

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

УКРАЇНСЬКІ ІНТЕРМЕДІЇ XVII–XVIII СТ.

ПАМ'ЯТКИ
ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1960

Друкується за постановою вченої ради Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР

Вступна стаття і відповідальна редакція *М. К. Гудзія*
Підготовка тексту *Л. Є. Махновця*

ПЕРЕДМОВА

Серед пам'яток давньої української літератури одне з найчільніших місць займають інтермедії, або інтерлюдії, — драматичні твори комедійного характеру.

У давні часи інтермедії були улюбленим народним видовищем, жили й розвивалися на протязі століть. І. Франко, характеризуючи суспільно-ідеологічне значення кращих інтермедій, не раз відзначав, що «симпатії і антипатії народні виявлялися тут вповні; в жартівливій формі порушувано не раз найтяжчі рани народного життя: притиски з боку панів, нещастя релігійних роздорів і т. ін.» Водночас Франко підкреслював, що для дальшого розвитку нашої літератури значення інтермедій було далеко більшим, ніж шкільних драм. «На се складалися головно дві причини: інтермедія написана була мовою близькою до народної, а не раз і чисто народною і зміст свій, колорит, спосіб вислову черпала з окружаючого життя народного».

Цілком зрозуміла та велика увага, яку приділяли учені збиранню і вивченню інтермедій. Перші українські інтермедії, додані до драми Якуба Гаватовича, були опубліковані в 1619 р., а в наші дні відомі тексти більш як сорока цих драматичних творів.

Цей збірник є першим виданням усіх відомих досі і доступних нам безсумнівних українських інтермедій (без інтермедійної частини вертепної драми). Переважна більшість текстів була опублікована в різних виданнях, що давно вже стали бібліографічною рідкістю. Всі інтермедії друкуються за стародавніми рукописами, коли ці рукописи збереглися, або за першодруками. Деякі тексти публікуються вперше.

В роботі над текстами, примітками і словником брали участь Б. А. Деркач, Й. М. Куриленко, Л. Є. Махновець та В. Л. Микитась.

Постійним консультантом і душею цього видання був покійний С. І. Маслов.

Значну допомогу в підготовці збірника подали В. Д. Кузьміна, яка люб'язно запропонувала фотокопію нового, досі не друкованого списку

інтермедій до драми Кониського «Воскресеніе мертвих», та М. В. Геппенер, що зробив і зберіг копії досі не відомих інтермедій. М. О. Лукаш систематично допомагав при розв'язанні складних мовно-філологічних питань. В обговоренні й рецензуванні матеріалу книги взяв участь сектор давньої російської літератури Інституту світової літератури ім. М. Горького. Колектив упорядників щиро дякує всім товаришам за їх допомогу і поради.

УКРАЇНСЬКІ ІНТЕРМЕДІЇ XVII—XVIII ст.

В українській драматургії XVII—XVIII ст. значне місце займають короткі одноактні комічні п'єси — так звані інтермедії, або інтерлюдії. Назва «інтерлюдія», чи «інтермедія» (від лат. inter — між, ludus — гра, medium — те, що знаходиться посередині), походить від того, що ці п'єси вставлялися між окремими частинами основної, серйозної драми. В ряді випадків зміст інтермедій був зв'язаний з темами, що розвивалися в основних п'єсах, здебільшого ж вони своїм сюжетом були незалежні від цих п'єс. Головне призначення інтерлюдій полягало в тому, щоб дати відпочинок і розвагу глядачеві, стомленому серйозною дією, яка розігрувалася в основній п'єсі. Теми основної дії були переважно релігійні або історичні, хоч інтермедії включалися іноді і в п'єси з світською тематикою.

Дійовими особами інтермедій були, як правило, персонажі з простолюду, що розмовляли кожний своєю народною мовою: українець — українською, росіянин — російською, білорус — білоруською, в той час як основні, серйозні п'єси писалися своєрідною книжною мовою.

Українські інтермедії як драматургійний жанр виникли в зв'язку з розвитком інтермедій у стародавній польській драматургії, де в свою чергу позначився вплив побутової західноевропейської драми, створеної на комічні і сатиричні сюжети, — французьких фарсів, німецьких фастнахтшпілів, англійських інтерлюдій, італійської комедіа дель арте. Але за своїм змістом українська інтермедія є насамперед породженням тогочасного життя; вона широко використовувала мотиви і сюжети української народної поетичної творчості, а також матеріал популярної книжної анекдотичної і сатиричної літератури.

У польській рукописній поетиці 1648 р., озаглавленій «Poetica practica» і написаній латинською мовою, суть інтермедії визначається так: «Інтермедія є коротка дія, вигадана або справжня, що розігрується між актами комедії і трагедії. Вона складається з слів, предметів і осіб забавних, що освіжають увагу слухачів, і не належить до актів і сцен п'єси; ця дія зветься інтермедією тому, що завжди виконується між актами комедії і трагедії.

Немає потреби ставити інтермедії в зв'язок із змістом сюжету або дії комедії: вони можуть мати в собі дію зовсім окрему від дії комедії або трагедії. Однак добре класти в основу інтермедії зміст сюжету самої п'єси або ставити інтермедію в зв'язок з п'єсою. Деякі драматурги обходяться зовсім без інтермедії, але в саму обробку сюжету п'єси вносять сцени, рівносильні інтермедіям. В інтермедіях розробляються забавні і жартівливі історії, оповідання, анекдоти, витівки слуг, придворних, бідняків, лестунів та ін.; найкращими для інтермедій особами є сільські мужики, кухарі, кучери, що мріють про ученість, про політичну діяльність, майстерно і спритно обдурюють один одного або інших, — одним словом, все забавне, що помітиш навіть в окремих людях, можна показувати в інтермедіях, в образі інших, однак, осіб, додержуючи пристойності. Особи інтермедій не мають відношення до дії самої п'єси, іноді, однак, вони можуть бути взяті з числа осіб, що належать до п'єси. Інтермедій у комедії може бути одна або кілька, навіть після кожного акту, крім останнього. Ці кілька інтермедій можуть або служити продовженням одна одної, тобто виконуються протягом всієї п'єси одними й тими ж особами, розвиваючи один і той же сюжет, або ж можуть не мати між собою ніякого зв'язку, виконуватися після різних актів різними особами, обробляти різні сюжети...

Одні з інтермедій викликають сміх тільки словами, наприклад, коли виводяться наші сільські мужики, в уста яких вкладається латинська мова або які добирають вислови, що звучать подібно до латинської мови, або коли ці мужики намагаються наслідувати манери чи мову освічених людей, придворних, або навіть коли вони стараються висловлюватися чистою польською мовою; також коли ці мужики забавно описують що-небудь, наприклад який-небудь одяг і т. п., сніданок і т. п. В основі цих інтермедій лежать дії, що викликають сміх; такими є тонкі обмани, спритні викрадення, що їх роблять грабіжники, слуги тощо. В інших інтермедіях відіграють роль і забавні слова і дії; такими є сцени, де виступають лестуни, придворні, хитруни та ін»[1].

Цю характеристику суті інтермедії в основному можна застосувати і до української інтермедії.

У латинському курсі піїтики 1731 р. «Idea artis poeticae», що викладався в Твері і залежав від курсів, читаних у Києво-Могилянській академії, дається таке визначення суті інтермедії: «Комічний зміст інтермедій може з успіхом черпатися з життя ринку і трактирів, харчевень, і в зв'язку з цим актори можуть зображати шинкарів, кухарів, ковбасників, п'яниць, дурнів, божевільних, глухих, сліпих, шахраїв, підлабузників або лестунів і *до того ж губатих, патлатих, головатих, потвор, які вже самим своїм* виглядом викликають сміх»[2]. Дуже коротке, побіжне визначення інтермедій є в курсі поетики 1736—1737 рр. викладача Києво-Могилянської академії Митрофана Довгалевського, який писав про те, що в комедії, під якою він у даному разі розумів інтермедії, виступають персонажі незначні — голова родини, литвин (білорус), циган, козак, еврей, поляк і вихідці з інших народів.[1]

[1] В. И. Резанов, К истории русской драмы. Экскурс в область театра иезуитов, Нежин, 1910, стор. 349—352.

[2] В. Н. Перетц, Из начального периода жизни русского театра, ИОРЯС, т. XII, кн. 3, 1907, стор. 138.

До нас дійшла значна кількість українських інтермедій. З них інтермедіями у власному розумінні слова слід вважати такі: 1—2) дві інтермедії до польської драми Якуба Гаватовича «Tragedia, albo wizerunk śmierći przeswiętego Jana Chrzciciela, przesłańca bożego», поставлені разом з драмою на ярмарку в Кам'янці Струмиловій (Галичина) в 1619 р. і тоді ж у додатку до драми надруковані, як і драма, польським алфавітом; 3—11) дев'ять інтермедій з рукописного Дернівського збірника кінця XVII — початку XVIII ст. (від дев'ятої інтермедії зберігся тільки початок); 12) «Играние свадбы» — з драми про Олексія, чоловіка божого; 13) «Інтермедия на три персонѣ: баба, дѣд и чорт», що йшла за декламацією 1719 р. на великдень; 14) уривок інтермедії до великодньої драми — з того ж рукопису; 15 — 19) п'ять інтермедій до різдвяної драми Митрофана Довгалевського «Комическое дѣйствіе», поставленої в Києво-Могилянській академії 1736 р.; 20—24) п'ять інтермедій до його ж великодньої драми «Властотворній образ человѣколюбия божія», поставленої там же в 1737 р., — всі інтермедії за списком першої половини XVIII ст.; 25—28) чотири інтермедії (з загальної кількості восьми) до драми «Стефанотокос», 36) «Интермедѣя на три персони: смерть, воин и хлопец» — за списком XVIII ст.; 29) інтермедія до тріумфального акту «Синопсис, или краткое видѣніе декламації», поставленого в Тверській духовній семінарії, — за списком XVIII ст.; 30—34) п'ять інтермедій до великодньої драми Георгія Кониського «Воскресеніе мертвых», поставленої в 1747 р. у Києво-Могилянській академії, — за списком XVIII ст.; 35) «Интермедиум жид из русином», найпевніше всього до різдвяної драми, — за списком XVIII ст.; 36) «Интермедѣя на три персони: смерть, воин и хлопец» — за списком другої половини XVIII ст.; 37—39) три уривки інтермедій з рукопису Київського історичного музею — за списком другої половини XVIII ст.; 40) інтермедія «Воскресенскіе стихы» — за пізнішою копією кінця XIX ст.; 41) інтермедія «Rozmowa między polakiem i kowalem» — за списком XIX ст.

Не дійшли до нас три інтермедії до драми Лаврентія Горки «Йосиф патриарха», згадка про яких є в кінці 1-ї, 3-ї і 4-ї дій,[2] і чотири інтермедії до драми М. Козачинського «Благоутробіе Марка Аврелия».[3] У драмі «Алексій, человѣк божій» після другої яви другої дії відзначено: «Ту игралище», але воно відсутнє. Можливо, воно й не було написане, і тут, очевидно, передбачалося вставити яку-небудь з інтермедій, що існували в репертуарі театру. Слідом за великодньою п'єсою, виданою І. Франком і В. М. Перетцом, йде позначка: «Intermedia wyczodyt»[4], але текст її від-

[1] Див. В. И. Резанов, Из истории русской драмы. Школьные действа XVII—XVIII вв. и театр иезуитов, М., 1910, стор. 44.

[2] Див. Н. Тихонравов, Русские драматические произведения 1672—1725 годов, т. II, СПб., 1874, стор. 365—394, 413.

[3] Див. Н. И. Петров, Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков, К., 1911, стор. 357.

[4] Див. І. Франко, Нові матеріали до історії українського вертепа, Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. LXXXII, 1908, стор. 34; В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. XIV, кн. 1, 1909, стор. 153.

сутній. В драмі «Ужасная измѣна сластолюбивого житія с прискорбным и тщетным», поставленій на московській сцені, що дійшла до нас в російському списку, який, очевидно, сягає до українського тексту,[1] відзначені дві інтермедії, що також у тексті драми відсутні.

Деякі п'єси, що їх окремі дослідники вважають інтермедіями, до таких у точному розумінні слова віднести не можна. Немає підстав залічувати до інтермедій комічні сцени українською мовою (дійшли до нас не повністю), які містяться в польській драмі «Comunia duchowna ss. Borysa y Hleba», як це зробив перший її публікатор в журналі «Киевская старина» (1894 р., № 7) М. Марковський і як слідом за ним вважають їх інтермедіями І. Стешенко[2], М. Возняк[3], Я. Гординський[4]. Ці комічні сцени тісно сплетені з серйозними сценами даної драми на історичний сюжет, сплетені так, що в сукупності вони становлять композиційно і тематично єдине ціле. Вже через те, що сама драма починається з комічного епізоду (з втраченим початком; втрачений і кінець п'єси), комічні епізоди тут не можна вважати інтермедіями. Ще в середні віки у серйозну п'єсу навіть на релігійні теми вклинювались комічні, побутові мотиви, сцени з участю простаків — простолюдинів, ненажер, п'яниць[5]. Такі ж комічні сцени є, як відомо, і в трагедокомедії Феофана Прокоповича «Владимир», однак їх не можна відносити до інтермедій.

В зв'язку з сказаним може виникнути питання, чи слід відносити до інтермедій сцену «Играние свадбы» в п'єсі «Алексій, человѣк божій», як це роблять, наприклад, М. І. Петров, П. О. Морозов, О. І. Білецький. В. І. Рєзанов не схильний вважати її інтермедією, говорячи про неї, що вона лише побудована «на зразок інтермедій», але по суті тісно зв'язана з ходом п'єси, «запроваджено її художньо до речі, бо як контраст ця втішна сцена підготує тим яскравіше враження дальших сцен, пройнятих зовсім іншими настроями та емоціями»[6]. Не вважає її інтермедією, очевидно, і М. С. Возняк, судячи принаймні з того, що він її не згадує в своєму аналізі українських інтермедій.

Однак сцену «Играние свадбы» за всіма її особливостями слід розглядати як інтермедію. По-перше, вона виділена в п'єсі окремим заголовком і в кінці її є позначка «Конец игралищу первому», чого ми не бачимо в інших п'єсах, до яких входить побутовий елемент. Крім того, у другій дії п'єси, як вище сказано, мала бути друга побутова сцена інтермедійного характеру, судячи з позначки після другої яви: «Ту игралище». З цього

[1] Див. В. І. Рєзанов, Драма українська, вип. VI, 1929, стор. 25—27.

[2] Див. І. Стешенко, Історія української драми, т. I, К., 1908, стор. 187—188.

[3] Див. М. Возняк, Початки української комедії (1619—1819), Львів, 1919, стор. 39—44.

[4] Див. Я. Гординський, З української драматичної літератури XVII—XVIII ст. Пам'ятки української мови і літератури, вид. Археографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка, т. VIII, Львів, стор. 90. А втім, за Гординським, це — «дві інтермедії чи радше ряд сцен, що їх можна злучити в дві інтермедії».

[5] Див. В. И. Резанов, Из истории русской драмы. Школьные действа XVII—XVIII вв. и театр иезуитов, стор. 261—622; його ж, Драма українська, вип. III, К., 1926, стор. 40—250 і вип. V, К., 1928, стор. 24.

[6] В. І. Рєзанов, Драма українська, вип. V, стор. 24.

можна зробити висновок, що в обох випадках ми маємо справу з вставними сценами. По-друге, «Играние свадбы» супроводиться музикою, танцями і завершується суперечкою і бійкою селян. Така дія характерна саме для інтермедійного жанру. По-третє, сцена закінчується зверненням наймenш п'яного селянина до глядачів, яких він просить вибачити за негідну поведінку своїх товаришів по чарці. Нарешті, перший слуга Євфіміана, словами якого відкривається сцена, запрошує на весілля знатних панів, після нього виступає другий слуга, що запрошує на весілля селян. Але на запрошення відгукуються тільки селяни, а про участь у весільному бенкеті панів нема ніяких згадок. Це ще раз, ми гадаємо, свідчить про вставний характер сцени.

Віддалене відношення до українських інтермедій має інтермедія, озаглавлена «Tatarzyn poyma niemca», яка написана польським алфавітом і долучена до польської п'єси «Władysław Jagełło»[1]. У ній татарин говорить ламаною українсько-білоруською мовою, а німець — ламаною польською з домішкою німецької. М. С. Возняк згадує про неї в огляді українських інтермедій[2], хоч і недосить ясно застерігає: «До інтермедій, які для нашого огляду не мають ніякого значення, належить інтермедія «Татарин зловив німця» (очевидно, М. С. Возняк має тут на увазі літературну якість цієї інтермедії). Я. Гординський вважає, що до частково українських творів можна віднести інтермедію «Tatarzyn poyma niemca»[3]. Але інтермедія ця, мабуть, більше відноситься не до українського, а до польського театру, і сам видавець цієї п'єски — В. М. Перетц залічує її до польських інтермедій.

Не може бути названа інтермедією п'єса на популярний у старовинній літературі сюжет про багача і Лазаря, опублікована І. Франком та В. М. Перетцом[4]. У ній відсутній звичайний в інтермедіях комічно-побутовий елемент, п'єса пройнята серйозним змістом. Незвичайні для інтермедії такі її дійові особи, як Ангел, Душа багача, Музика. Перед нами скоріше драматичний діалог, який, очевидно, призначався для декламації, а не для сценічного виконання. До інтермедій вперше причислили п'єсу про багача і Лазаря В. М. Перетц[5] і М. І. Петров[6], потім, слідом за ними, хоч і недосить впевнено, — М. Возняк[7] і Я. Гординський[8].

[1] Її видав В. М. Перетц («К истории польского и русского народного театра», ИОРЯС, т. X, кн. 1, 1905, стор. 90—93).

[2] Див. М. Возняк, зазн. тв., стор. 34—35.

[3] Див. Я. Гординський, зазн. тв., стор. 90—181.

[4] Див. І. Франко, Нові матеріали до історії українського вертепа, Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. LXXXII, 1908, стор. 36—40; В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. XIV, кн. 1, 1909, стор. 153—158.

[5] Див. В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. XIV, кн. 1, 1909, стор. 149.

[6] Див. Н. И. Петров, зазн. тв., стор. 433—436. В рецензіях на книгу Петрова В. І. Рєзанов дивується, чому автор цю п'єсу назвав інтермедією. Див. «Новая книга о старой украинской драме» («Русский филологический вестник», 1912, № 3—4, стор. 253).

[7] Див. М. Возняк, зазн. тв., стор. 46—49. Возняк пише, що ця п'єса «також має форму інтермедії».

[8] Див. Я. Гординський, зазн. тв., стор. 90—91. Про неї Гординський говорить, що її «можна признати родом інтермедій».

Неправильно залучати до інтермедій також уривок діалога «Разговор пастырей», який був вперше виданий за рукописом XVIII ст. В. М. Перетцом[1]. (До інтермедій відносить його Я. Гординський[2]). В. І. Резанов цілком правильно зазначив, що тут ми маємо справу з обробкою частини одного з епізодів різдвяної драми, схожого зі сценою пастухів у різдвяній драмі Дмитрія Ростовського[3].

Не можна вважати інтермедіями і сатиричні діалоги священика Некрашевича «Ярмарок», «Исповѣдь и «Замысл на попа»[4]: діалоги ці призначалися не для виставляння на сцені, а лише для читання. Ніяких ремарок, що вказували б на сценічне виконання, у цих діалогах нема. Можна навіть заперечувати проти залучення цих діалогів до драматичних творів у власному розумінні слова[5].

В. М. Перетц опублікував також «Интермедий на рождество Христово»[6], але ця п'еса, записана в XVIII ст. дяком Іваном Даниловичем, безперечно відноситься до репертуару вертепної драми, що посередньо відзначає і сам її видавець, говорячи про її «помітний зв'язок з різдвяною вертепною виставою»[7].

* * *

Найстарішими українськими інтермедіями, що дійшли до нас, є дві інтермедії 1619 р. до польської п'ятиактної драми Якуба Гаватовича про смерть Іоанна Хрестителя. Перша з них призначалась для постановки після другої дії трагедії, друга — після третьої. В обох інтермедіях дійовими особами є селяни — одні з них простакуваті, легковажні, інші — хитрі, спритні, розумні, які легко обманюють перших. В першій інтермедії жертвою спритного бідняка Климка є недалекий багач Стецько. Він хвалиться своїм багатством і обіцяє облагодіяти свого співбесідника, коли той, ставши його наймитом, справді виявиться таким здібним звіроловом, яким себе рекомендує. Климко не тільки дістає обманом гроші у багача Стецька, продавши йому в мішку кота замість лисиці, але й підмовляє його розбити власні горшки. Климко вкрив ці горшки одежею і травою, сказавши Стецькові, що там лежить його ворог. Коли Стецько побив горшки, Климко знущається з нього і йде далі, шукаючи, кого б ще обдурити. Як і в багатьох інших жартівливих творах, що вийшли з демократичного середовища, спритний, тямущий і меткий бідняк хитро вигаданими штуками бере верх над дурнуватим і наївним багачем.

---

[1] Див. В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. X, кн. 1, 1905, стор. 63—64.

[2] Див. Я. Гординський, зазн. тв., стор. 92.

[3] В. І. Резанов, Драма українська, вип. IV, К., 1927, стор. 77—78.

[4] Див. Я. Гординський, зазн. тв., стор. 92.

[5] Див. М. Возняк, Стара українська драма і новіші досліди над нею, Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. CXII, 1912, стор. 189; П. Рулін, Студії з історії українського театру, 1917—1924, Записки Історично-філологічного відділу ВУАН, т. V, 1925, стор. 215.

[6] Див. В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. X, кн. 1, 1905, стор. 63—67.

[7] Див. ще І. Франко, До історії українського вертепа XVIII ст., Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. LXXII, 1906, стор. 67—70.

У другій інтермедії до драми Гаватовича єдиний пиріг, знайдений двома голодними селянами, до яких в дорозі пристав третій, повинен дістатися за умовою тому, хто, заснувши, побачить кращий сон. Один селянин бачить себе в раю, де його вдосталь нагодували. Другий бачить себе в пеклі, де він мучиться серед інших грішників і звідки уже не повернеться на землю. А третій, почувши про сни перших двох селян, говорить, що ангел підняв його за чуба на небо, потім підвів до пекла, і обидва його супутники звеліли йому з'їсти пирога, бо їжа більше їм не потрібна. Обидва обдурені і розгнівані селяни проганяють свого випадкового супутника-шахрая.

Сюжети обох інтермедій, як вказано було Драгомановим[1], мають паралелі у творах книжної літератури (історія про Уленшпігеля для першої інтермедії, повість з «Римських діянь» для другої; обидві були перекладені польською мовою не пізніше початку XVII ст.). Існує й запис української казки на сюжет другої інтермедії. Взагалі обидві інтермедії до драми Гаватовича, особливо друга, написані на сюжет, дуже поширений в стародавній світовій літературі. Однак справа не в сюжеті, використання якого не позбавляє твір художньої самостійності, а в національному його трактуванні, в зображенні побуту певного народу, характерів. Обидві інтермедії до драми Гаватовича відзначаються всіма рисами української національної своєрідності і самостійності в зображенні дійових осіб, їх поведінки, в самій побудові сюжету, художніх деталях, що супроводять дію.

У першій інтермедії привертає увагу насамперед жвавість діалогу, гострота його побудови, велика динамічність дії, реалізм у зображенні побутових подробиць (перелік страв, що їх збирається варити Стецько, показ того, як торгується Стецько з Климком під час купування мішка, в якому повинна бути лисиця). Добре змальовані характери обох селян, вдало відтворена їх мовна характеристика. Комізм інтермедії виявляється і у витівках Климка, і в розгубленості та прикрощах обманутого Стецька, і в удаваному співчутті його горю з боку Климка.

Друга інтермедія, сюжетний кістяк якої близький до сюжетної схеми повісті з «Римських діянь», має чимало таких реальних подробиць українського бенкетного столу в небесних володіннях і таких описів мук різних мешканців пекла, які ми не знайдемо ні в книжках, ні в фольклорних паралелях до інтермедій.

У зв'язку з сказаним слід зауважити, що Драгоманов, надаючи першорядного значення сюжетній схемі обох інтермедій і не звернувши уваги на оригінальну, суто українську творчу розробку цієї схеми, значно применшив властивий їм національний елемент.

Чи був Гаватович, автор драми про смерть Іоанна Хрестителя, також і автором доданих до неї двох інтермедій? Драгоманов, який вперше їх опублікував, не сумнівався в цьому, вважаючи до того ж, що Гаватович був людиною західної культури, найпевніше католик, тобто поляк. Міркування Драгоманова щодо належності інтермедій Гаватовичу повторив і О. Ого-

---

[1] Див. Найстарші руські драматичні сцени. Розвідки Михайла Драгоманова, т. I, Львів, 1899, стор. 185—216.

новський[1]. Гаватовича вважав автором інтермедій і Франко[2]. Не сумнівався в цьому також М. Павлик, який здійснив критичне видання їх і подав виклад біографії Гаватовича та літературної його діяльності[3]. Після розвідки Павлика не лишається ніяких сумнівів у тому, що Гаватович був поляк і до того ж католицький священик, яким він став незабаром після написання своєї драми. Він закінчив Ягеллонську академію в Кракові з ступенем бакалавра і був типовим представником польської культури. Під час написання своєї драми він працював народним учителем в Кам'янці Струмиловій. Тут, як і в інших місцях, де він жив, Гаватович мав можливість спостерігати життя українського населення. В написаних ним, як гадає Павлик, інтермедіях народна українська мова має чимало полонізмів і трохи елементів тогочасної актової української мови з домішкою білорусизмів. В сані священика Гаватович написав ряд церковно-богословських творів польською мовою, за винятком одного, написаного по-латині.

Звернення Гаватовича до української мови Павлик пояснює тим, що Гаватович виховувався на традиціях польської літературної культури, яка подібно до всієї західноєвропейської літературної культури починаючи з часів Відродження не цуралась простонародної мови. Цю обставину, що зачинателем світської української драматургії був не українець, а поляк, та ще в часи тодішніх релігійних і національних сутичок між поляками і українцями, Павлик пояснює тим, що українські літературні діячі тоді зайняті були обороною православія і до того ж вдавалися до церковної мови. А Гаватовичу тим легше було користуватися простонародною українською мовою, що він, як католик і поляк, не був прихильним до тодішньої церковної і літературної української мови. Західноєвропейська освіта і добре знання місцевих умов дали, на думку Павлика, змогу Гаватовичу створити яскраві зразки тогочасної мови, побуту і поглядів українських селян.

Коли погодитися з наведеними міркуваннями Павлика, то, всупереч його остаточним висновкам, інтермедії до драми Гаватовича про смерть Іоанна Хрестителя, логічно кажучи, довелося б віднести не до української, а до польської літератури[4].

В авторстві Гаватовича як творця інтермедій при трагедії про смерть Іоанна Хрестителя не сумнівався і П. Г. Житецький, який гадав, однак,

[1] Див. О. Огоновський, История литературы руской, часть 1, Львів, 1887, стор. 355—358.

[2] Див. І. Франко, Русько-український театр, Твори, т. XVI, К., 1955, стор. 214, 218; його ж, Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р., Львів, 1910, стор. 64.

[3] Див. М. Павлик, Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедій з 1619 р., Записки Наукового товариства ім. Шевченка, тт. XXXV—XXXVI, 1900, стор. 1—44.

[4] Цієї ж думки спершу дотримувався і О. І. Білецький, який визнає Гаватовича автором і драми і інтермедій, що відносяться до неї. «Історики нашого театру, — писав він, — вважають найстаровиннішими драматичними творами України дві інтермедії, вставлені в «трагедію» на день смерті Іоанна Хрестителя, поставленої в Кам'янці в 1619 р. Справді, ці інтермедії написані українською мовою, та все ж вони, як і сама трагедія, не становлять продукту української ініціативи, і говорити про них як про пам'ятки української драми навряд чи можливо» (див. А. Белецкий, Старинный театр в России, М., 1923, стор. 49, 87). Пізніше, однак, О. І. Білецький інтермедії до драми Гаватовича пов'язував з українською літературою (див. «Історія

що Гаватович був галицьким українцем (русином). «Гаватович, русин походженням, — пише він, — був учителем не в братській православній школі, а в одній із католицьких польських шкіл, в яких уже у другій половині XVI ст. писалися інтермедії на теми з народного життя, з дійовими особами з простолюду, простонародною мовою мазурською, русинською і т. п. Можна думати через те, що інтермедії Гаватовича були плодом шкільної теорії, яка панувала в польських школах, а не того національного руху, який спонукав малоруських письменників користуватися цією теорією для своїх цілей»[1]. І тут же Житецький вказує номери трьох рукописів Петербурзької Публічної бібліотеки з драматичними творами латинською і польською мовами, з вставками комічного змісту білоруською мовою, а також посилається на згадану нами вище польську драму «Comunia duchowna ss. Borysa y Hleba», в якій «побутові сцени, очевидно, південно-руською мовою, ідуть через усю драму, не виділяючися з неї».

Усе сказане Житецьким відносно інтермедій до драми Гаватовича примушує думати, що Житецький в усякому разі не схильний був безперечно відносити інтермедії, що їх він приписував Гаватовичу, до творів української літератури.

Але ще в 1883 р. при першому виданні інтермедій до драми Гаватовича в журналі «Киевская старина» редакція, ставлячи питання про те, хто був їх автором і до якої національності він належав, висловилася в тому розумінні, що драма, очевидно, була написана польською мовою іншим автором, а інтермедії були долучені до трагедії у відповідності з смаками народу[2].

Торкаючись цих самих інтермедій і вказуючи, що деякі дослідники, «незважаючи на те, що ці п'єси походять з польської школи, бачать у них зразки південно-руської драматичної літератури», П. О. Морозов вважав, що «цьому поглядові не можна зовсім відмовити в обгрунтованості»[3]. За словами Морозова, польська і українська література перебували в стані якнайбільшої взаємодії, зумовленої історичною долею польського і українського народів і тим, що в південній Русі не тільки в XVII, але й навіть у XVIII ст. польська мова поряд з латинською панувала в школах і в учбовій літературі, що південноруська літературна мова в той час являла собою суміш польської мови з українською або білоруською народною мовою. Зарахування інтермедій типу тих, які додані до трагедії Гаватовича, до української драматичної літератури виправдовується, на думку Морозова, тим, що авторами їх могли бути українські учні польських шкіл, які прекрасно знали народну мову, та й зміст таких інтермедій взятий не з польського, а з українського життя.

української літератури», т. І, К., 1954, стор. 77—78; див. також упорядковану ним «Хрестоматію давньої української літератури», вид. 2, К., 1952, стор. 168. Тут упорядник, проте, відзначає: «Чи був автором цих вставних сцен сам Гаватович, чи хто інший, — встановити важко»).

[1] П. Житецкий, «Енеида» Котляревского и древнейший список ее в связи с обзором малорусской литературы XVIII века, К., 1900, стор. 92—93.

[2] Див. «Киевская старина», 1883, № 12, стор. 653.

[3] П. О. Морозов, История русского театра до половины XVIII ст., СПб., 1889, стор. 62.

Слідом за Житецьким І. Стешенко вважав, що автором інтермедій до трагедії Гаватовича був русин, тобто галицький українець, про що свідчить мова інтермедій, якою рідко хто міг володіти, крім українця. Але немає підстав, з погляду Стешенка, гадати, що автор їх був неодмінно учителем у польській школі і одночасно з інтермедіями написав і польську трагедію: перші, бувши цілком самостійними, могли бути додані до другої, також цілком самостійної [1].

Українцем, але таким, що пройшов польську школу, вважав автора інтермедій при трагедії Гаватовича і В. І. Рєзанов [2].

Таким чином, поставлене було питання, чи не є Гаватович автором тільки драми про смерть Іоанна Хрестителя і чи не належать інтермедії при ній іншій особі, притому українцю за походженням. Найбільш певно розв'язує це питання М. С. Возняк [3]. Він звертає увагу насамперед на те, що в заголовку видання 1619 р. драми та інтермедій іменем Гаватовича позначено лише написання драми, а щодо інтермедій сказано тільки, що вони «przydane», тобто додані до драми, без певної вказівки їхнього авторства. Крім того, після першої і четвертої дій драми ідуть сцени, в яких виступають чорти. Ці сцени позначені словами «miasto intermedium», тоді як українські інтермедії вміщені після тексту драми, а не після другої і третьої дій, де вони мають розігруватись. Судячи з окремих написань у тексті інтермедій, Возняк гадав, що цей текст написаний був спершу кирилівським алфавітом і потім транскрибований Гаватовичем — при його драмі — латинським. Факти свідчать, що діалоги не були новиною в українських школах, починаючи з віршів Памви Беринди 1616 р., які декламувалися учнями львівської школи Ставропігійського братства.

Возняк вважає найбільш правдоподібним, що з інтермедіями, доданими до драми Гаватовича, справа стоїть так само, як і з піснею про козака і Кулину, доданою до брошури Яна Дзвонковського 1625 р. «Seymu walnego artykułów sześć». Як пісня вона співалася раніше, ніж потрапила в друк, так же само, на думку Возняка, інтермедії, додані до драми Гаватовича, могли бути відомі ще до публікації. Автором їх, як припускає Возняк, міг бути один з студентів Ягеллонської академії або якої-небудь іншої польської школи, українець, що мав літературний талант.

Нарешті, питання про авторство Гаватовича щодо інтермедій торкнувся Я. Гординський [4]. Вказавши, що, за припущенням дослідників, вони навряд чи належать перу Гаватовича, — про це свідчить не тільки помилкова де-не-де транскрипція українських слів латинкою, але й не зовсім однорідна мова обох інтермедій, — Гординський, однак, вважає дуже можливим приписати ці інтермедії Гаватовичу, оскільки друга інтермедія переповнена полонізмами, неможливими в устах українця.

---

[1] Див. І. Стешенко, зазн. тв., стор. 183.

[2] Див. В. И. Резанов, Древнерусские мистериальные «действа» и школьная драма XVII—XVIII вв., История русского театра под редакцией В. В. Каллаша и Н. Е. Эфроса, т. I, М., 1914, стор. 48; його ж, Драма українська, вип. I, К., 1926, стор. 38.

[3] Див. М. Возняк, Початки української комедії, стор. 31—33.

[4] Див. Я. Гординський, зазн. тв., стор. 96.

Але дозволено запитати — чому ж один і той же автор в одному випадку пересипав свою інтермедію полонізмами, а в другому — не зробив цього в такій же мірі? Само собою напрошується при цьому припущення, що інтермедії належать двом авторам. Справді, у другій інтермедії полонізмів більше, ніж у першій, але своїм характером вони в основному подібні в обох інтермедіях. Твердження, що занадто полонізована мова неможлива в устах українця, недосить переконливе; беручи до уваги виникнення обох інтермедій на території Західної України, де вплив польської мови на українську був особливо великий, не доводиться дивуватись, що воно відбилося на мові українця, притому такого, що пройшов польську школу.

Ми маємо, таким чином, досить підстав для того, щоб приписувати інтермедії, додані до драми Гаватовича, не йому, а кому-небудь з українських авторів, і тим самим відносити їх не до польської, а до української літератури. Не може бути сумніву в тому, що далеко не завжди автор основної драми був у той же час і автором інтермедій, що відносяться до неї. Істотне значення має й те, що авторитетні дослідники польського театру і польської драматургії, за винятком О. Брюкнера [1], не включали інтермедій до драми Гаватовича в репертуар стародавнього польського театру [2].

Інтермедії до драми Гаватовича заслуговують на особливу увагу не тільки тому, що вони є хронологічно першими українськими інтермедіями, але й тому, що вони своїми літературними якостями перевищують деякі пізніші інтермедії.

Близькі за часом свого виникнення до найраніших інтермедій є інтермедії з Дернівського збірника. Очевидно, створені вони в тій самій місцевості, що й інтермедії до драми Гаватовича, можливо, в тій самій Кам'янці Струмиловій, років через п'ятдесят після них. Більшість цих інтермедій має анекдотичний характер; типи, виведені в них, дещо шаблонніші і менше відбивають специфічні особливості українського побуту та психічного складу українців, ніж інтермедії до драми Гаватовича. Дійові особи інтермедій Дернівського збірника — українські селяни, цигани, євреї, студенти.

Проте ці інтермедії відзначаються дуже жвавою, хоч і грубуватою дією і, безперечно, викликáли великий інтерес тогочасного глядача. Дія цих інтермедій будувалася здебільшого на забавних «qui pro quo», звичайною розв'язкою яких була бійка персонажів. В деяких інтермедіях Дернівського збірника ми знаходимо ситуації, подібні до тих, які є в інтермедіях польських. Така, наприклад, друга інтермедія на сюжет про селян-

---

[1] Див. A. Brückner, Polnisch-russische Intermedien des XVII Jahrhunderts, Archiv für Slavische Philologie, B. XIII, 1891, стор. 224.

[2] Див. відповідні розділи в книгах: St. Windakiewicz, Teatr ludowy w dawnej Polsce, Kraków, 1902, стор. 168—206; Kaz. Budzyk, Szkice i materiały do dziejów literatury staropolskiej, Państwowy instytut wydawniczy, 1955, стор. 290—295; Julian Lewański, Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia, Wrocław, 1956, стор. 186—192, 235—254. Говорячи про інтермедії до драми Гаватовича, Леванський, очевидно, не визнає, що вони належать Гаватовичу, судячи з того, що він згадує «dwa ukraińskie intermedia ze sztuki Gawatowicza» (стор. 252).

ського сина, якого батько віддає в науку[1], або інтермедія восьма, де одним з епізодів є примусовий продаж русином палиці (кия) єврею[2].

Не тільки в інтермедіях Дернівського збірника, а і в інших українських інтермедіях, як і в деяких польських і російських, виступає фігура єврея. Однак єврей тут є не стільки представником своєї національності, скільки представником експлуататорського прошарку: він постійно виступає або орендарем, або шинкарем. Буває, що цей класовий антагонізм між простим селянином і євреєм-шинкарем набирає релігійного забарвлення, — про такий релігійний вияв класової боротьби в давні часи писав Енгельс, — і виливається в форму, наприклад, суперечки про те, чия віра краща, що супроводиться взаємним вириванням волосся з бороди при переліченні своїх свят євреєм і українцем. Торжествує при цьому українець, бо у нього свят виявляється набагато більше, ніж у єврея. В даному разі ми маємо справу з досить поширеним у європейських літературах мотивом суперечки про перевагу віри у різних народів. Тут слід підкреслити, що в інтермедіях часто зустрічаються слова жид, лях, мужик. У давні часи вони не мали ніякого образливого відтінку і просто вживалися у значенні єврей, поляк, селянин.

У Дернівському збірнику виділяються третя і четверта інтермедії, в одній з яких фігурують німець і хлоп, а в другій — козак, поляк і німець.

У третій інтермедії нахабний і хвалькуватий німець, що говорить ламаною польською мовою з невеликою домішкою німецьких слів, зустрівшись з українським селянином, хоче поживитися всякими українськими ласощами — маслом, білим хлібом. Але їх нема в господарстві селянина, що живе на сухому хлібі і холодній воді. Німець обурений тим, що хлоп пропонує йому їсти сухий хліб, і, лаючись, загрожує побити його нагаєм і шпагою. Хлоп спокійно і з гідністю вислухує погрози німця і, в свою чергу, обіцяє побити його ціпом, яким молотять хліб. Німець хвастає уявними перемогами своїх співвітчизників над татарами під Кам'янцем-Подільським, але хлоп викриває його хвастощі. Він нагадує йому, як німці злякалися при зустрічі з татарами, що насправді перемогли німців, б'є його ціпом, але, по своїй добродушності, потім підіймає німця, пропонує йому помиритись і, взявши його за руку, виводить.

У цій інтермедії теж досить чітко дає себе знати соціально-політичний і національний момент: бідний український селянин протестує проти чужоземного засилля, проти знахабнілих недругів своєї батьківщини.

Як догадується Я. Гординський, четверта інтермедія Дернівського збірника належить тому самому авторові, що й попередня. У ній козак, що навчився латини, з самою лише палицею в руках виступає в суперечці зі своїми як слід озброєними політичними ворогами — паном-поляком і паном-німцем. У взаємних суперечках і сварках козак відзначається особливим завзяттям і бере верх над своїми противниками. У сценічному виконанні тут відбувалася жвава битва, де селянин схрестив свою палицю

[1] Див. «Komedja o Wawrzyku do szkoły y ze szkoły». Karol Badecki, Polska komedja rybałtowska, Lwów, 1931, стор. 235—246.

[2] Див. «Intermedium. Skoczylas Zydowi kij przedaje», до комедії Петра Барики «Z chłopa król», там же, стор. 613—616.

із шляхетською шпагою, ця інтермедія теж досконала. Її, безперечно, дивилися з неослабною увагою. Інтермедія закінчується поздоровленням з світлим святом, з чого слід зробити висновок, що вона, як і деякі інші інтермедії цього збірника, приурочувалась до великодня.

Персонажі інтермедій Дернівського збірника говорять українською мовою, польською, іноді з домішкою дуже перекрученої німецької, псевдоциганської, а один раз пускається в хід і латинь. Євреї говорять українською мовою, іноді з домішкою полонізмів, незмінно при цьому шепелявлячи. Комізм у цих інтермедіях, як і в ряді інших, досягається, між іншим, тим, що персонажі перекручують слова.

До числа українських інтермедій, як сказано вище, повинно бути віднесено і «Играние свадбы», включене в п'єсу «Алексій, человѣк божій», яка була поставлена в Києво-Могилянській академії в 1674 р. на честь царя Олексія Михайловича, в день його іменин 17 березня. В інтермедії виступає батько Олексія Євфіміан і слуги, що діють і в основній п'єсі, а також селяни, запрошені від імені Євфіміана на весільний бенкет. Селяни повідомляють один одного, що їх запросили на весілля. Один з них дуже похвально говорить про Євфіміана, який, коли з'являються селяни, вітає їх, розпоряджається бенкетом, музиками. Селяни приносять йому подарунки — курку, хліб, качку, яблука і п'ють вино, вітаючи свого господаря — Євфіміана і один одного. Вони танцюють під музику, напиваються, галасують, сваряться і б'ються один з одним, поки їх не спиняє один з селян, що впився менше за інших, і просить у глядачів вибачення за поведінку своїх односельчан.

Інтермедія відзначається реалістичним стилем, природністю і правдоподібністю розмов і поводження селян, жвавістю і невимушеністю діалогу, динамічністю. Не може бути сумніву, що «Играние свадбы» написано тим самим автором, що і вся п'єса «Алексій, человѣк божій».

Інтермедія «Баба, дід і чорт», що йде в рукопису за діалогом, озаглавленим «Пролог на Воскресеніє Христово» і написаним 1719 р., — це моторошний передсмертний танок п'яних діда і баби, очевидно, беззубих, бо вони говорять шамкаючи. Призвідницею п'янства є баба, яка частує діда горілкою. Обоє вони шукають музиканта або співця, під музику чи спів якого могли б танцювати. З'являється чорт. Він пропонує свої послуги і попереджає, що тим, хто танцює під його музику, уготоване пекло. Однак це не лякає діда й бабу. Обоє завзято танцюють під звуки музики чорта і його пісню, що знову віщує танцюючим пекло. Але пекла старі не бояться; обіцяючи чортові добре заплатити за його гру, вони говорять, що люблять тепло і запитують, чи будуть в пеклі горілка й пиво. Пиво там, за словами чорта, як смола, багато сірки і всього вдосталь. Чорт жене діда й бабу в пекло після того, як сам дід пропонує чортові провести їх туди.

У цій інтермедії нема певно окреслених характерів. Інша річ — інтермедія до великодньої драми, яка дійшла до нас лише в дуже невеликому уривку в тому самому рукопису, що й інтермедія про бабу, діда і чорта. Інтермедія барвисто передає суперечку п'яного чоловіка з його дружиною. Чоловік повертається додому без паски, за якою, очевидно, послала його жінка. Це роздратовує жінку, бо вона до того ще й ревнує його до якоїсь

Каски (Катерини). Чоловік загрожує її «києм лоскотати». Жінка дає чоловікові суворого відкоша і сама загрожує побити його києм. Чоловік виходить, а жінка скаржиться сусідам на те, що всі чоловіки отак звикли робити: якщо хто їх розгнівае, вони помщаються дружині; нап'ється в корчмі, а на бідну жінку нападає; не встигне сісти, повернувшись звідти, зразу ж накидається на жінку, щоб дала йому їсти. Хоч який короткий цей уривок, в ньому уловлюються типові риси персонажів і риси побутової обстановки. Згадаймо в цьому зв'язку, наприклад, численні народні пісні про «мужа-пияка», і ми побачимо, що і фольклор і інтермедії в багатьох випадках близькі за своєю образною системою, типами, образами. Першопричина цієї близькості — спільне джерело творчості — реальне життя.

Інтенсивний розвиток української інтермедії зв'язаний з розвитком шкільної драми. Учитель піїтики Києво-Могилянської академії ієромонах Митрофан Довгалевський написав різдвяну драму «Комическое дѣйствіе» і великодню драму «Властотворній образ человѣколюбія божія». До кожної з цих одноактних п'єс приурочено по п'ять інтермедій, що перегукуються з окремими явами тієї і другої п'єси.

Більша частина з десяти інтермедій до драм Довгалевського являє собою побутові сценки. Комізм інтермедій досягається самими образами персонажів і тими ситуаціями, в які вони потрапляють, а також часто їх ламаним різномовним каліченням української, білоруської, російської, польської, циганської, румунської мов, лайкою і перекрученням окремих слів, які незрозумілі тим, до кого вони звернені. Цікавість цих, як і взагалі всіх, інтермедій, вплив їх на глядачів в значній мірі зумовлювались їх зовнішньою динамічністю, частою зміною епізодів.

В інтермедіях до драм Довгалевського виступають персонажі різних національностей і різних соціальних верств та майнового стану. Поряд з українцями (селяни, козаки, студенти-пиворізи) тут є литвини (білоруси), цигани, поляки (зубожілі шляхтичі, поміщики, ксьондзи), євреї (орендарі, шинкарі, торгаші), «москаль», румун, грек. В одній з інтермедій фігурує чорт. Незмінно в позитивному світлі виступають козак і «москаль», так само незмінно негативно — шляхтич-поляк, єврей-торгаш, шинкар і орендар, шахраюватий циган.

Ось перед нами у першій різдвяній інтермедії польський шляхтич-астролог. Своє шляхетство він успадкував від матері, що народила його в дівоцтві. Через неї він, за його власною рекомендацією, одержав розум Катона і хоробрість Гектора. У нього мудра голова, він знає, що діється і на небі і в пеклі, але нема у нього щасливої долі; він бідний, погано одягнутий; єдине його майно — підзорна труба. Двоє селян-українців, білорус (литвин), циган, знущаючись над ним, перекручують його слова, ображають його, підозрюючи в корисливих намірах, а потім віднімають у нього підзорну трубу і проганяють. Не випадково висміюваний астролог виявляється поляком-шляхтичем; тут відбилося вороже ставлення до польської шляхти з боку експлуатованого нею простолюду України.

У четвертій різдвяній інтермедії на ярмарку з'являється український селянин з орендарем. Спочатку селянин лає орендаря, потім доручає йому купити на ярмарку різний крам. Без усякого зв'язку з попередньою сценою приходять три ксьондзи, що належать до трьох католицьких орденів. Єврей-

орендар пропонує їм горілку. Один з ксьондзів платить за неї дрібною монетою і говорить при цьому, що вони не такий народ, як «схизма проклята» (тобто православні). З'являється «москаль», що зневажливо поводиться з ксьондзами, перекручує їхні польські слова, а потім запрягає їх у віз і наказує везти себе до Броварів або до Полтави, де їх відпустить пастись на хорошій отаві. Ця інтермедія нижча в історико-літературному відношенні — тут мало історично-побутового матеріалу, важко зрозуміти причини такої чи іншої поведінки персонажів.

Друга інтермедія до різдвяної драми Довгалевського починається з оповідання про загадковий сон простодушного, забобонного селянина. Йому приснився янгол з рогами, що просить подивитись, яке чудо діється на небі. Селянин бачить там, як величезна зірка б'ється з Місяцем. Місяць не пускає її, а вона преться на мужика, той лякається, хреститься, молиться богу, лізе до порога. Його хапає за руку свиня і кидає додолу, з правої ноги його спадає постіл. Навколо грім, блискавка, вся хата трясеться. Селянин обіцяє віддати свою останню корову тому, хто відгадає цей сон. Він звертається по допомогу до сусідів-селян, але ті неспроможні це зробити. Вони кличуть бабу, яка тлумачить сон в хороший для селянина бік: сон віщує урожай, народження дітей, які будуть його підпорою в старості. З'являється циганка, що підслухала оповідання селянина про його сон, і розповідає цей сон, ніби сама вгадала, а тим часом витягає з-за пазухи селянина хустку. Селяни хочуть побити її, повести на суд до війта і забити в колодки, але шахрайку визволяє її чоловік-циган.

У п'ятій різдвяній інтермедії виступає простодушний єврей-орендар, у якого вкрали кобилу. З допомогою грека йому вдається купити у молдаванина-волоха свою кобилу, але її у нього віднімає шахрай-циган, який з лайкою нападає на єврея, загрожує побити його і заявляє, що ця кобила належить йому, циганові, і в нього вкрадена. Грек говорить то ламаною українською мовою, то макаронічною грецькою, волох — ламаною румунською.

У першій інтермедії до великодньої драми Довгалевського перед нами двоє селян-звіроловів, які шукають, де б їм поставити в лісі тенета. Один з них засмучений тим, що ліс став тепер бідніший на звірину, ніж був раніше. Життя його нещасливе. Жінка лає, діти кричать. Якщо так буде і далі, він кине жінку й дітей і сам піде світ за очі. Очевидно, для пожвавлення дії між обома селянами починається сварка, яка ось-ось перейде в бійку. Їх мирить третій селянин. Тенета поставлені, і в них потрапляє литвин (білорус), що йшов мимо. Думаючи, що в тенета попав звір, селяни убивають литвина, але два його сини, що приходять в цей час, оживляють батька з допомогою жаби. Воскреслий литвин розповідає, що він бачив на тому світі. Серед іншого він побачив там святих, які молотять на току, і апостолів Петра і Павла, які носять снопи. На сцену виходить ксьондз. Він запитує, як живеться на небі їхньому папі. Литвин відповідає, що папа не на небі, а в пеклі, де він носить дрова, а біля нього скакають і граються чорти, підганяючи його дубцями.

Як бачимо, окремі епізоди інтермедії мають випадковий зв'язок. Весь розрахунок автора зводиться тут до того, щоб показати цікаве і комічне, за його думкою, видовище, не турбуючись про яку-небудь внутрішню йо-

го єдність. Як і в інших інтермедіях, комічний прийом полягає, між іншим, у тому, що в репліці одного персонажа перекручуються слова другого: на запитання ксьондза: «Kiedy żes był na niebie, zmow, co się tam dzieie?» литвин відповідає: «Брешеш ти! там всіо святцѣ, то в піекле зладзіес!».

Інтермедія ця привертає увагу різким антипапським спрямуванням. Папу, якого католики вважали намісником самого бога на землі, автор інтермедії відправляє після смерті не в рай, а в пекло. Це був живий відгомін полемічно-релігійної боротьби, що точилася на землях України в XVI—XVIII ст.

Друга великодня інтермедія, в якій фігурують чорт, еврей і циган, стоїть на такому ж рівні, як і четверта різдвяна інтермедія. Чорт, що говорить церковнослов'янською мовою, несе на плечах еврея і наказує у всьому слухатись його. Еврей просить чорта дати писаний наказ, що йому робити, і обіцяє коритись. Чорт дозволяє йому їсти все, що захоче, крім хліба. Еврей дуже засмучений цією забороною, але чорт заспокоює його і потім виходить. Після цього еврей говорить, що він не стане служити чортові. Він буде орендувати — продавати горілку, мед і пиво або їздити по ярмарках і все буде їсти, крім свинини. З'являється циган. Він дивується, як це люди вміють шахраювати, а він, боронь боже, цього цурається. Що тільки заробить своїми руками, тим і ситий буває з жінкою й дітьми. Він цікавиться, чи не міняє еврей коней, але еврей говорить, що коней він не міняє, а лише торгує напоями. На запитання, чи не торгує еврей ковбасою або салом, той відповідає, що не хоче й слухати про скоромне. Циган його проганяє.

Значно цінніша третя інтермедія. У ній досить реалістично зображаються фігури селян — батька й сина, які їдуть на базар. Батько залишає сина сидіти на возі на шляху, а сам іде в місто за покупками. Син нагадує батькові, що треба купити в місті, і поважно попереджає його, щоб він не запиячив, як це було напередодні, коли він так ударив сина, що ще й досі у нього болить губа. Батько ласкаво, ніби конфузячись, обіцяє не пити: не такий тепер час, а він сам, коли буває п'яний, не знає, чи б'є він, чи тільки лає. Але хай його синочок не боїться, не нап'ється він, тільки б для хати дещо купити. А синові він доручає берегти залишені на возі мішки з пирогами. З'являються яриги (російські солдати), які говорять по-російськи і лякають хлопчика тим, що хочуть зняти роги у вола. Хлопчик, повіривши маневру яриг, не помітив, як вони викрали мішки. Повернувшись до воза і виявивши крадіжку, батько лає сина і позбавляє його подарунка — шапки, яку хотів подарувати йому до свята. Знову з'являється ярига, що просить купити у нього шапку. Батько, забувши свій гнів на сина, вирішує зробити покупку, але не сходиться з яригою в ціні. Між ними відбувається взаємна сварка, що кінчається бійкою.

Реалізм і психологічна зарисовка діючих у цій сцені персонажів роблять її однією з найбільш вдалих побутових інтермедій, зв'язаних з драмою Довгалевського.

Те саме треба сказати і про четверту великодню інтермедію, в якій виступають одчайдушні студенти-пиворізи, що шукають легкого заробітку, промишляючи малярством. Вони розмальовують обличчя селянина, за що селяни разом з війтом і титарем (церковним старостою) проганяють їх, і пиворізи скаржаться на свою незавидну долю.

Але серед усіх інтермедій до драм Довгалевського особливо виділяються силою свого соціального протесту третя різдвяна і п'ята великодня інтермедії.

У першій з них козак, лірично звертаючись до матері, скаржиться на свою тяжку долю. Був він під гнітом і турків і татар. Тепер бог визволив його з-під цього гніту, а він не знайде собі місця: «Ліси, поля спустошені, луги, сіна покошені, порозпускав діти». Одна йому лишається дорога: піде він знову на Січ-мати, піде шукати там козацьку долю, послужить він своєю силою «москалеві», може, вдасться йому піймати лисицю або бобра. Піде він воювати з турками, мечем славу здобувати. От коли б знову забуяла козацька слава! Коли б ляхів піймати і козацьким києм ударити їх по ребрах! Тут з'являється поляк-шляхтич, що вийшов полювати на перепілок. Поляк має одного яструба, але він хоче одержати від своїх «підданих» ще одного, сильнішого, щоб полювання було вдалим. Приходять три литвини, приносять йому сокола, уклінно вітають його, але бундючний і зарозумілий пан з гнівом накидається на них, велить своєму хлопцеві побити литвинів. Знахабнілий шляхтич підозріває, що його хлопи сподіваються на допомогу козака або «москаля». Він загрожує спустошити всю Україну, вигнати з неї козаків, знову обрати королем Лещинського, воювати до самої Полтави, щоб повернути колишню славу Польщі. Його підтримує другий поляк. Запалений цією підтримкою, перший поляк закликає шляхтичів не боятися козаків, якщо вони будуть нападати на них: поляки заженуть козаків у ліс. Хвастощі і зловорожість шляхтичів виводять, нарешті, козака з терпіння. Він кличе на допомогу земляка («земку») москаля, який пропонує козакові разом з ним прогнати знахабнілих панів-поляків і показати їм рубежі, про які говорив перший шляхтич, на їх спинах. Козак схвалює цю пораду: нехай інші запам'ятають це і розкажуть своїм дітям.

Подібна до цієї інтермедії і п'ята інтермедія з великодньої драми Довгалевського. Тут поляк-поміщик везе в клітці на продаж українського селянина, він хоче продати всіх своїх селян. Йому не шкода православної крові, бо селяни бунтують проти своїх господарів і разом з козаками виступають проти польського панування. Приходить еврей-орендар, який пропонує віддати йому селян в оренду, на що шляхтич дає згоду. Посадженого в клітку селянина еврей радить зв'язати по руках і ногах, щоб він не втік. Селянин просить змилуватися над ним. З'являється козак, який обурюється насильством шляхтичів над українськими селянами. Поляк, злякавшись погроз козака, просить пощадити його. Про те ж саме просить і еврей, але козак невблаганний: він надіває на обох ярмо, кажучи, що обидва вони підуть пасти у нього овець.

У всій стародавній українській драматургії ці дві інтермедії є найсильнішим й найсміливішим виразом протесту українського народу проти національного і соціального гніту. Перша з них особливо виділяється і в художньому відношенні, зокрема в початковій своїй частині, де передається пісня козака, написана під сильним впливом народної творчості.

Чи був Довгалевський автором інтермедій, включених у його драми? Тут немає повної ясності. М. І. Петров, вперше знайомлячи читачів з драматургією Довгалевського, не мав сумніву в тому, що ці інтермедії належать Довгалевському[1]. Слідом за Петровим Довгалевському приписував інтермедії і Морозов[2]. Але пізніше Петров визнав за можливе приписати інтермедії до обох драм не самому Довгалевському, а його учневі Саві Лебединському, якого Довгалевський характеризував як учителя комедії. Можливо, як гадає Петров, що інтермедії належали і кільком учням[3].

Журнал «Киевская старина», вперше в 1897 р. публікуючи інтермедії до драм Довгалевського і сповіщаючи про сумніви М. І. Петрова щодо належності їх авторові драм, не визнав міркування Петрова цілком переконливими і залишив питання відкритим[4]. Непереконливими, очевидно, міркування Петрова здались і П. Г. Житецькому та І. Франкові, які й далі авторами інтермедій вважали Довгалевського[5].

Міркування на користь Довгалевського як автора інтермедій висловив і М. Возняк[6]. М. І. Петров звернув увагу на те, що до одноактної різдвяної драми Довгалевського, поділеної тільки на чотири яви, написано п'ять інтермедій. Але така невідповідність кількості яв та інтермедій, на думку Возняка, ще нічого не говорить проти авторства Довгалевського, що назвав драму «Комическое дѣйствіе», а в своїй поетиці викладав теорію комедії, яка не мала нічого спільного з його розумінням драми серйозного змісту. Не заперечуючи того, що студенти академії могли брати участь у написанні інтермедій, Возняк, проте, не бачить підстав для того, щоб відмовити Довгалевському в їх авторстві. На користь цього говорить те, що вони в повному складі перебувають у підручнику поетики, складеному Довгалевським, в той час як інші поетичні твори наведені там в уривках, а також і те, що між окремими сценами обох драм і інтермедіями спостерігається своєрідний паралелізм, і навіть більше — інтермедії іноді зв'язуються з драмами змістом. Тому Возняк схильний приєднатися до першого припущення Петрова, що автором інтермедій був Довгалевський.

В. І. Рєзанов не висловився чітко в питанні про належність інтермедій Довгалевському. Спершу він їх беззастережно приписав йому[7], а незабаром після цього завагався, торкаючись різдвяних інтермедій, що їх, «мабуть, склав і не цілком він сам»[1].

Я. Гординський, наводячи думку Петрова відносно авторства інтермедій до драм Довгалевського, зауважив при цьому: «Може бути, що ті інтермедії написав таки сам Довгалевський, коли зважити, що вони зладжені спеціально для його поважних драм»[2].

Нарешті, О. І. Білецький, ведучи мову про інтермедії до драм Довгалевського і драми Г. Кониського «Воскресеніе мертвых», гадає, що авторами інтермедій могли бути і Довгалевський і Кониський, хоч не виключає можливості, що їх могли написати і їхні учні — студенти[3].

На нашу думку, приписувати цілком авторство інтермедій до обох драм Довгалевського самому Довгалевському навряд чи є підстава. Найбільше, що можна припустити, — це його керівництво роботою над інтермедіями, що виконувалися в основному його учнями. Справді, важко уявити, щоб православний монах міг віддати перевагу щодо обсягу комічним, забавним сценкам перед основними своїми серйозними драматичними творами. Навряд чи можна погодитися з М. Возняком у тому, що назва різдвяної драми Довгалевського «Комическое дѣйствіе» обумовлювалась не самою цією п'єсою, а включеними в неї інтермедіями[4]. Та й мова всіх десяти інтермедій не має єдності, що і змушує прийняти припущення Петрова про участь у створенні інтермедій до драм Довгалевського кількох авторів. Таке припущення підтримується ще і неоднаковим рівнем літературних якостей цих інтермедій.

Як би там не було, інтермедії до драм Довгалевського не лишилися без впливу на дальший розвиток української інтермедії, яка часом повторює окремі їх ситуації і характеристики деяких персонажів, в значній мірі однорідних з персонажами включених до драм Довгалевського інтермедій. Поставлені в стінах Києво-Могилянської академії, вони, безперечно, запам'ятались її студентам і взагалі тим, хто їх дивився, стимулювали творчість інших авторів у подібному напрямі.

У 1742 р. в Новгородській семінарії в присутності імператриці Єлизавети Петрівни і на честь її прибуття в Новгород семінаристи виконали драму «Стефанотокос», написану префектом семінарії ієромонахом Інокентієм Одровонж-Мигалевичем, який до 1740 р. був учителем у нижчих класах Києво-Могилянської академії. До драми в окремих її списках було додано від семи до восьми інтермедій, однак безпосередньо не зв'язаних з текстом драми. Чи були ці інтермедії поставлені разом з драмою, яка виставлялася в 1742 р. в присутності Єлизавети Петрівни, ми не знаємо. З них чотири (остання, очевидно, з загубленим кінцем) слід віднести до українських інтермедій. Порівняно з інтермедіями до драм Довгалевського вони не дають чого-небудь особливо нового чи оригінального в літера-

---

[1] Див. Н. И. Петров, Мистерии и комедии учителя поэтики в Киевской академии иеромонаха Митрофана Довгалевского, Труды Киевской духовной академии, 1865, лютий, стор. 315—316.

[2] П. О. Морозов, зазн. тв., стор. 383—389.

[3] Н. И. Петров, Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве, вип. II, М., 1896, стор. 240; його ж, Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков, стор. 297.

[4] Див. Интерлюдии Митрофана Довгалевского XVIII в., «Киевская старина», 1897, серпень, Додаток, стор. 90.

[5] Див. П. Житецкий, Мысли о народных малорусских драмах, К., 1893, стор. 48—51, 104—112; його ж, «Енеида» Котляревского.., стор. 98—100; І. Франко, Русько-український театр, стор. 217; його ж, Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р., стор. 66.

[6] Див. М. Возняк, Початки української комедії, стор. 69—70.

[7] Див. В. І. Рєзанов, Драма українська, вип. III, стор. 62.

[1] Див. В. І. Рєзанов, Драма українська, вип. IV, стор. 69.

[2] Я. Гординський, зазн. тв., стор. 96.

[3] Див. Хрестоматія давньої української літератури, вид. 2, стор. 359.

[4] Зауважимо, що в одному з списків драма Г. Кониського «Воскресеніе мертвых», далека від яких-небудь комічних елементів, названа «комедіа, яже трактуєть о обыдах». Див. В. І. Рєзанов, Драма українська, вип. VI, стор. 181.

турному відношенні, варіюючи іноді мотиви цих останніх, хоч і не повторюючи епізодів і ситуацій, що зустрічаються в них. Своїм змістом це легкі, прості сценки, позбавлені якої-небудь значної ідеї, яку ми знаходимо, наприклад, у третій різдвяній і п'ятій великодній інтермедіях до драми Довгалевського. У всіх них фігурує циган, що промишляє шахрайством і крадіжкою, як і вся його сім'я, та проте він завжди голодний, завжди шукає, де б поживитися йому ковбасою й салом, бо він їх бачить тільки вві сні; литвин, що вміє ворожити; німець-лікар, який приймає голодного цигана (який жде, що в його губи покладуть їжу) за хворого на зуби і вириває у нього здорового зуба; слуга лікаря, що допомагає йому в операції з вириванням зуба і потім вступає з лікарем у бійку; грек—торговець дрібним крамом, що стає жертвою шахрайства баришника і цигана, які відбирають у нього купленого ним через баришника коня; безтолковий розкольник, який приймає єврея за старовіра і веде з ним гарячу суперечку про те, яка є стара віра.

Інтермедії до «Стефанотокоса» характеризуються такою ж різномовністю, як і інтермедії до драм Довгалевського: циган і єврей розмовляють ламаною українською мовою, грек спотворює українсько-російську мову, лікар перекручує латинь, слуга лікаря, баришник, розкольник розмовляють по-російськи.

Авторами інтермедій до «Стефанотокоса» були, треба гадати, учителі Новгородської семінарії і учні їх, що переїхали до Новгорода з Києва. Можливо, що за кілька років перед цим вони були глядачами поставлених у Києві інтермедій до драм Довгалевського. Може, який-небудь стосунок до інтермедій з «Стефанотокоса» мав і сам Одровонж-Мигалевич. Але досить сумнівно, щоб він брав участь у їх написанні (як сумнівна й участь Довгалевського у написанні інтермедій до його драм) насамперед тому, що, ставлячи урочистий спектакль на честь імператриці Єлизавети Петрівни, Одровонж-Мигалевич навряд чи міг розбавляти його сценками, які іноді містять вирази, непристойні для високоіменитого жіночого слуху.

Ремінісценції з історії єврейського народу маємо в коротенькій інтермедії до тріумфального акту «Синопсис, или краткое видѣніе декламаціи», в якій виступає єврей і скаржиться на те, що всі переслідують їх, що «Авраамлі сини» приречені на поневіряння. Він хоче організувати велике військо, дійти до Царгорода, зібрати звідусюди євреїв, сісти царствувати в Єрусалимі і перестати платити данину туркам. Він вихваляється своєю силою і розумом. В ремарці до цього виступу єврея сказано, що виходить єврейське військо і танцює, але потім вибігає ярига з дубиною і розганяє всіх.

В 1747 р. у стінах Києво-Могилянської академії була поставлена драма викладача спочатку піїтики, потім філософії в цій академії ієромонаха Георгія Кониського «Воскресеніе мертвых». Драма ця супроводилася п'ятьма інтермедіями, зміст яких, як і інтермедій до драм Довгалевського, перекликався з окремими діями драми.

У першій інтермедії мужик милується своїм полем, чекає від нього доброго врожаю. Він покладається в цих сподіваннях не на мудреців, що ворожать по зорях, а на свій практичний господарський досвід. Тут від

сина (в іншому списку від синів) він дізнається, що в його житі сиділа баба і робила чаклунські «закрутки», які мали зашкодити урожаю. Баба виправдується, кажучи, що вона не чаклувала, а збирала в полі зілля. Та бабі не вірять і з нею круто розправляються — в одному списку ярига і «москаль», в другому — один тільки ярига («москаль» тут взагалі відсутній). І ярига і «москаль» говорять по-російськи.

В другій інтермедії єврей скаржиться на утиски з боку жорстокого польського пана Підстолія, від якого, бувши його орендарем, він витерпів стільки гіркого лиха, скільки не витерпів би від татарського хана: пан відняв у нього всю худобу, геть чисто його пограбував, хотів закувати в кайдани, і він утік від нього ледве чи не голий, залишивши жінку і дітей. Він шукає тепер іншого пана, у якого міг би взяти оренду. Назустріч йому виходить пан Бандолій, що просить єврея стати у нього орендарем, обіцяючи йому вигоду від оренди набагато більшу, ніж він мав у Підстолія. Єврей згоджується, аби тільки йому не попасти в руки колишнього пана. Тут з'являється Підстолій, б'є єврея, починає сваритися за нього з Бандолієм і велить своєму слузі — селянинові розрубати єврея навпіл, щоб він не дістався ні йому, ні Бандолієві. Слуга відмовляється це робити, бо не хоче «поганити» християнську сокиру об єврея, і здіймає крик, сподіваючись, що краще за все йому міг би допомогти «москаль»:

Ой коли б тут муй земко, и мы бы щось знали,
То таких чортув не раз в чизмаки (чоботи) вбирали!

Зачувши пісню «москаля», що надходив сюди, селянин говорить: Слава ж богу, щось гуде, немов бы то наши!

З'являється «москаль», що виручає селянина. Селянин збирається запрягти панів у віз, але незагнуздані пани звільняються від запрягу. «Москаль» усіх проганяє.

Третя інтермедія зображує голодного цигана, який не знає, де б йому знайти поїсти. З'являється циганка — його дружина, теж голодна. Вона радить чоловікові лягти спати, обіцяючи, що сон його нагодує. Уві сні циган бачить ковбасу і сало, але, прокинувшись, їсть лише зварений циганкою борщ, що схожий на ракову юшку. Циганка радить чоловікові змастити кістки і, обплутавши його ноги сіткою, б'є його за те, що він ледар, не хоче працювати. Виплутавшися з сітки, циган — за одним списком — проганяє циганку, за другим — б'є її.

Четверта інтермедія починається з того, що литвин білоруською мовою хвалить попа своєї церкви і особливо дяка за те, що той добрий і тихий, поважає всіх людей, дбає день і ніч про церкву, нічого не п'є, крім води, співає, як соловей, добре вчить дітей у школі. Але тут вбігає схвильована шинкарка і говорить литвинові, що в шинку лях убив дяка і втік невідомо куди. Селяни приносять мертвого дяка, сумуючи, що їм уже не знайти більше такого. Один з них іде за шинкаркою, яка перед цим вибігла, щоб вона пояснила, як сталося вбивство. З'ясувалось, що перелякана шинкарка втекла в іншу кімнату, коли лях накинувся на дяка з шаблею. А тепер їй ніколи розмовляти: треба горілку видавати, їй «ніколи і носа втерти». Литвин розставляє тенета, куди диявол жене ляха...

Попавши в тенета, переляканий лях каже, що краще йому сто літ терпіти муки в чистилищі, ніж попасти в руки селян. Лях признається, що вбивство дяка — його гріх. Але коли литвин на запитання селян, що робити з ляхом, відповідає: «Нехай голова за голову ляже», лях говорить, що не годиться убивати шляхтича за дяка, і радить відкупитися за вбитого грошовою пенею. Селяни обурені тим, що він дешево цінить дорогого їм дяка, якого не варті і двадцять таких, як цей шляхтич, і топлять його в болоті.

Така відданість селян дякові за те, що той визначився своїми моральними якостями і голосом, відображає реальну дійсність: дяк відігравав велику роль у церковній парафії. Церква могла мати двох, іноді трьох священиків, але дяк був завжди один, і знайти дяка, який би мав хороший голос і добре знав церковну службу, було не легко. Його обирала громада, яка дуже дорожила ним [1].

П'ята інтермедія за змістом є продовженням попередньої. Брат утопленого в болоті ляха всюди шукає його, але ніяк не може знайти. Назустріч іде ксьондз, якому цей шляхтич говорить, що загубив брата на полюванні. Ксьондз здогадується, що утоплений лежить десь у болоті, зламавши собі шию через надмірне захоплення полюванням. Така доля чекає всіх тих, хто без поваги ставиться до костьолу, хто пиячить і веде розгульне життя. Хай і він схаменеться і покається, щоб не стати жертвою диявола. Шляхтич просить ксьондза гаряче молитися за душу брата, щоб він благополучно попав у чистилище. Ксьондз розповідає, що напередодні на дорозі вночі він почув голос людини, що кричала в болоті і каялася у своїх гріхах — пияцтві, гулянні і вбивстві дяка, за що селяни кинули його в болото. Ксьондз догадується, що це й був брат шляхтича. Шляхтич умовляє ксьондза своїми молитвами визволити брата з болота і послати в чистилище. Обидва навколюшках моляться богу. Шляхтич виходить з болота, дякує ксьондзові за молитви і просить провести його в чистилище. З'являється селянин, який загрожує утопленому шляхтичеві, що він з ксьондзом знову буде на тому ж місці, тобто в болоті, але ксьондз заспокоює шляхтича, впевнений, що його «священна особа» злякає мужиків, і радить йому держатися за нього, «як воша кожуха». Але мужики говорять, що вони давно вже підстерігають утопленого ляха; вони всім селом чують, як бродить злий дух і робить шкоду не тільки людям, а й худобі. На заперечення ксьондза і брата утопленого, що мертвий — без душі і ніколи не ходить, мужики не звертають уваги і, побивши всіх трьох, проганяють їх.

Як бачимо, в інтермедіях до драми Кониського фігурують ті самі в основному персонажі, що і в інтермедіях до драм Довгалевського: селянин-українець, литвин, циган, еврей, ярига, «москаль», польський шляхтич, ксьондз. Поряд з українською мовою фігурує польська (її дуже багато у другій інтермедії, а в п'ятій вона майже суцільна); литвин говорить по-білоруському, «москаль» і ярига по-російськи. Інтермедії на побутові теми стоять приблизно на рівні відповідних інтермедій до драм Довгалевського, а ті, в яких розвивається тема соціальна (друга, четверта і п'ята інтермедії), дещо поступаються своїм соціальним звучанням перед інтермедіями до драм Довгалевського.

[1] Див. П. Житецкий, Мысли о народных малорусских думах, стор. 39—40.

Якщо зважити, що п'єса Кониського «Воскресеніе мертвых» написана в суворо викривальному тоні і під покровом вигаданих грецьких персонажів мітить у сучасну письменникові українську дійсність, в якій стало звичайним неправосуддя, утиск сильними і власть імущими слабих і безправних, якщо врахувати при цьому, що і в своїх проповідях Кониський палко виступав проти всіляких зловживань з боку тих, кому сприяв закон, гостро картаючи поміщиків, які немилосердно експлуатували своїх кріпаків, — то й тут може виникнути сумнів, чи був Кониський автором інтермедій, зв'язаних з його драмою. Слід ще звернути увагу на те, що мова єдиного персонажа в драмі Кониського — землероба, що говорить по-українськи, не схожа на українську мову, якою говорять інші персонажі в інтермедіях до цієї драми: в ній зовсім відсутні діалектизми, які дуже часті в інтермедіях.

Деякі дослідники вважали, що автором цих інтермедій був Ганський, «славний віршописець», що писав дотепні вірші на зразок поезії римського сатирика Плавта. Але це питання залишилося відкритим, бо достовірних даних про авторство Ганського нема.

На сюжет суперечки про те, чия віра краща, відомий нам вже з Дернівського збірника, написана сценка, озаглавлена «Интермедиум жид из русином», точне хронологічне визначення якої дуже важке, як важко і приурочити її до якої-небудь серйозної п'єси. Під час суперечки русина з євреєм про віру той, хто називає своє свято, вириває у противника волосину з бороди. Кількість свят у русина, як і в інтермедії Дернівського збірника, виявляється більшою, ніж у еврея, а коли русин називає свято всіх святих, то вириває у еврея всю бороду.

На поширений сюжет написана українська «Интермедѣя на три персони: смерть, воин и хлопец». Тема її — суперечка людини зі смертю — була дуже популярною в середньовічній європейській літературі, зокрема в німецьких масляничних виставах-фастнахтшпілях. Вона розроблена в перекладній німецькій пам'ятці «Прение живота и смерти», відомій в російських списках починаючи з XVI ст. і в українських — з XVII ст. Цей твір відбився в пам'ятках російської і української книжної літератури і в російському та українському фольклорі [1]. «Интермедѣя на три персони» зображує спір і поєдинок відважного та самовпевненого воїна з невблаганною смертю, що закінчується поразкою і загибеллю воїна. Можливо, ця інтермедія з'явилася під впливом «Прения», хоч тема зустрічі воїна з смертю розроблялася і в багатьох інших старовинних пам'ятках різних літератур, але, як гадав не без підстави І. М. Жданов, «Интермедѣя на три персони» деякими своїми подробицями вплинула на пізніші українські тексти «Прения» [2].

[1] Див. Н. К. Гудзий, «Прение живота и смерти» и новый украинский его список, Русский филологический вестник, 1910, № 3—4, стор. 317—336.

[2] Див. И. Н. Жданов, К литературной истории русской былевой поэзии, Соч., т. I, СПб., 1904, стор. 522.

Три уривки інтермедій за рукописом Київського історичного музею дійшли до нас неповністю, причому, очевидно, з помилками, і їх не скрізь можна зрозуміти. Уривок перший зберігся в настільки незначній частині (всього кілька рядків), що не піддається поясненню. В другому уривку (озаглавленому «Мужик з дочкою на торг иде»), що не має кінця, в центрі — сватання дочки селянина, яку батько перед тим лає за її легковажність. Старостам, що прийшли сватати дочку, батько спершу відмовляє. Дочка протестує проти батькового рішення, скаржачись на те, що інші дівчата з її села повиходили вже заміж, а вона дівує. Батько, очевидно, зворушений благанням дочки, згоджується посватати дочку і питає у старостів, чи не може з'явитися сюди жених. Один із старостів так рекомендує жениха:

Парубочок гожий, буде хлѣба згубу (?)
Подушок не треба — спати ходит в грубу.

У відповідь на це батько говорить:

Да и наша-таки, пане свату, дѣвочка пригожа,
Постѣлка в еи гречна — мѣшок да рогожа.

У такому ж роді ще в двох рядках дається характеристика старостою жениха, після чого інтермедія уривається.

Наступна інтермедія з того ж рукопису позначена словами: «Литъвин пришов, аж мужик плуг лагодить». Уривок, що зберігся, майже цілком зайнятий промовами литвина, що говорить по-білоруськи. Обидва співбесідники винуватять Адама, який з'їв у раю заборонене яблуко і тим прирік людей на важку працю. Литвин скаржиться, що бджоли, які до гріхопадіння Адама були завбільшки з вівцю, тепер стали як мухи, високо літають, а коли їх ловлять, боляче кусають, мало меду приносять, так що користі з них небагато.

У пізнішій копії кінця XIX ст. з списка середини XVIII ст. збереглася інтермедія, озаглавлена «Воскресенскіе стихы». В. М. Перетц, який досліджував і опублікував цю копію, тепер загублену, зробив висновок, що «стан тексту, який дійшов до нас, — далеко не блискучий», що деякі місця були неправильно прочитані[1].

Інтермедія починається з розмови двох селян, яким прикро, що піст такий довгий і тяжкий. Обидва вони з іронією хвалять своїх жінок за те, як ті готують страви. Похвала ця супроводиться натуралістичними подробицями. Тут же співбесідники осуджують свого парафіяльного священика, який примушує парафіян строго додержувати постів, і протиставляють йому покійного попередника, який ні в чому не обмежував свою паству і навіть сповідав парафіян гуртом. Несподівано вбігає син одного з співбесідників, який пас овець, і розповідає про те, що він бачив різних потвор, а за ними іде волами у пишному наряді, супроводжуваний янголом, красивий вершник, обвішаний яйцями. В руках у нього червона корогва, і ковбасою він поганяє волів. Слідом за ним іде стара бабуся, яка

[1] В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, ИОРЯС, т. XVI, кн. 4, 1910, стор. 176.

пояснює хлопчикові, що це сам «великдень» іде в гості. Селяни вирішують розговлятися, але виявляється, що жінка одного з них, яка повинна була приготувати великодню страву, всю її зіпсувала. Чоловік лає її, вона відлаюється, але їх мирить другий селянин, який радить їм на той рік краще господарювати.

П'єска не позбавлена живих побутових деталей, в ній немало гумору, і своїми реалістичними образами вона яскраво відтворює деякі сторони селянського життя XVIII ст.

Збережена в пізнішій копії XIX ст. інтермедія «Rozmowa między polakiem i kowalem» зображує зустріч хвалькуватого і самовпевненого гуляки-поляка з поважним і серйозним ковалем, до якого поляк звертається з проханням обкувати колеса в його возі. Коваль відмовляється це зробити, бо полякові нема чим платити за роботу. Поляк протестує проти цього твердження, але «громада», що перебуває тут же, підтверджує слова коваля. Поляк упрошує його виконати просьбу, обіцяючи завжди поїти вином, але коваль і тут відмовляється, третируючи поляка, за що той докоряє ковалеві, називаючи його мову «не кавалерською». І надалі коваль продовжує викривати і ображати брехуна-поляка, який принижено просить свого викривача, щоб він не соромив його. Репліки поляка буквально повторюються кілька разів, як і звернення до «громади» за підтвердженням образливих характеристик поляка, що їх дає коваль. Кілька разів повторюються в інтермедії і пісеньки. Співає деякі свої репліки і поляк. Зрештою, під загрозами коваля вискубти йому чуба, поляк зникає.

Інтермедія ця відзначається великою жвавістю діалогу, гостротою сатири, дотепним гумором. Постать хвальковитого поляка добре вимальовується і його власними словами, і тими викривальними характеристиками його, які йдуть від коваля. Пісеньки, включені в п'єску, надають їй невимушеної веселості.

* * *

Авторами українських інтермедій, як сказано вище, були здебільшого студенти українських шкіл, переважно Києво-Могилянської академії. Походили ці студенти в основній масі із бідного духовенства і селянства. В академії вони не мали жодних засобів до існування і змушені були займатися систематичним, «узаконеним» жебракуванням. Під час канікул вони ходили по селах і містах, по ярмарках, завдяки чому дуже добре знали життя народу, його побут, народні звичаї, прагнення і сподівання. В своїх інтермедіях вони відображали це життя в найрізноманітніших проявах, інтерпретуючи його в комедійному плані, як цього й вимагала теорія драми. Численні інтермедії насичені яскравими українськими фразеологізмами, приказками і прислів'ями, а ряд віршів написано так дотепно і афористично, що вони самі схожі на приказки; автори використовували українські пісні та пісні інших народів. Поряд з цим джерелами окремих інтермедій чи інтермедійних мотивів були твори книжної анекдотичної і сатиричної літератури.

Популяризаторами і поширювачами інтермедій серед широких верств населення були головним чином ті ж таки нужденні студенти, школярі, які здобували собі «днєвное пропитаніє» під час канікул, між іншим, влаштуванням інтермедійних вистав. Вистави ці не обважнювались сусід-

ством серйозних п'єс, якими не могла цікавитись широка демократична аудиторія, зокрема сільська, і ставились самі по собі.

Шкільна братія, що кочувала з однієї місцевості до іншої, виступаючи як виконавці і режисери інтермедій, часто не відзначалася тверезим поводженням, мала пристрасть до горілки, тому й дістала назву «пиворізів». За ознакою мандрування по селах і містах їх називали «мандрованими дяками», а також «миркачами» — від слова «мир», яким починається пісня, що її вони співають («Мир Христов да водворяется в домах ваших»). Достатнє уявлення про звичаї і характери «пиворізів» дає четверта інтермедія до великодньої драми Довгалевського [1].

Як видно з сказаного вище, літературна вартість українських інтермедій, як загалом інтермедій інших народів, в тому числі польських і російських, була не однакова. Деяка частина їх стояла на посередньому художньому і ідейному рівні.

Але існувало, як ми бачили, багато таких інтермедій, у яких автори зуміли передати реальні побутові риси життя, головним чином українського селянства; деякі з них пройняті гострою сатирою і здоровим гумором. У двох інтермедіях до драм Довгалевського, як сказано вище, найбільш голосно звучить тема соціального і національного гноблення українського народу з боку польської шляхти і боротьби народних мас проти цього гніту. Реалістичні і соціальні мотиви кращих українських інтермедій в добразилися в українському вертепі і в творах українських письменників XIX ст.

Під великим впливом старої поетики інтермедій написаний водевіль І. Котляревського «Москаль-чарівник». Інтермедійні образи дяків-пиворізів та різного «волочащегося» люду перейшли у драматургію Василя Гоголя. Ці образи використали Т. Шевченко у п'єсі «Назар Стодоля» і М. В. Гоголь у своїх численних творах на українську тематику. Колоритних дяків-пиворізів вивів Карпенко-Карий у драмі «Чумаки». Персонажі з народу, що зображалися в інтермедіях XVII—XVIII ст., пізніше значно яскравіше, хоч і в дусі давньої комедії, зображені в історичних драмах Старицького, Кропивницького та інших авторів.

М. Гудзій.

---

[1] Яскраву характеристику «пиворізів» див. у книзі П. Житецького «Мысли о народных малорусских думах», стор. 39—56.

ТЕКСТИ

ІНТЕРМЕДІЇ ДО ДРАМИ ЯКУБА ГАВАТОВИЧА «TRAGAEDIA, ALBO WIZERUNK SMIERĆI PRZEŚWIĘTEGO IANA CHRZCICIELA, PRZESŁANCA BOZEGO»

INTERMEDIUM PO AKĆIE WTORYM

Persony: Klimko z gàrcàmi, Stecko kotà w worze ma nà grzbiećie[a].

Клімко

Що тут ти, побратиме, собі порабляєш?
Кажи міні — як живеш, та и як ся маєш?

Стецко

Я тут не роблю ничого.
Ось иду до дому свого,
Та из тсеми горщкамі,
Як з своімі сусідами.

Клімко

Та нащо так много маєш?
Льибой[б] на жонку кидаєш!?

Стецко

Нащо? Ци хочеш вірити,
Що люблю хороше жити?
Всього достаток варити,

[a] Трагедія, або образ смерті пресвятого Іоана Хрестителя, посланця божого. Інтермедія по другому акті. Особи: Климко з горшками, Стецько кота має в мішку на спині (*в тексті — навпаки. Стецько з горшками, кіт — у Климка*); [б] либонь.

Кажу, та ся не курчити[а]
Так, яко пшиналежает[б]
Сподарові[в], що все мает.

Клімко

Бохме-сь, чоловік хороши!
Льибой маєш много гроши?[1]

Стецко

Та що маю?

Клімко

Та добиток.

Стецко

Маю тот на полю вшиток[г]:
Сут тамо увци, барани,
Котромі частую пани;
Сут воли та и корови —
Все маю, колі-м здорови.

Клімко

Та и много пуля[д] маєш?

Стецко

Маю. Та що так питаєш?

Клімко

Бо хочу тоби служити,
З тобою вік провадити.

Стецко

Колі хочеш — гараст, служи!
Хот ся и шинкарком длужи[е]:
Колі пінізі[є] маємо —
Все ми тоє поплатимо.
Ліше хоць верне[2] служити.

Клімко

Кажи ш, що будеш варіти
Для мене?

[а] обмежувати [б] належить [в] господареві
[г] все [д] поля [е] боргуй [є] пенязі *(гроші)*

Стецко

Хот видиш много
Горщков, що-м до дому свого
Тут покупил на ярмарку,
Купіл-ем и тою мірку,
Що будем соби з неи пити.
Та питаєш, що варити
Буду? Ось в тоім борщика,
В тоім яхли[а] до молока;
Колі риби достанемо,
В тоім горщику зваремо;
А в тоім ся зварит тисто,
В тоім коропи розписто[б],
В тоім капусту тлустою,
В тоім розпустимо лою
До гороху. От так знаєш.
Та и пирогов ся наиш:
В горщку іх поваремо;
Та у тим шпирок[в] насмажемо.
Та що би-с хотил іншого —
Що маєм, наварим много.

Клімко

Богме, я буду служити,
Колі так схочеш варити.
Та й же ся хороше маєш!

Стецко

Та ти що робити знаєш?
Кажи, щоби-м слугу свого
Знав[3], та ласкав бив на него.

Клімко

Я чоловік все робити
Знаю та волкі ловити,
Щоби овец не псовали
Та билла[г] не розганали.
И іншого звера много
Достану ось з ліса того.
Лісіцю, що-м іміу, несу,
Та за длухи[д] йон[е] понесу.

[а] ягли, просяної крупи [б] густо зварені
[в] шкварок, шматків сала
[г] бидла, худоби [д] борги [е] її.

Стецко

Того слуги потребую
Та юж [а] ся тобі радую.
Будеш же ся гараст мяти [б]
Та борзо хоч прибивати!

Клімко

Гараст! Та ти звірка того
Купи, дам його не дрого.
Будеш до тей шепкі [в] мяти.

Стецко

Колі би го [г] оглєдати?

Клімко

Іще бистри, тепер з ліса,
Утюкл би мини до биса!
Дома його оглєдаєш,
Гей же хороши — пузнаєш!

Стецко

Як його шацуєш [д] собі?

Клімко

За шіст усмаков [е] дам [4] тобі.

Стецко

Вольмі зачиниў-єсь много!

Клімко

Кажи, що даш? Дам не дрого.

Стецко

Три усмакі возмі собі.

Клімко

Дай пят!

Стецко

Не дам.

[а] вже [б] мати [в] шапки [г] його
[д] оцінюєш [е] вісімок

Клімко

Жичу тобі!

Стецко

Много!

Клімко

А хочеш купіти —
Чотири. Та будем жити
Собі. Ліше длух однесу
Та горщкі тоте понесу
За тобую.

Стецко

Іще много
Хочеш.

Клімко

Та богме не дрого!
Так бо-єм я винен сила,
Колі-змо там у корчмі пила!

Стецко

Бери ш юж чотири гроши
Та ся верни, як хороши.

Клімко

Гараст! Из міхом зоставлю
Та не вольмі ся забавлю.

Tu odchodźi Klimko, á Stecko oględuie łyśice [а].

Стецко

Осмотру тою лисицу,
Чи будет пуд рукавіцю
Та и пуд шепку красейко.

Kot ućieknie [б].

Бидная ш ма головонько!
Ось-ось мене гроши збавіў,
Ліх чоловік, міх зоставіў.
Ось кота в міху купив-єм!

[а] Тут відходить Климко, а Стецько оглядає лисицю [б] Кіт утече

Чом я так не мудри биў-ем,
Іже ў тот міх нє глєдиў-єм
Та що у ним не осмотриў-єм!?
О, бісу твоєй матери!
Кажут: не каждему вери.

Szuka garkow [a].

Та и горщкі лібой пубрал?
Ось, матунько, що-м я виграл
На тоім ліхим [5] ярмарку!
Біс взяў [6] из горщкамі мірку!
И сукни лібой не маю?

Suknie szuka, ktore położył ná garcách [б].

Що мам дзєяти — не знаю!
Бідна ш моя головонько!
О нештешная ш матонько,
Що-сь мя на сьвіт народила,
Що-м так нінка стратил сіла!

Klimko przychodźi, przebrawszy sie w inszą suknią, á gárce położy gdźie y przykryie jego suknią tá trawą potrzęsie [в].

[Климко]

Та що, побратиме, тобі?

Стецко

Чи жартуєш з мене собі?
Наробівши, та не знаєш?
Горщкі-сь украл та питаєш?
Из сукманов! [7] Та-сь и здрадил
Мене в торгу: кота-сь всаділ
В міх! Та же лисіцю маєш,
Казаў-єс, що ю [г] продаєш!
То ю-м я заплатил тобі,
А того-м не змислiл собі,
Що-єм в тот міх не заглєдіў.
А ти-сь пришол, щоби-сь шидіў! [д]
Іще що ми єст, питаєш,
Та ся з мене насьмєваєш?!

[а] Шукає горшки [б] Шукає одяг, який поклав на горшках [в] Климко приходить, перебравшись в інший одяг, а горшки покладе де-небудь і прикриє його *(Стецьковою)* одежею та травою притрусить [г] її [д] глузував

Клімко

Та що ти на мене кладеш?
Що-м ся тут натрапіл, рад-єсь?
Не маю кім осьвядчити,
Що-сь сьмєл то на мене вложити!

Стецко

Як тебе зовут? — питаю.

Клімко

Клімко.

Стецко

О, того не знаю,
Як здрайцю [а] зовют тамтого!
Та бо сєпка [б] власна його,
Та для того-м гадал собі,
Що он, тамтот, мовил тобі.
Прошу ш, пробач вину тою!

Клімко

Мили брате, я з тобою.
Та як кажеш? Що тя здрадіў?
Кота ўперед в тот міх всадив?

Стецко

Ой так!

Клімко

Та и пубрал гроши?

Стецко

Пубрал.

Клімко

Чоловік не хороши!
Та іміў служити тобі?

Стецко

Міў.

Клімко

З грошамі пойшол собі?

[а] зрадника [б] шапка

Стецко

Так, брате.

Клімко

Та и сукману
Взяў [8], біс в його маму,
Як непишному пану!?

Стецко

Ой, взяв!

Клімко

То и горщкі ўкрал?

Стецко

Так.

Клімко

Та-сь ти його не шукал?

Стецко

Ніт, бо ся ти натрапил-есь.

Клімко

Тепер-то?

Стецко

Тепер.

Клімко

Зблудил-есь!
А хочеш міні вірiти?
Здаст мі ся, що-м міл відити
Тепер чоловіка того,
Що міл горщков вельмі много.
Тот льибой?

Стецко

Ей, льибой.

Клімко

Сукману,
Що тобі, благому пану,
Лібой взяў [9], нісл на паліци,
Та собі лігл на травіци [10].
О бугме тот, бо шарая [а]
Сукмана била такая.

Стецко

Такая, такая!

Клімко

Чи хочеш мі віріти?
Колі-ць його покажу, не хоч го живити?
Ось лежит. А тот?

Стецко

Тот, тот!

Клімко

Ну ж тою паліцю
Гараст його по хрепти, же змажет травіцю [11]
Посокою [б].

Стецко

О, буду ж його смаровати!
Мусіт міні и горщкі и все поўраціяти!
Та як, мудри, накрил ся, ось відиш, травою,
Щоби го не зхлідино! [в]

Клімко

Бій крипко! Та свою
Сукману и все побери,
А його в сьвіті не дери!

To Stecko zákasawszy sobie ręce w gárce, á Klimko vćieknie [г].

Стецко

Ой, матьонько, матьонько, тепер же ми ліхо!
Чи біс, чи ліх чоловік ўправіл мене тихо
В то нестєсте [д] веліке, що-м убоство своє
Потолк, внивоч обротил те горщочкі моє!
Що ся діят? Чи бог то милостіў [12] справити

[а] сіра [б] пасокою, кров'ю [в] зглядено, побачено [г] Стецько, закасавши собі руки (б'є) по горшках, а Климко втече [д] нещастя

Хотил, такоє ричи на мене пустити,
Чи ліхіі [13] люде? О боже милостиви!
Колі ш би ся тот трапил чоловік здрадліви,
Що мі такоє ричи, а ось, пане, наброіл [а], —
Пузнал би, якби-м диви коло него строіл!
Возьму ш претя [б] туй сукману,
Пуйду ся скарити [в] пану.

Odchodźi Stecko, á Klimko przychodźi, śmieiąc sie [г].

[Климко]

Га-га-га-га-га-га-га! Двакрот [д] одиного
Чоловіка-м ошукал, признамся до того.
Тот пан, що знает в сьвіті гараст махльовати,
Пойду іще та [14] знайду, кого ошукати!

INTERMEDIUM DRUGIE PO AKĆIE TRZEĆIM

Persony: Maxim, Rycko, Dynis — wołowcowie [е].

Максім

Ідим же, брате, юж в тою,
Що ідемо, дорогою,
Колі-сми юж зторговалі
Та и вся воли продалі
На тоім ліхим ярмарку!
Не будем бульше шарварку
По тоіх волах робити —
Ліпше на флісі [є] служити.

Рицко

Ліпше, брате! Я з тобою
Іду, ти іди зе мною.

Диніс

Ей, побратимове, стойте,
Та що говору, почуйте!
Далєк ідете? Кажите
Та з собою ме везмите!
Помагай бог вам!

[а] накоів [б] прецінь, одначе [в] скаржитись [г] Відходить Стецько, а Климко приходить, сміючись [д] двічі [е] Інтермедія друга по третьому акті. Особи: Максим, Грицько, Денис — воларі [є] лісосплаві

Рицко

Здорови
Бут, та короткємі слови
Кажи, о що питаемо,
Та як те звати маемо?

Диніс

Я-м з Каміньця Подольскего,
Пришол до містечка того
На ярмарок з воли. Та Диніс
Істем.

Максім

Та біс тя тут приніс!
А ми вуд Городка. Знаєш?

Денис [15]

Знаю.

Максім

Далєк пойти маєш?

Диніс

Ось коби ся з кім трапіло,
Щоби нас хот зе три било,
Йшол би-м на фліс.

Рицко

Іди ж з нами,
Та ми ідем от двай сами.

Диніс

О, слава-с господу богу,
Що-м знашол в тою дорогу
Товариство хорошоє!
Ось нас будет тепер троє.

Postępuią trochę, á Dynis pyta ich o chleb [а].

Ой, братьонкове, слухайте,
Та що міні істи дайте!
Забиў-ем хліба купити,
Без котроо трудно жити.

[а] Ідуть трохи далі, а Денис питає їх про хліб

Максім

Ей, брате, и я не маю.
Рицю, ти маєш, я знаю.

Рицко

Та ти хліба не купиў-єсь?
От так[16] собі нариднў-єсь!
Та я-м ся на тебе спустил,
Що-сь ти хліба купити міл.

Максім

Та що будемо чиніти?
Лібой придет глод терпити?
А вольмі ся хочет істи;
Що-сь не купил — тож-есь чисти.

Postępuią dáley, Dynis znowu poczuie pirogi[а].

[Денис]

Братя, та любой пирогі
Ту пахнут з тоєй дорогі?

Максім

О, пахнут!

Рицко

Пахнут!

Диніс

Шукаймо
Та говорити престаньмо!
А за дазд бог тут знайдемо,
То ся всі трей поделімо.
Та ось пирух на травіци
Биў! Лібой виросл з земліци?
О, слава тобі господи!
Омінут нас тепер глоди,
Колі бульше достанемо.

Максім

Любой юже не знайдемо.
Та що ту ест[17] за травая,

[а] Ідуть далі, Денис знову почує пироги

Що родит пироги тая?
Ось іще будут пироги,
Колі ся вернемо з дроги.
Будем тою траву знати
Та тут пироги іскати.

Рицко

А з тим що будем чиніти?
Любой ся придет діліти?

Диніс

Хот ся диліти хочемо,
Претя ся всі не наємо:
Нас три, а тот пирох мали.

Максім

Та хотби оден з'єл цали,
Кривда би зась іншим била,
Бо-сь ми го всі три зглідила.

Рицко

Вят[а] ся диліти будемо.

Диніс

А колі так ўчинимо;
Котрому ся що ліпшого
Присніт — будет пирох його?

Максім

Гараст, гараст!

Рицко

Вят лігайми
Та всі три позасіпляйми!

Диніс

А тот пирог нех тут буде,
Вшок[б] ту не ўкраднут люде.

Pokłáda sie, á Dynis, wstawszy, pyrog zie y vkłádźie sie; w tym ich budźi[в].

[а] тож [б] ачей, може [в] Лягають, а Денис, вставши, пиріг з'їсть і ляже; потім їх будить *(Максим)*

Максім

Гей, Рицю, встань, та Динису!
Чом дулго спиш?

[Грицько][18]

Іди[19] к бісу!

Диніс

Ну, юже тепер мувите,
Та и сни вперед кажите.

Максім

Гей, братя, я-м в небі биў,
Гей, то-м ся там хороше міў!
Гей-гей, тож трудно сказати,
Що-м я там могл охлєдати!
Та тот небо, як золоти
Замок, що такей роботи
В сьвіти-м нє видал красноє!
Мури маєт золотоє
Та каменамі сажене
Дорогимі: сут зелєне,
Сут білоє, черлєноє,
Сут блакітне та сьвітноє.
Та и муст[а] там єст золоти.
Та я собі перед вроти[б]
Стою, аж там викрикают
Ангелі, ей же спивают
Хороше! Та сьвятих много
Стоіт вольмі. Ось я того
В небі ся там насмотрил-ем!
И господа там відил-ем
Бога: та седит за столом,
А всі біют пред нім чолом.
Та сє и всі так жегнают[в],
Як ми ў цоркві, та співают.
Потим бог господ носити
Істи казал. Там служити,
Що живоє, ся рушило!
От, братя, тот ся мі снило.

Диніс

Та юж-есь все виповідил?

[а] міст [б] воротами [в] хрестяться

Максім

Іще бо-м там внет[а] схлідил,
Що потрави принесено
Та и мне за стол всажено.
Гей, било ж, било ж там много
Істи! Не пребачу того:
Било мясо, просята,
Били пєчоне курчата,
Били там и вароноє,
Та били и смажоноє.
Всє хорошо! Из юшкою
Білою та и жолтою,
И тисто било варєне;
Смажоне та и печоне;
И пироги тамо били
Та и борщика зварили;
Та била и капустая,
И горох, била кашая,
Та била там и ботвіна,
И вшелякая[б] зверина.
От так ся я в небі міл-ем
На банкєти, що там бил-ем!

Рицко

Та я, братонку, в піклі биў.
Ой, то-м жо там біду терпіў!
Чарненьци там по голові
Біли мя та по хриптові
Літунове. Та там всього
Відил-ем поспольства много;
Сут тамо попи, панове,
Та наси побратимове,
Сут там и ліхоє жункі,
Сут невеліке дітонкі —
Всі гореют аж по уши.
Біда ш там и моєй души
Била. Та на вічне вікі,
Кажут, будеш терпіл мукі,
Тот ся міні ліше снило,
Бодай ся тот не трапило!

Диніс

Та я, братя, собі лєжу,
Та ось гангель ідет, віжу,

[а] одразу, зараз
[б] усяка

Та тот, до мене пришодши,
Порвал мене за волоси
Та ме посадил на небе.
Та я там відил-ем тебе,
Що ти собі уживал-есь;
Там я просил, щоби дал-есь
Міні що. Куска одного
Не хотил-есь! Всє до того
Пирога казаў-ес з неба.
Та гангель: «Юж те не треба
Тут, — рикл міні, — товариша,
Колі-сь відил. Ось у биса
Други седіт в тоім пеклі!»
Та ме там ставіл при теплі,
Аж ти на мене ківаеш
Та слова такі волаеш:
«Юж мене не глєдаеш!
Возьмі пирох, що там маеш,
Та зійш, бо на вічни віки
Тут буду терпити [20] мукі!»
Та засьгангель тут ме ставіл
Та я-м ся пирога наіл.

Максім

Лібой?

Диніс

Ой, так!

Максім

Ей, Динісу,
Іди ш же ти собі к бісу!
Колі не будет пирога,
Будеж плакати на бога!

Диніс

Вшакось [a] ся ти наіл в небі?

Рицко

Як я, баламуте, тебе
Почну паліціў взбірати —
Не будеж ти жартовати!

[a] адже

Диніс

Ось біда: зійсти казалі
Пирог та ся розгнівалі!

Максім

Іди ш, іди ш, скуд-есь пришол,
Хот би-сь и до біса пошол!

Диніс

Колі-м пирог зіл — не дбаю
Та юж ся з вамі жогнаю! [a]

Vćieknie, á oni zà nim [б].

[a] прощаюсь [б] Утече, а вони за ним.

ІНТЕРМЕДІЇ З ДЕРНІВСЬКОГО ЗБІРНИКА

ІНЪТЕРМЕДІЯ НА ДВѢ ПЕРСОНѢ: ТАТО З СИНО[М]

Тато

мовит

Ей, сину мой, Гавърѣло,
Давно нам в дорогу потреба било,
Бо ся тепер люде розгостили,
А ми собѣ добрій торъг опустили.

Син

Назгриди ганъча[а], татъку! Ну-но, татку, не журися,
А сердечне до того торгу заходися.
Возмѣм-но ся, татку, людем ворожити,
Ачей, би-смо мали в рот що вложити.

Тато

Панове, якая мудрая дитина!
Що му завадила в торъбѣ солонина?
Возмѣм-но ей, синъку, затинати!

Син

О, не затинай, татъку, пойди собѣ до людей доставати.

Тато

Богдай же ся, синку, на тебе кат сподѣвав!

[а] *Вигадані слова, нібито циганські*

Син

Богдай же тобѣ, татъку, кат бороду обирвав!

Тато

Богдай же тя, синъку, кат смальціовал!

Син

Ба, коли б тебе, татку, кат пѣк,
То би я утѣк,
А коли би тебе, татъку, кат смалціовал,
То би я танціовал.

Тато

На хлядир шнадиска шкаргадине джосите[а] чи
Богме ж тя, синку, врѣжу менътюгою[б] по плечи!

И врѣжет его пугою, а он утѣчет межи люде и сховаетъся. А тато **мовит**

Тато

А що ж я тепер, панове, почну, бѣдній чоловѣк?
А вже ж минѣ без сина моего недолъгій вѣк.
Е, ось, панове, из серъца-м го побил,
А тепер би-м го рад колачем привабил.

И будет его волати.

Ченъче![в] Ченче! Ченче!

А син будет ся озиваги

[Син]

Гу-гу! Гу-гу!

Тато

волает сина

Ченче! Ченче! Ченче! Сину мой, Гавърилку,
Ходи ж но до мене, богме ж, ти куплю кобилку.

Син

Так то ти мене, татку, дуриш,
Знову бо ти мя будеш
Бити, як ти мя уловиш!

Тато его зобачит и мовит

[а] *очевидно,* дати джосу [б] нагаєм, батогом [в] *мабуть,* **сину**

Тато

Богме ж, мой синку,
Не буду бити за тую поганскую солонинъку.

Син будет ити до тата, мовъячи

Син

Ось же я до тебе, татку, иду уже,
Ино мя не бий другій раз так дуже.

И буде тато грати на кобзу, а син буде спѣвати и скакати

На футурѣ наманъча! [а]
Ча-ча-ча, ча-ча!

Тато

Пойди ж но ти, синъку, в едну сторону,
А я, як старій, тут ся зостану.

Син

Здоров же ти, татъку, бувай!

Тато

Тилко ся, синку, не долго обавъляй [б].

И пойдет син меже люде, и возмет где грошѣ з ворьком, и прийде до тата, мовячи.

Син

Чупѣна [в], татку, нагаридѣ [г] добре-м гостил,
Уже-м у жолнѣр ворок гроший ухватил.

Тато

Добре, синъку, добре. Годен есь похвали.
Так зо мною ся передѣли.

Син

На́ ж тобѣ, татку, та ти дѣли.

Тато

Ну, синку, тобѣ един, а мѣнѣ пять,
Албо мѣнѣ пять, а тобѣ еден от пяти.

[а] *мабуть, слова якоїсь циганської пісні* [б] не барись [в] *незрозуміло* [г] *незрозуміло (мабуть, перекручені циганські слова)*

Син

Ой, зле ти, татку, не по правъдѣ дѣлиш!
На себе пят, а на мене одино мѣриш!
От на земъли сѣсти волимо,
Тут ся грошми подѣлимо.

Тато

Не так, синку! От ми ся на горѣлъку зложѣмо,
А по той ся праци увеселѣмо.
Маемо кобзу, будемо собѣ фурдате [а] грати,
А змиевого дзяда будемо споминати.

И пойдут за заслону, а хор що заспѣвает.

ИНЪТЕРМЕДИЯ НА ДВѢ ПЕРСОНѢ: СИН С ТАТОМ

Тато

мовит

Е, ось, панове, едного сина маю и то ледащо вдавъся!
Який великий в базнику [б] сховавъся,
Або би ему не час мормолѣю [в] трепати,
А ось еще не въмѣе лѣтеру складати!
Сину, сину, пеская тя мати уховала,
Яко-сь ти тая школа не засмаковала!
А нащо-сь свынѣ пасав, а не смотриш кеблицѣ [г],
А зачни-но минѣ хоч якои небелицѣ.

Син

Бале, тату, не хочу я до школи ходити,
Бо я не злюблю, що там схотят бити;
Бо якось не могу язбуки поняти,
Ану ж коли ся прійдет лѣтеру складати.

Тато

Ба мовъчи-но, сину! Добро то буде,
Будут тобѣ потом завидовати люде.
От, ледащо, говориш! Куди ти убравъся?
От прочетай язбуку та уже не бавъся.

Син

Тат уже добре, тату, буду я читати,
Але хто минѣ буде поправовати?

[а] *мабуть, якийсь танець* [б] бузині [в] ермолой *(церковна служба)* [г] таблиці

Тато

Ну, чого, сину? Тадже знают люде,
Тадже та ктос тебе поправъляти буде.

Син

Тату, тату, повѣдж, бо сперъшу не знаю,
Тат я таки всей язъбуки не прочетаю.

Тато

Тфу, сину, ци же-с не чував,
Шо мовълят люде — а б в л?
Іой-гой, сину, нѣчого доброго с тебе не буде!

Син

От ти, тату, не брѣдь[а], лѣпъше будеш чинити!
Коли мене не можеш письма научити,
От ти мене по святах волиш оженити.

Тато

Ов пескій сину, перепескій, поганъскій сину!
От коли умотаю руку у твою чуприну!
Та минѣ, сивъцеви[б], казати лгати?
Пришлося батькови от тебе лиха дождати!

Син

А чем же-с мя змалу до школи не давав,
Але-с ми вѣвъцѣ и телята пасти казав?
А тепер я до науки охоти не маю
И той язъбуки прочетати не знаю.

Тато

Отже, панове, чого се я на старость дождав,
Шо минѣ мой син брехати казав?

Син

Тату, тату! Як тя возму кием оберътати,
Не будеш знав, куди утѣкати!
А чем же-с мя замалу до науки не давав?
То би-з був з мене тепер лѣпшую потѣху [1] мав,
А тепер [2] росту псу трава, бо памяти не маю.
Озми собѣ и кеблицу, бо нѣчого на нюй не знаю.

Тут сын татови таблицю положит

[а] не бреши [б] сивому

Тато

Ав пескій, перепескій, поганскій сину!
Бода-ем тя був не знав, такую дитину!
Так мене, старого сивъця, зневажати?!
От тепер же я тебе озму оберътати!

Тут тато костуром на сина махает, а син та ему костуром складает; потим мовит

Син

Ей, тату, дай покуй![а] Ей, гвалт! Тату, дай пукуй! Гамуйся!

Тут сина биет, син мовит

Ей, не буду ти болъше тривати,
А юж, боже, помагай тата оберътати!

И будет тата бити, тато кричит

Тато

Гвалт! Гвалт! Панове, от сина ратуйте!
Для бога, щоби мя не забив, его гамуйте!

Тут, отца вибивъши, подет и мовит

Син

Нехай же тато знает, що мя замалу до школи не давав!
То би я его тепер нѣ в чом не турбовав.

Тут встанет отец, як его син вибет, мовит

Тато

Приглядѣтеся, люде, моей знѣтѣ[б] от сина! -
Ах, моя нещасливая нинѣшная година!
Волѣл би-м го бил замалу до науки дати,
А нѣжели от него тепер ганбу отримати!
А южей пойду на него где помъсти шукати,
Буду я его добре шпѣговати!

И пойдут. Finis.

[а] спокій [б] очевидно, знущання, горе

ИНЪТЕРМЕДИЯ НА ДВѢ ПЕРСОНѢ: НѢМЕЦ И ХЛУП

Нѣмец

мовит

Ciołem, mosci panowie! Dayze szczęscie, boze!
A ieżeli sie przedcie y niemiec spomoze?
Cy nie macie na przedaz masielky młodegi,
Mliky słodki, i syra. y chleby białegi,
Piwy ciepłe, poduszky mięky y pierzyny,
Miody z imberem grane, y s cukrem roz[y]ny?
Tegi ia wszystkiegy dzis u was potrzebuie,
Bo gdy tegy nie stane, to ia iuz choruie [а]

Хлоп

виходит

Помагай [3] бог, панойку! Як се вашмость маеш,
А чого то ту, вашец [4], купити шукаеш?
Потребуеш, добродзяю, масла молодого?
А коби-сь, як я, хлѣба иззѣв часом сухого,
А мѣстто меду зимъной водицѣ,
Подобно би-сь, небоже, украсив нагавицѣ? [б]

Niemiec

Kłop, skurway syn, kazie my iesć hleby suchy!
Iak go wezne kanczukiem szastać po uchy! [в]

Хлоп

Хляп або зас не хляп! Що мя називаеш?
Коли хоч, пане-нѣмче, внет мя познаеш!

Niemiec

By widział ty, kłopy, złodziey, przetne ci gamby! [г]

[а] Чолом, мостиві панове! Дай же щастя, боже!
Може вам все-таки й німець допоможе?
Чи не маєте на продаж свіжого масельця,
Солодкого молока, і сиру, і білого хліба,
Теплого пива, подушки м'якої і перини,
Меду з імбиром граного, і з цукром родзинок?
Цього всього я сьогодні у вас потребую,
Бо коли цього нестане, то я вже й хворію

[б] запаскудив штани

[в] Хлоп, скурвий син, каже мені їсти сухий хліб!
Як візьму його канчуком по ушах шмагати!

[г] Щоб знав ти, хлопе, злодій, розітну тобі губи!

Хлоп

Прецяв або не прецяв, пане-плюндро кпіети [а]

Niemiec

Kym hir na szponder hank, a na szwachter tuchter,
Far szwarc i togy ten szelmy, dorabey zer duchter [б]

Хлоп

И шпѣга ти тая нѣчого не поможе,
Як тя иму оберътати тим цѣпом, небоже!
Мусѣв той цѣп на тебе хлѣба заробити,
А тепер будет тобѣ тое вотбивати!

Niemiec

Patraycie się, iak sobie kłop, skurway syn, dworuie,
A cepem, szelmy, złodziey, mnie siebie gotuie!
My byli pod Kamiencem o dwadziescia mil[i],
Tamesmy sie ys tatarmy okrutnie pobili!
Iednegośmy zabili, a dwoch połapali,
A naszych ze dwadziescia wszystkiego zabrali [в]

Хлоп

Хиба-с ено, зас . . нче, о Камѣнци чував,
А о двадцят миль з войском вод него стояв!
Чув я, що-сте ся баръзо с татаръми стирали [г],
А от страху-сте усѣ плюндра [д] посте... али!
И то-ем чув, що-сте двох татар поймали,
А ваших ено зо сто татаре звязали.
Ба й ти, слишу, великои слави доказав,
Коли-с не едну бабу на печи везав!
Правъда, що нѣчого-сте с татарми не въмѣли,
Но молодое масло на умѣ-сте мѣли!
Нѣколи било хлѣба бѣлого шукати,
Анѣ ся у перинах мехких витирати.

[а] пане-німче кпити, насміхатися

[б] *Текст дуже перекручений. Зміст, очевидно, такий, що німець загрожує селянинові, що він його поб'є шпагою.*

[в] Дивіться-но, як хлоп, скурвий син, насміхається
І ціпом шельма, злодій мене обкладає!
Ми були під Кам'янцем за двадцять миль,
Там жорстоко билися з татарами!
Одного забили, а двох зловили,
А наших усього із двадцять *(вони)* забрали.

[г] стикалися, билися [д] штани

Niemiec

Kłop, skurway syn, będziesz ty dworować ze mnie?
Kim hyr, na kom eraus, wniet zgyniesz ode mnie! [а]

И будут ся били, а хлоп вдарит го по литках цѣпом, аж упаде.

Хлоп

мовит

А я мовив, що и шпѣга ти тая нѣчого не поможе!
Ей, правъда, лѣпши цѣп, нѣж шпѣга, небоже?
Та встань, з лихом, не лежи, юж болш не сварѣмъся,
А тое додому ходѣм та погодѣмъся.

И озмет нѣмця за руку и зведет; и пойдут обадва за заслону.

ІНТЕРЪМЕДИЯ НА ТРИ ПЕРЪСОНЪ: ХЛОП, ПОЛЯК И НѢМЕЦ

Kozak

мовит

Помагай бог, рубахо, чи гаразд ся маеш?
А людем що доброго и минѣ повѣдаеш?

Polak

Bug zapłac, panie [5] bracie, za pytanie takię.
Nowin nie słychać zadnych, lecz wßystkie iednakię [б].

Козак

Повѣдж минѣ, братцу, у вас свято якое?
Чи рождество, чи великъде[нь], чили теж якое?

Polak

O swienta się, muy kochany, na co sie pytacie?
Cy ty kpiß, cy zartuiesz, cy co czyniß, bracie? [в]

[а] Хлопе, скурвий сину, будеш ти насміхатися з мене?
Іди сюди, виходь зараз згинеш від мене!
[б] Бог заплатить, пане-брате, за таке питання.
Новин не чути ніяких, все те ж саме.
[в] Про свята, мій коханий, навіщо питатися?
Чи ти кпиш, чи жартуєш, чи що чиниш, брате?

Козак

Для того я о свята тебе ся питаю,
Бо калямандру [а] в себе вашого не маю.

Polak

Nie bardzo no tak dworuy yze mnie, kozaku! [б]

Козак

Ось, шанововъши людий, поцалуй мя в с..ку!

Polak

Czemuześ nie połetyk taky, panie bracię?
Ia z wamy chce zartować, a wy się gniewacie [в].

Козак

Нѣ, бо ти, виджу, не жарътуеш, [а]ле покпѣваеш!
Коли хочеш, пане-ляше, внет мя познаеш!
Познаеш ти Ивана, котрого мати
Породила, юнака! По чом, будеш знати!

Polak

A czegoz ty w ostatku kpie się, foryiuiesz?
Kiedy chcesż, panie chłopie, wniet mie tu poznaiesz!
Kiedy chcesz na kordy wybiie się s tobo,
A nie dam się y krchty przokpiwać nact sobo! [г]

Kozak

А ти ж чого, небоже, копистъку виймаеш?
Чи не знаеш, що в руках зараз ми сконаеш?
Як ти возму копистку и ребра ломати,
Не знаю, ци въстигнеш куди утѣкати!

Niemiec wychodzi y mowi [д].

[а] календаря.
[б] Не дуже-но так насміхайся з мене, козаче!
[в] Чому ти такий неввічливий, пане-брате?
Я з вами хочу жартувати, а ви гніваєтесь.
[г] А чого ж ти все-таки насміхаєшся, бешкетуєш?
Коли хочеш, пане-хлопе, одразу мене тут узнаєш!
Коли хочеш, на мечах битимусь з тобою,
А не дам ні крихти насміхатися над собою!
[д] *Німець виходить і мовить.*

Niemiec

Niech będzie ponaga buk, sługa na waßeci.
Co to tu za dyskursy takię sprawuiecię?
Cy nie mozna zeby ia rozmuwiłem się z wami? [а]

Козак

Просимо, пане плюндро, поговорити з нами,
Але бо ти не будеш слухати нѣчого.
От тобѣ *коби хто принѣс масла молодого!*
Та ви, слишу, не пете водицѣ —
Мусит би-сте зараз по . . ав нагавицѣ?

Niemiec

Kłop, skurway syn, będziesż dworować ze mnię?
Kym hyr, na kom eraus, wniet zgyniesż ode mnię! [б]

Козак

И шпѣга ти тая нѣчого не поможе,
Як тя озму обертати тим прутом, небоже!

Niemiec

Patray, waszeć panie [б] polak, iak sobie dworuię
A kyiem sie mie, złodziey, mnie się bić gotuię!
Iest to, mośći panie [7], dawne u liudziy przysłuwię,
Ze ci kozacy są to uparci wołowię,
Turczyn — dembowa koł,
Kozak — uparta woł,
Poliak — trawa zelona,
A niemiec — ruza czerwona. [в]

[а] Нехай помагає вам бог, я ваш слуга.
Що це ви тут за розмову ведете?
Чи не можна мені поговорити з вами?
[б] Хлоп, скурвий син, будеш насміхатися з мене?
Іди сюди, виходь, одразу загинеш від мене!
[в] Погляньте ви, пане поляче, як насміхається,
І києм мене, злодій, бити готується!
Єсть-то, мостипане, давнє у людей прислів'я,
Що козаки — це вперті воли.
Татарин — дубовий кіл.
Козак — упертий віл,
Поляк — трава зелена,
А німець — троянда червона.

Козак

Так ти лѣпше знаеш, що проприя а лямус [а] смерьдит.
Хто ся тилко сам хвалит — то сам из себе дрвит [б].
То ти минѣ якби загадку загадав,
Щоби-м тобѣ каждое слово витолъковав?
Ну, добре. Пришов козак — упартій вол —
Зломав туръчина — дубовій кол,
А ляха — зеленую траву — подопътав,
Нѣмъця — черъвоную рожу — по . . ав.

Polak

Trudna, widze, ys tobo, kozacże, rozmowa!
Prawde pan [8] niemic powiada, ześ wołowa głowa [в].

Козак

Почни-но и ти зо мною розмовъляти,
Альбо, як ви говорите, диспутовати.

Polak

A coż kiedy y ze mno ty sie nie rozmuwisz,
Bo ia umim po łacinie, a ty zaś nio umisz? [г]
Kiedyś dobry pachołek — dysputuy sie ze mno,
A gdy ni poradziß nic. to vciekay przede mno.
Ludus Kiiowas gdabes torbias in ista torbia oadobyia etopyma [д].

Козак

О, зо правъди, же-сь мудрій, аж-ем тепер познав.
Коби еще нѣмец-то би-м [9] тут з ним подиспутовав.

Niemiec

Kym hyr na sżpinder hans, a na szwachier tuchter
Far szwarc, tegy szelmy dorobey der zey duchter tuchter [е].

Козак

Ану ж но и я свою вивалю натину [є],
А не дам кебзовати [ж] з себе пеському сину.

[а] власна похвала [б] насміхається
[в] Трудна, бачу, із тобою, козаче, розмова!
Правду пан німець говорить, що ти воляча голова.
[г] А що ж, коли і зі мною ти не зможеш поговорити,
Бо я вмію по-латинському, а ти ж не вмієш?
[д] *Коли ти добрий слуга — сперечайся зі мною,*
А коли не врадиш нічого, то утікай від мене.
Останній рядок — набір перекручених і беззмістовних слів.
[е] *Перекручений текст. Той самий, що й на стор. 59* [є] латину
(перекручено) [ж] насміхатися

Тентурія спѣрѣтус око передрантус,
Домадиля скрипѣтус, бене кремѣнатус,
Куюс прокуюс домѣнус корда,
Менътес фанътус хаптус.
Канчукус на Марушкус, а киюс на Феськус [а].
Отто твердая натина, треба и кусати!
Ци не схочете ви, панове, звутъти утѣкати?

Polak

A wiß, że przeciwko dwuch cherchetować nie trzeba? [б]

Козак

А знаеш, що тиж тому вѣрити не треба?

Polak

Tylko patrz, iak cie wiezniemi obadwa obracać! [в]

Niemiec

Ani cie, kłop, skurway syn, dopuscimy płakać! [г]

Козак

А чого ж ви ся, псѣи народи, фуриюете? [д]
Зараз ту козацкую вегеру [е] почуете!
За море, псѣи народи, пойдѣт людей дурити!
Нас, молодцов, лишѣте з розуму зводити!
Алеч що било, то било! Панове, я вас святи вѣншовати пришов!
Мене перогами витайте [10], запорозця! Христос воскрес
И всѣх дѣдков з пекла вигнав и въсе пекло ростpес,
Би наполънил триумъфом веселим голови вашѣ,
Щоби били здорови при ваших и нашѣ.

И пойдет

[а] *Зміст «латини», якою говорить козак, такий:* дуже гіркий напій, аж око видирає; вдома зроблено, добре заправлено, від якого пана за серце хапає і тьмарить розум. Канчук для Маруськи, а кий — для Хвеськи.
[б] А знаєш, що проти двох підіймати бучу не треба?
[в] Гляди тільки, як візьмемо тебе обидва обертати *(киями)!*
[г] Ми тобі, хлопе, скурвий сину, і плакати не дамо.
[д] біснуєтесь [е] палицю, кия

ІНТЕРМЕДІЯ НА ПЕРЪСОН ТРИ: ХЛОП, ЖИД И СТУДЕНТ

Хлоп мовит

Хлоп

Помагай бог, панове, ци гаразд тут у вас,
Ци так ено, як било без нас?
Мусит то дзѣсь [а] великден, а я на тор[г] пришов,
Ачей би-м що купити знайшов.
Але нѣ цигана, нѣ жида не видати,
Ачей би ми схотѣли таки що продати [11].

Жид

виходит и мовит

Цолом, пане сусѣде, ци гаразд ся маес?
Цого доброго в мене купити сукаес?
Если хоцес вудки — маю барзо оковите,
Курити [12] если треба — франъцузке подсите [б].

Хлоп

Бог заплат, сусѣдойку. Твоя ци здорова голова,
Та й горѣвъка [13] ци ест готова?
Покажи ж но, та м о гу си истрохи подвеселити,
Ачей би-м могл истрохи бѣдочки забути.

Тут жид буде наливати горѣвъки и мовит

Жид

Повно тобѣ, сусѣде, вѣдки наливаю,
А за твое здрове перъше випиваю.

Хлоп

Випій все! До дѣдка, нащо зоставъляеш?
Так ти еще того лиха пошукаеш?

И будет пити до себе хлоп

За здоровя усѣх вас тепер випиваю,
Аби-м ся тут увеселил, то упрошаю.

Випив и знову кажет дати горѣвъки

Хлоп

Дай-но ище з кватиръку той золотухи,
А щоби-сь тилко у нюю не въмѣшав простухи.

[а] сьогодні, нині [б] *очевидно,* сорт тютюну

Жид

Моцьне, власне, як воде, цоловѣце, маю,
Юж ся на тим трунку не осукаю.

Хлоп

Еще коби-с ми с кватиръку горѣвъчиски дав,
То би-м тобѣ щось, небоже, нового сказав.

Жид

Сусѣде, новини-с з ти якон ци не цував?

Хлоп

Не тилько-м щоби чував, але-м и видав.
Бачив я-м, що якѣись ся зорѣ свѣтили,
На вашим окописку [а] двѣ свѣчѣ горѣли.

Жид

Повѣдай же, сусѣдойку, правъду сцирую.

Хлоп

Ба, власне, над твоею мамою Симою.

Жид

Поцекай зе но ти, Иване, слова не отмѣняй,
А в мене, сцо сам хоцес, випивай.
Та й перед людьми того сцоби-сь не таил,
А въсю правъду, сцо-с видѣв оцима, повѣдал.

Хлоп

Давай-но еще горѣвъки! Буду ти повѣдати
Правъду, що будеш зараз утѣкати.
Таки волю тобѣ правъду сказати,
О що правда — то не грѣх, лѣпше не брехати.
Бо то, власне, твоя мама Сима на гробѣ сидѣла
Та солонину, власне, з ковъбасою ила.
А потом гдес ся из лихом собака ся взяв
И виръвав солонину та на гробѣ ся в..ав.
Та й очи му ся баръзо свѣтили,
А я мовив, аж свѣчѣ горѣли.

Жид

Богдай-есь дѣдъка у моюй горѣвъцѣ иззѣв,
Цо ти минѣ, злодѣю, правъди не повѣв!

[а] кладовищі

Хлоп

Нѣчого, коли изѣв, аби не спив,
А жида-поганина як так издурив.

Жид

Тилко ти о том мисль, ци маес цим платити,
Сцоби ти мене не схотѣв, гою, издурити!

Хлоп

Та ж тя не возмет дѣдко, хоць озмеш нѣчого!
Давай боръзо, не брѣдь [а] леда-чого много,
Шоби-м ся не розъгостив з тобою, небоже!
То водъка твоя, небоже, нѣчого не поможе!
Не знашти Івана, котрого породила мати [14],
Юнака? По чом — будеш знати,
Як тя озьму, нехрестнику, кием оберътати,
Не знаю, чи устигнеш куди утѣкати!

И вдарит жида, а потом виходит студент

Student

Co to tu za gałasy takie sprawuiecię,
A na tak wielkie swiento naco targuiecię?
Nic dobrego! Psij bracią, kaze was powiązać
Y do turmy was za te rospusty kaze powtroncać! [б]

Затим хлоп тимчасом утѣче, а жид будет се сварити з студентом, а студент порозливает му трунъки.

Жид

Яле, студенътес, набзди сколес паръхес
Гвалти на розбойнѣкас, злодзея лямъпарътес! [в]
Лихий год на твою голову отто маес!
Цого ти мое трунъки дроге розливаес?
Або цѣ ніе вѣм Гнойки, як се називаес?
Розбуйнѣка такіего, як сам, ойца маес!

Student

Pamiętay zę, smierdziuchu, kiedy dziś nie sgyniesz,
Iak przydę s kolegami, kiedy się wywiniesz, [г]
. . . . [15]

[а] бреши
[б] Що це тут за галас такий підіймаєте,
І на таке велике свято нащо торгуєтесь?
Нічого доброго! Брати собачі, наказую вас пов'язати
І до тюрми вас за цю розпусту наказую повпихати!
[в] ледащо
[г] Пам'ятай же, смердюху, коли сьогодні не згинеш,
Як прийду з колегами, коли викрутишся,

Rozumiałeś? To iak że swoim bratem, poganinie!
A tym cżasem, nim przyde, weź ze na zadatek,
A iak przyde z braciamy, zabieresż y ostatek[а].

И ударит жида с килка рази и пѣде, а жид, позбиравъши свое, що буде, и будет мовити

Жид

По-старему, панове, мусу я вотти утѣкати,
Сцоби не схотѣв, прийсовъси, кием обертати.
А я, як мудрѣйсий, волю оступити,
Бо росєръдухавъсися, взас могл би-м го побити!
Як прийдет з студенътами мене тут сукати,
А ви сказѣте, сцо пѣсов извотти до хати.

Тут жид пойдет, а студенти виходят.

Student 1[-й]

Iuż ni masz złodzieia, iuż go nie znaydziemy,
Chyba do domu za nim czym prendzy poydziemy.

Student 2[-й]

Szukaymy no go tu, miał sie on tu schować,
A potym będzie, złodziey, sobie dworować!

Student 3[-й]

Mości panowie, lepi nie cżynić gałasu!
Nie turbuymy ludzij, tay nie mamy cżasu.
Ichmosciom lepi sie pokłonić, niż turbować,
A chwalebnymy swienty wszytkych powinszować.
Niech ichmosciowię w zdrowiu swięta oprowadzaią,
A nam, cośmy tu zgrzyszyli, niech wybaczaią[б].

[а] Зрозумів? Це як із своїм братом, поганине!
А тим часом, поки прийду, візьму ж на завдаток,
А як прийду з братами, забереш і решту.
[б] Уже нема злодія, уже його не знайдемо,
Хіба додому за ним чимшвидше підемо.

Студент 2-й

Шукаймо-но його тут, він мав тут сховатися,
А потім буде, злодій, насміхатися!

Студент 3-й

Мостиві панове, краще не чинити галасу!
Не турбуймо людей, та й не маємо часу.
Їхмостям краще поклонитися, ніж турбувати,
А з славними святами усіх поздоровити.
Нехай їхмості в здоров'ю свята проводять,
А нам, що ми тут нагрішили, нехай вибачають.

ІНТЕРМЕДІЯ НА ПЕРЪСОН ШТИРИ: ЖИД, ЦИГАН, БАБА, ДИЯВОЛ

Жид

мовит

Бодай на помагай бог, панове мѣсцане!
Хто схоце купити, тут всего достане:
Маю табаки кренъте з Гданьски[а] привозоне,
Скуте цале за цтири селіонъги[б] купіоне.

Cygan

wychodzi y mowyt

Pomaga buk, panowie, iak sie my macie?
A wy, panie sąsiedzie, co to przedaiecie?[в]

Жид

Баръзо я дорогии трунъки маю,
Тилько поцекай, нехай повикладаю.

Cygan

Нуж-но прентко те дроге trunky wykładaycie!
A w tym kramiky kobity przedać cy nie macie?[г]

Баба

виходит и мовит

Помагай бог, шоколе, як же ше маете?
О чом то шобѣ, мои любойки, гадаете?

Cygan

Iakże sie masż, moia kochana babusiu?
A na ymie, zda my sie, moia luba Nastusiu[д].

Баба

А жа що ж мене бабою жовеш, поганине?
Кат тобѣ пупчѣ рѣжав, не я, пшѣй шине!

[а] Гданська [б] шеляги

[в] Циган
виходить і мовить

Помагай боже, панове, як ся маєте?
А ви, пане сусіде, що тут продаєте?
[г] Нуж-но швидко ті дорогі напої викладайте!
А в цій крамниці жінки не маєте на продаж?
[д] Як же ся маєш, моя кохана бабусю?
А на ім'я, здається, моя люба Настусю.

Бодай ше кат ш тобою, жлодѣю, витав,
Що-ш мене бабою, плюгавиннику, нажвав!

Жид

Мои мили гостѣ, тут [16] ся не сварѣте,
А в мене на поцаток таки сцо купѣте.
Купи, пане цигане, табаки крутой,
А ти, бабусю, купи на голову строи [а].

Cygan

Pokazciez no tabaky z Gdanska prywiezioney,
Co za cztyry szelągy kupili oney.
Musi to być coś barzo prawdziwie dobrego,
Zes takiego dostał szacunku drogiego! [б]

Баба

И я би ши й штройки, шоколе, купила,
Ачей, би-м ше ш трохи вюдмолидила!

И буде убирати жид бабу в щоколвек [в]

Жид

Уф, як тебе хоросе! Як кукла-сь, бабусю!

Cygan

Dalibug, iak Dyiannaś, kochanaia Nastusiu! [г]

Диявол

виходит и мовит

А що то ту пекелъніи робите, дѣдичѣ
Мои укоханіи, з-под земълѣ родичѣ?
Наперъше, як ся маеш, пане Мошку, жиде,
Та й ти, мой недалекий брате и сусѣде?
А ти як ся маеш, родная цотусю,
Удзенъчная приятѣлько моя и бабусю?

Баба

Прижнаюшіе, шоколе, не баръжо-м ждорова.
Чему-ш ме уше тѣло болит та и голова.

[а] убір
[б] Покажіть же табаку, привезену з Гданська,
Що її купили за чотири шеляги.
Мусить це бути щось справді дуже добре,
Що її так дорого оцінили.
[в] що-небудь
[г] Делебі, ти — як Діана, кохана Настусю.

Коли б же доктор зайшов ж далекой краини,
То би-м ему уше рождала единой години.

Диявол

Не бойся, бабусю, чем так ляменътуеш,
Доктор з чужой землѣ нащо потребуеш?
Я-м доктор з-за пекельной границѣ три мили,
Улѣчу тя аж на смерть як в найпрудкой хвили.
Як рукою здоровя я отняти можу,
Тилъко нехай тя с трохи [17] на земъли положу.

Баба

Якии ж ти машти будеш клашти,
Коли минѣ кажеш на жемъли шя уклашъти?

Диявол

Маю с татар-корѣня, з дубини олѣйки,
Котрѣи тя не зведут, леч загубят на вѣки.

Cygan

Kładcie, panie doktor, gnoty smiele,
A patraycie dziur wszendzie na zadnym ciele! [а]

И будет гноти класти бабѣ, положивъши

Диявол

А чуеш, бабо, гноти понад головою?
Отдийму ти здоровя, власне, як рукою!

Жид

мовит

Ануз-но осмотри, як тиз ся я маю,
Бо великій барзо катер [б] в колѣна маю.

Діявол

Тат ти знаеш, якии я прикладаю масти,
Що ся на земъли перъше укласти?

Жид

Не хоцу я ся, пане доктор, тими мастями мастити.
Волю я зараз тобѣ заплатити.

[а] Кладіть, пане докторе, гноти сміло,
І шукайте дірок всюди ззаду на тілі.
[б] катар, нежить

Диявол

Не бойтеся! Буду я вас лѣпше лѣчити,
Як буду вас до пекла тачками возити!
Сѣдай на муй перед, бабо проклятая,
Иззѣсь дѣдка, що будеш святая.

И возме бабу на тачки и повезе; а потом війдет по цигана и по жида

Диявол

мовит

Не будеш и ти уже людей дурити,
Будеш уже навѣки у пеклѣ сидѣти!
А ти, брате молодейкій, пойдеш и пѣхотою,
Та не бавъся, боршѣй иди за мною!

И возмет жида на тачки, а циган пѣде за ним

ІНЪТЕРМЕДІЯ НА ТРИ ПЕРЪСОНѢ: НИЩИЙ, ЮДКА, МОШЪКО

Нищій

мовит

Ово ж[а] и я, нищій, ся приблукав[18],
Ошаръпавъся, сѣрак! Ово ж, глядѣт, и рукав,
Шапка соболова чемусь ми ся измѣнила,
Не такую я купив у кушнѣра Данила!
Опоров соболя та пришив кота
И мовит: «Здасться и так, бо то голота!»
Але так-то, панове, нищому бѣда всюди!
А въчора мя били у дѣдъчого Юди.
Але як где его, котюгу, спотъкаю,
Бес суда, бес права кием го пофукаю.

Юдка

А сцо то ти на мене, гою, наколотив?
Внет[б] я тебе буду, як вовъка, кием молотив!

Нищій

Але не на тебе мовив, Юдо!
Ци оден то пес Гривъко? Е ось якое чудо!
Изгинь, напаснику, дай покуй голотѣ,
Бо гнет[б] будет[19] вегера, альбо кий, в роботѣ!

[а] ось же [б] вмить

Юдка

Лихий год на тебе, гою! Взе-м я таких и бивал!
На свой то ти ся смуток до мене обизвал!
Гаразд, сцо-м ся єсце на тебе трохи не росебухал[а],
Внет би-м я тя кием обертал!

Нищій

А коли-с такій, спрубуйся!
Я въже ся отважу! Ти, Юдо, не фрасуйся![б]

Юдка

Ну, гою, ну, возмѣмося за паси!

Нищій

Ой, гнет будеш трубив, як дѣдко на баса!

Юдка

Ну, гою, ну, тепер с киями!

Нищи

Ось гнет тя зажену, псѣй сину, до ями!

И возмет за бороду жида и обвалит на землю, а он будет кричсти

[Юдка]

Гвалът, гвалъти! Моски, прибѣгай!

Мошко прибѣгнет до Юдъки и мовит

Мошко

Ох, Юдки неборацъки лезат! Гай-гай, гай-гай!
Визу твою бѣду, то-м ся задивовал!
Боюся, аз дризу, сцоби и ме не поръвал!

А потом нищій одоръве вацок[в] от Юдъки и пустит; и возмет Мошка бити, Мошъко кричит

Мошко

Ох, гвалъти, гвалти, гвалти! Юдки, змилуся над мене!
Зопхни злодѣя гои з мене!

Юдка

А правъда, Мосецки, смѣял ти ся из мене?
Гаразд то на тебе,

[а] *мабуть,* розсердився [б] не журись
[в] торбу

Бо-сь мене не ратовав!
А видис и вацок ми с перъцем одоръвав,
Борода цемус ми ся покудлала,
Власне, якби под лавою ся зваляла!

Нищій

А, злодѣю, мовив я тобѣ — «Сиди!»
Осѣдлав-им тя гаразд, сам ся гляди!

Нищій пустит жидов, а жиди втѣкнут; а нищій мовит до людій

Бѣда то, панове, не жиди! Все-но напастують,
Коли в кого гроший много чують!

И пойдет нищій, а жиди знову виходят и мовит

Юдка

Злодѣй, гой, побил мя и вацки с перъцем одеръвал,
Есце-м так на свѣтѣ мудрим не бивал!

Мошко

Зараз я до замъку на злодѣя скоцу
А дам его всадити, як сам схоцу.

Юдка

Ходѣм по гайдуки, нехай его приведут,
Та смотрѣм, ци не мао того злодѣя-гоя тут?

Нищій вибѣгнет до жидов и мовит

Нищій

А гадуками ви мене страшѣете?
А ци кия доброго в руках моих не бачите?
Тепер же, шалвѣру [а], викуп бороду, Юда,
А ти, Мошку, ходи из своею сюда!

И poберет их за бороди, а жиди ся просят и мовит

Юдка

Добрій год на тебе, гою! Всѣ гросѣ тобѣ отдаю,
А нехай при бородѣ зостаю.

Мошко

И я тобѣ свои грошѣ отдаю,
А неха[й] цалком при бородѣ своем зостаю.

Тут жиди грошѣ нищому отдают и пойдут

[а] шахраю

Нищій
мовит

О, не завше-то, панове, жида ошукати,
Часом-то треба и своего позбувати.
Е, ось, панове, голотѣ бог дав два череси [а] гроший,
От тепер же буде нищій хорошій!
А вашмосцѣ вшитъких [б] святи вѣнъшую,
И воскресеніе Христово за дар офѣрую,
Аби-сьте в дольгом вѣку свята празновали,
А нам хоч по грошу на папѣр дали,
Бо от жидов чемусь грошѣ збляковали [в],
Подобно то они, псѣи синове, сами наковали!

И пойдет, а жиди вийдут и будут ся хвалити

Юдка

И ми дуръпѣ, сцо-смо его не въховстали! [г]

Мошко

Альбо сцо-смо ему голови не одирвали!

Юдка

А я его як на голову попхнув,
Сцо ледва гой трохи одотхнув!

Мошко

И я ему мало пальця не откусил,
Коби ся у мене трохи бил гой не отпросил!

И пойдут за заслону обадва

ІНТЕРЪМЕДИЯ НА ТРИ ПЕРЪСОНѢ: ЖИД И ХЛОП; И ДРУГІЙ ПОТОМ ВИХОДИТ ХЛОП ДО ЖИДА

И вийдет русин, а жид мовит

[Жид]

Дивуюся вельми тому, на сцо ся той народ зобрал,
Подобно то он мези зиди нѣколи не бивал!
Рад би-м баръз о тим всистек добре знати,
Коли би ми хто тилько схотѣл повѣдати,

[а] пояси *(в яких носили гроші)* [б] усіх
[в] стали блідими, малоцінними [г] *мабуть,* вихльостали

Сцо то воскрессаго Христа так повѣдают
И за правъдивого бога его визнавают?
Дурная русь чловека богом називают,
Бо знати, жи библѣи нѣгди не цитают!
А коли би гояс книги Мойсея цитали,
То би они богом Христа не називали.

Хлоп, албо русин з вегерою [а] виходит и мовит

[Русин]

А що то ти, жиде, що смеръдуху, гадаеш?
Для чого ти так вѣру нашу зневажаеш?
Росказуеш жи би-смо библѣю читали,
А ви тальмутом еи всю пошалвѣровали [б],
Оттим, що на руках го, як дуди, тримаеш,
А як собака брешеш, коли го читаеш!
Називаеш нашего бога чоловѣком,
Але смотри, мозок чи ти не полѣзе оком,
Як тя отсею вегерою почну смаровати!
Научу тя, як-то вѣру нашу зневажати!
Поганине, албо то не знаеш, иж Христос воскрес
И нам великую радость, християном, принес,
З котрои ся и я днес миле увеселяю,
А на тебе вегеру щораз поправъляю?!

Жид

Змилуйся, сусѣдойку, вегири заховай,
А просу тя, хоросейко зо мною розмовъляй,
Бо би-м я р[а]д з то[бо]ю пенкне [в] розмовъляти,
Але на ногах от страху не могу стояти.
Сцо я на фегери тилько твоего поглядзу,
То як фрибра [г] всистек от страху задризу.
А коли б ти вегари того з собою не мал,
То би-м я бесьпецне тут с тобою розмовълял.

Русин

Я ж бо не знаю, що з тобою чинити,
Хиба мусиш вегеру у мене купити?
Тож будем з тобою згодне розмовъляти,
Коли я вегери в руках не буду тримати?
А гляди-но що то будеш за вегеру мати,
Коли би ей тилко дал бог достати!

[а] кием [б] пошахрували [в] гарно [г] пропасниця

Жид

О, вей мир, лихій год! Есце-м я так не цував,
Зеби [а] хто коли вегеру у кого коповав!
Як ти, дуръній русине, вегари продаес,
Але мене, убогій зидек, певъни не осукаес!
Волис ти при собѣ тое несцастя тримати,
Альбо пойти в Недобор людей нею забивати.

Русин

Як, поганине? Як? Що правиш, смеръдюху?
Дѣдко сидит у твоем том великом бруху!

И стукнет его вегерою по бруху, и знову мовит русин

И отто ти, як бачу, опришъком мене називаеш,
Що Недобор при людех минѣ споминаеш?
Але я в Недоборѣ нѣколи не бував,
Нѣ теж людей своего вѣку не забивав!
Хиба ось тебе перъшого начну забивати,
Жеби-с знал, як то разбойником кого називати!

Тут начнет его вегерою плѣнити русин, а жид будет волати

[Жид]

Гвалти! Гвалти! Хто цуе з вас, сусѣдойки,
Не давайте забивати мене, голубойки!
Дам вам пенендзи віеле и вшистек мего шати [б],
Тилко не дайте гоеви мене забивати!
Убогий зидек, ах мѣр, не вѣм, сцо цинити,
Же мя хоцет нецнота конецне забити!
Я маю недоборецке зоне и два дѣти,
То не будет их кому без мене глядѣти!

Тут его стукне вегерою руси[н], мовячи

Русин

Нехай дѣдъко в тя влѣзе с твоею жоною!
От ти ся коли хоч по-людзку обходи зо мною!

Жид

А вей мѣр, лихій год прійсол на мене, капара! [в]

Русин

Я[к] то, поганине, ходиш? Чоловѣк не мара!

И знову его ударит русин

[а] щоб [б] Даю вам багато грошей і всю мою одежу
[в] збіднілого

Жид

мовит

Для боги! За тен вагери сцо тобѣ дати?
А юж мене ти, просу тя, покинь забивати!

Русин

Так-то було, глупій, давъно учинити,
А не даватися так надаремъно бити!
От ти ж коли золотих пятдесят — не много — дай,
А з русином другій раз як-то жарътовати, знай!

Жид

Ну, милейкій русине, юз буду знати,
Як ся зидови з русином у рѣци вдавати.
Тилко ти мене побозне тен вагари продай.

Русин

Тат же-м ти уже, ачей, мовил, що юж грошѣ давай!

Жид

А мног[о] ти хоцес, сусѣде коханій.

Русин

Пятдесят золотих, народе поганій!

Жид

Ну, зартуй, здоров! Яле з пак ти хоць много!
На вагери богмезь не стоитъся того?!

Русин

Ну, коли ж ся не стоит, так ти покуй дай,
А задом ся до мене, псяру, не оберътай!

И вѣдарит его вегерою по задку

Жид

А вей мѣр, сусѣде, добрій год на тебе!
Просу тя, не отганяй мене, купця, о[т] себе.
Нехай юзь тобѣ тен вегари заплацу,
То ся хиба от страху я зь тогъди обачу.

Русин

Та ну ж бо купуй хийжо, гди маеш купити,
А я ти еще можу щоколвек спустити.

Жид

Ну, а сцо з ти за ню хоцес, сусѣде, до слова,
А юз остатьная нех о том будет мова.

Русин

От ти ж сорок золотих, коли хочеш, давай,
А той вегери в мене чимпрудше набивай,
Бо хиба би-сь юж вцалѣ не хотѣл купити.

Жид

Укази з ми, сусѣде, ей осмотрити.

Тут жидови русин подасть вегеру, а жид, вложивши на нос окуляри, будет осмотрувати, потом дасть русинови и будет мовити

Жид

На́ зь подеръзь юзь то, несцо маю цинити,
Мусу, неборацки, юзь сцо хоц заплатити!
Нехай ся юзь болъсе не буду страхати,
А я цей, даст бог, цого на ней позискати.

Тут жид будет грошѣ личити, а русин будет жидови шлобовати[a] *за вегеру, мовячи*

Русин

Юж я тобѣ шлюбую за тую вегеру,
Же будеш мати добрій обѣд альбо вечеру.
Дай-но, боже, щоб ей хто у тебе познал,
То юж би-сь добрій з ней внет пожиток мал.

Жид

Того-бо я и хоцу, сусѣде мой милій,
Коли би но-сми тилко бил, просу тя, сцасливій.
А я тобѣ юзь, сцо ти сам хотѣл, даваю,
Оно нехай в моего руки ей маю.

Тут грошѣ будет давати и мовит

Жид

На́ з ти пенендзи, а ти вегари мнѣ отдай,
А дай ти бозе сцастя, так мене повѣдай.

Тут русин возмет грошѣ, а вегеру отдасть до жида и мовит

[a] *мабуть, ручатися.*

Русин

Ну, дай же ти боже тут з вегери нещастя,
Жеби тя напала прудко незносьная трасця!
А я отходжу звутьти в дорогу далеку,
Отдавъши тебе вшистким проклятим в опеку.

И пойдет

Жид

мовит

Пойди здоров юзь, пойди, мой милейкій гою,
Юз ся нѣ трохи тераз я тебе не бою!
Коли-м вегери в руки моего юзь достал,
Певне, зебих ся и всистких турек не боял.

И обиздрит вегеру и мовит жид

А вей мѣр, лихій год на мене ся стал!
Як то мене, голубойки, злодѣй-гой осукал?!
Всистек пенендзи у мене, умни неборацки, забрал,
А вегери мни в руки страсливого упхал,
З котрим я не вѣдаю, сцо маю цинити,
Бо и селюзки[а] не мас, сцоб хлеба купити.
Ни с цим ся до зонкес и дитей показати,
И не знаю, як тиз ми пред нею зпрехати.
Ав вей, лихій год на ню, як ей голова велика,
Не понесу ей, бо мни збавит вѣка!
Волю на капара юзь есце повереци[б],
Не знаю, бедній, маю из неи стреци[в],
Бо як хто инъсій ей у мни познает,
То мне найболсей бѣди есце доваляет.
А есце и он сам, злодѣй, отходяци казал,
Зе ся хтос иньсій до неи обизвати мал.
И так зе волю до дѣдька ей покинути,
А сам, неборацки, до халупес втекати.

Тут ся пустит утѣкати жид, а русин другій заступит дорогу; а вегера на тиатрум будет лежати; русин мовит до жида

Русин

мовит

Витай же, пане Мошку, наш старій шалвѣру,
Дай-но кабаки за шелюг на вѣру.

[а] шеляга [б] покинути [в] стерегтися

Жид

Заръгуй здоров, добрій год, милій пане Иване!
Заразь як ти сам хоць, то все ся стане,
Як зе ти, мой милій, маю зборговати,
Ци круценои маю, ци терьтой дати?

Русин

Бодай ти ся сам скрутив, а минѣ дай в папѣрцѣ,
Щоб я подѣлил братій[20] вшистких на горѣвъцѣ.

Жид

Таки ти оприсцок, як той, цо вегару продал!

Русин

Зовеш, псяру, жеби я коли людей забивал?
Я-м, поцтивій, нѣколи-м не бивал таковъскій.
Як ти брешеш, але син естем ойцовъскій!
Давал мене отец мой до школи учити,
Аби-м умѣл іс писма добре говорити.
А написал ми бил дяк на таблици святцѣ,
Що зложили на соборѣ святій отцѣ.

Жид

Ну, добрій год тобѣ, милій християнине,
Ци знаес зе тое, со тобѣ сказу нинѣ.
Коли ти добре писмо на книги цитаес,
У кого больсе святих, ци в вас, ци нас — знаес?

Русин

Правъда, же писмо все добре знаю,
Бо его уставичне[а] в книгах не читаю.
Скажи ж ми, смердюх, що у вас за святіи?
Редка, хрѣн, цибуля да мацѣ присніи?
Чи теж локшини, албо шатанскіе трубки,
Чили теж босини, албо, поганине, кучки.

Жид

Ну, пане Иване, мой милій, не так!
Заговорѣм-но ми из собою инак.
Отто у нас ест много баръзо инъсцих святих,
Же всистек до килкаста албо тисяц их.

[а] постійно

А хто би хотѣл добре о них всистек знати,
То треба не инацей, тилко так раховати:
По волоску за каждій святіи витягати,
Жеби так могл их леч ти всистек памятати.

Русин

Вперъше ж ти свои почни святцѣ величати,
А я буду з бороди волоси рвати.

Жид

Ну, добре мовис, слусне и виразно.
Тилко тя о бороду просу, зеби-с рвал не образно.
А взе я тобѣ буду вситок повѣдати,
Як много у нас ест на цѣлій рок святи.

Русин

Прудко же но, не бавъся, милій жидовине,
Бо тя далѣ назову псѣй, поганскій сине!
Шо-м ся за твоими так забавил казками,
А я б ся юж би-м бил напив меду с колегами.

Жид

Ну, заразь буду, милій мой пане Іване,
Святцѣ свои велицати, поки мене стане.
Оттизь казу, зе то в нас найперъсое свято,
Коли васего Христа на крестѣ распято.
Другіи е в нас святи, ест куцки,
Третие — голосніе трубки,
Босини — цетвертіи, а фруиль зас — петій,
Гаман — сестій, а песах — семій,
Котрій ест барзо милій и веселій.
Тое з то, ах! радость велика всюди,
Боса всистек велят на той цас люде.

Тут он его дуже поторгнет за бороду и мовит

Русин

А уже, смердюху, прудко величай!

Жид

Ах мѣр, по-едному з, Иваску, виривай!

Русин

Ну ж бо, прудко повѣдай святіи тіе!
Чи знаеш еще предця[a] якіе?

[a] однак

Жид

Юз не знаю, як их маю повѣдати,
Коли не мас юз, где их болсе взяти,
Бо тилко власне стоит их в талмути у нас.
Юзе з ти повѣдай, нех есце поцую у вас.

Русин

Гаразд, буду я тобѣ виразній казати,
Нѣж ти минѣ щос бил почал, як пес, брехати.

Жид

Ав вей! Не мов зе ми так!

Русин

Ну, почну ж я инак!
Дай-но ти минѣ сюда бородиско в руки,
То будеш знати свята всѣ з моеи науки!

Тут озмет хлоп жида за бороду и за кажъдое свято по волоскови рвати, мовячи

Русин

Ну, оттиж тобѣ добре буду повѣдати
И вшиски дорочніи свята величати.
Першое у нас свято — рождество Христово,
Тилько не вѣм — бородѣ ци буде здорово?

И вирвет килка волосков з бороди; потом далѣ му будет повѣдати, за каждое свято по волоску рвати

Русин
мовит

Другое зас свято в нас — лѣто новое,
Отто ж то допѣро-м ти нараховал двое.
Третое маем свято — богоявленіе,
А четверътое по нем идет срѣтеніе.

Жид

Не станет ми бороди, нѣм скажеш — «воскресеніе»!

Русин

Постуй! Пятое вперъше благовѣщеніе,
Шестое — вѣханіе маемо Христос господне.

Жид

Яле! Цемусь моего бороди стогне!

Русин

Не буйся! От юж пришло и воскресеніе,
То — семое; осмое — неделя новая,
Албо теж, як по-просту зовут, продная,
Девятое — неделя святих мироносиц.

Тут жид порвется утѣкати от русина, мовячи

Жид

мовит

Не хце венци слухати, бо мам зе мне досци! [а]

Ту его русин затримает за щоколвек, и будет мовити до него

Русин

А постуй же, смердюху! Допѣро-м почал
Свята росповѣдити, а ти ся юж зляк[а]л!

Жид

Пойди прец з того святи, пойди до пригоди.
Збавил-есь ти мене, гою, яки пекни бороди!

Русин

А кого ж то ти гоем, псяру, називаеш?

Тут порвется на него до кия и надиблет на тиатрум вегеру, а порвавши вегеру, возмет его отримовати, мовячи

Русин

На ж ти, поганине-жиде! Оттиж, псяру, маеш!

Тут жид будет утѣкати, а русин у гонцѣ будет го вегерою ззаду смаровати; жид теж буд[ет] «гвалт» волат

Жид

Гвалти! Гвалти, панове, на злодѣя-гоя!

И втечет за заслону, а русин ся вернет и будет мовити

Русин

О, стуй же, поганине! Гдиби-с не умкнул,
Певъне би-м тя бил еще лѣпше з якій раз торкнул
Ось сею вегерою, котрую-м тут знайшол!
А не видѣл-ем ей зараз, як ту-м прійшол!
Ба, подобно ми ей Христос тут нагодил,
Же-м предця скилка разій смердуха осмолил?
Нехай теж на другій раз будет памятати,

[а] Не хочу більше слухати, бо маю вже досить!

Як ся з християнином в диспути вдавати!
Але еще ми сердце на него не въстало,
Коли би тилко дзѣ го [?] где-колвек запало.
Певне ж би великден рускій памятал,
Коли б ми ся в руки еще строхи достал.
И так пойду его цале, поганъця, шукати,
Ачей же ми дасть господь бог где его застати.

И пойдет за заслону

Finis

ІНЪТЕРМЕДИЯ: НИЩИХ ДВА

Нищиа

На щастя, на здоровя вам, панове, из святи!
Я-м тиж пришол от всѣх нищих в свати.
Хощем предложити вам всю роскош школную
І височатати собѣ ласку прихилную
В трафном припадку, котрій ся нам дзѣсь стал,
Котрій бодай нѣгди такій не бивал.
І ось пецовій і реент, дзвоничній,
Подчашій, албо рачей, дозоръца пивъничній
Рад будучи, неборак, що юж отговѣвъся
І так на радощах перепѣчки обхопився,
С того му ся брух одул и руки попухли,
Голова му горит и члонки потрухли.
І так нѣ с ким що дѣяти в такій фест [а] фал[е]бній,
Гди ж нам захорѣл тот чловек потребній.
В пієцу не палено, нѣ так-то въдавати.
Нѣкому на дзвонницю, анѣ заспѣвати
В пущарѣ древяной, щоденного трунъку
Предто мусимо бути ус для него в фрасунъку [б],
Обрался, правъда, доктор, хочет го злѣчити,
Тилко аби не здох, хтѣйте го доглядѣти,
Аби тот человѣк на все пригодній
Не шванковал [в] в здоровълю в такій час трудніи.

Хор

мовит

Ох-ох-ох! Бѣда ж то не тсй живот,
Если хто не поможе, то конец ми тут,
Або...

[а] свято [б] горі, нещасті [в] страждав

ИГРАНИЕ СВАДБЫ — СЦЕНА З ДРАМИ «АЛЕКСІЙ ЧЕЛОВѢК БОЖІЙ»

Рѣчь, взывающея на свадбу

Велможный его мосцъ пан Евфимиян, сенатор рымский, маенц особливой ростропносци и годносци ве вшитким панстве рымскем заволани, майонц единего сына собе наймилшего Алексѣя, з кторего в своей старосци подпоре, в ченсцу оздобе, в несченсцу поцехе своей славней фамилией помножене мецъ жадаонц, тераз, за ласко божа, акт ему свентего малженства веселный справуе, на кторый вашесцов, моих велце мосци панов, покорне запроша[а].

Слуга другой Евфимиянов

в худшом платию зоветь мужиков на свадбу

И вас, мои гречные мужеве, покорне
Пан Евфимиян просить усѣх невыборне.
Выставити вашмостям маеть бочку соли
И самой оковитой бречки[б] дасть доволи;
Будеть там и твердой голсвицы[в] полно —
Хто чего схочеть, того зажить будеть волно,
Лиш не будте отмовны, да таки прийдѣте,
А панскою прозбою его не гордѣте.

[а] Вельможний його мость пан Євфіміян, сенатор римський, маючи особливу розсудливість і гідність в усій римській державі славні, маючи єдиного сина, собі наймилішого, Олексія, з якого в своїй старості підпору, в щасті оздобу, в нещасті потіху своєму славному роду помножене мати, бажаючи, тепер ласкою божою йому справляє акт весільний святого подружжя, на який вас, моїх вельми мостивих панів, покірно запрошує
[б] бражки [в] рід страви

Мужик первой

Уховай, боже, чтоб мы прозбою гордѣли,—
Ставимося до его милости по фили[а].
Ознайми вашмость, нехай пан ся прибираеть,
А нас к собѣ запевне нехай сподеваеть.

По отшести слуги, зовущего на свадбу, той же мужик[1] первой

Ваккуло, братче, ходи! И ты, Селивоне!
Скажу вам щось! Ходи лиш и ты, Харитоне!
Иж господь бог веселе дал Евфимияну,
Сенатору рымскому, а нашому пану.

Мужик другой[2]

А що то за веселе Евфимиян чинить?

Мужик первой[3]

Алексѣя, милого сына своего, женить.

Мужик третей

Боже ж ему помагай! Дай, боже, час добрый!

Мужик четвертой

Дай, боже, чтоб и сын так быв, як батко, щодрый!

Мужик пятой

Ой, ну пак уже батко зраилтянин правый,
Никого не засмутить, всѣм есть ласкавый,
Досыть есть пан сенатор и слуг маеть многих,
А властиве як батко до всѣх есть убогих:
С убогими то ему и зѣсти и спити.
С того можемо его ласку зрозумѣти,
Гды и нас велце на веселе запрошаеть,
Напитку вшелякого достаток дать маеть.
I вы пак може чули, як тут голосили
Его слуги, а нас всѣх покорне просили?

Мужик 6-й

Нѣт, бачитца, не чули. Я, правда, быв з дому
Отгодився, ходив там в луг по солому.

Мужик 7-й

Уже ж я чув. Мнѣ вѣрте, я муж однословный,
Я вже обецався не быти отмовный.

[а] за хвилину

Да й вы й зо мною пойдѣте — людей повидаем
Да и з сенаторами собѣ погуляем.

Мужик

Гаразд, першей же еще по домах пойдѣмо,
Да и инших с собою сосѣдей ззовѣмо.
Да хто курку озмемо, хто пирожков пару,
И то Евфимияну понесем в подару.

Мужик 1[-й]

Добро велми то мовиш, и я так вам ражу,
А сам вас на веселе я и поправажу.

Ту Евфимиян покажєся радостен на свадбе сына своего

[Евфимиян]

Рад естем и весел, же ми дал бог дочекати
Веселны акт сыну моему справовати!
Будте веселы і вы, охоче гуляйте.
Музыки[4], вдарте в струны, охоты додайте!

Ту цымбалысты и скрыпки играють; потым мужики на свадбу к музыкам приходять и пьють и играють.

Мужик 1-й

От уже й цынбалы на веселе играють,
Вчас идѣмо, уже нас давно гдесь чекають.

Мужик 1-й до Евфимияна рѣч говорить

Челом, добродѣю наш, сенатору пане!
Нехай в твоей домовце все доброе стане!
На прозбу твою отмовны быти[5] не хтѣли,
На веселе-сьмо к твоей милости поспѣли.
Осе ж прийми и сию курачку, котрую
На господарство твоему сыну охвѣрую[а].

Мужик другой

Я хлѣб тобѣ приношу, пане добродѣю,
А верецѣи[б] болшей говорить не вмѣю.
А ты живи здоров с сыном и с приятелми всѣми,
Дай, боже, щоб и сын твой был сенатор в Рыме!

Мужик 3-й

Пане Евфимияне, и я, твой подданый,
З хлѣбом к тобѣ прихожу не веселе званы;

[а] жертвую [б] орації, промови

Тое от мене завдячне рач[а], пане, приняти,
А на болшое, прошу, не хтѣй дивовати.

Мужик

утку носить

Ось и я, добродѣю, пане сенатору,
На веселе приношу уточку в подару.
Да зычю, чтоб дал ти бог щасливе скончати
Се святы акт, который рачил-есь почати.

Мужик

яблоки носить

А я уже яблочки приношу вашети[б],
Прийми их, добродѣю, здадутся наветы[в].

Ту Евфимиян до мужиков рѣч говорить

Евфимиян

Дякую вам, мужеве, рад естем вашмостем.
Слуги, дайте стол в ызбѣ столовой тым гостѣм![б]
. . . .
А тепер кождому з них по тавални[г] дайте.

Ту слуги дають полотенца мужиком, которыи сѣдають у стола

[Мужики]

И мы ся подарками и сими кунтуем[д],
І вашой панской мости велце денкуем.

Евфимиян

до мужиков

Рачте ж собѣ в столо[во]й избѣ посѣдати,
Кажу я там всякого напитку вам дати.
Слуги, вынесите им стол, заславши коберець[е],
Дайте преднего[є] трунку им скилка ведерець.

Ту стол на игралище поставлен. Ту слуга другой стулы носить

[Слуга]

Панове мужеве! Тут изба столовая,
Жадных в собѣ николи лав не мает тая.
Ово ж вам крѣсла его милость высылаеть,
А инший пан и доле нехай кто сяд[а]еть.

[а] зволь [б] вам [в] *мабуть*, нарешті [г] по рушнику [д] задоволені
[е] обрус, скатертина, килим [є] *тут* найкращого

Мужик

И мы, наш добродѣю, не пышные люди,
Хорошое нам мѣсце тут и доле буде.
Ось я перший на земли гречи собѣ сяду
Да и ноги звѣшаю. Сядь тут и ты, дядю!

[Слуга]

Осе ж и напиток вам, мужеве, выносим
Од пана сенатора и на той вас просим,
И сам пан Евфимиян просить вас на тое.
Будте веселы, тепер веселе святое.

Мужик 1-й

Почни ж сам, паниченку, щоб и мы посмѣли
И лѣпшую охоту напитися мѣли.

Слуга

мовит

Барзо добре!
Пану Евфимияну нехай лѣта многа!
Зычю его милости всѣх добр от бога!
Дай, боже, щоб дочекал он з сына потомства
На помножения своего зацного домовства!
А вашмость щоб потѣху з своих дѣток мали,
Щоб они вас в старости кием подпирали!
Нехай ваши волики, козки, козенятка,
І ввесь статочок здоров и егнятка!
З ними і вы здоровы! Того вам виншую,
А пью заздоровною до вашмости сию.

Мужик

Дякуем, паниченку, що добрым здоровем
Повинчовал еси нас і всѣм поголовем.
Суди ж, боже, нашому пану Фимияну
Сынка своего бачити в малженском стану!
Ось веселився навѣк зо всеею
Панскою фамилею зацною своею.
За здоровечко ж его милости споевняю
И отждужать випити . . . . [7]

Слуга

Ласкавы ж будте, уже сами ся частуйте!
Я мушу пойти к пану. Прошу, не здивуйте.

Мужик

И будемо и сами, коли есть що пити.
Здоров, Зѣнку, к тобѣ пью, щоб ты жив на свѣте!
Але ж добры напиток, щира малзамѣя! [а]

Мужик

Чи диво ж у такого пана добродѣя?
Господи ж благослови! Ось и я скоштую!
Здоров, куме Свирид, к тобѣ охверую!
А не жартом же добры, зараз ся почувся!
На, на, не духом пий, щоб-ес не захлынувся [8].

Мужик

Але ж добры напиток! Не выпю я много,
Бо и молодиком не пивав такого.

Мужик

До вечера, як [9] бачу, вы ся честовати
Сами лиш будете и собѣ росправляти,
А до мене-то черга колись прийти маеть?
Нахилю ж я из цебра, нехай хто звягаеть! [б]

Ту мужик из шата пьеть

Мужик

Да тамся [в], стары, що тобѣ приступило?
Напиток — власне огонь, а так жереш смѣло!
Ед зараз тебе кинеть, що отсюль не трапиш!
От уже черга пришла! Здоров! Що ся квапиш?

Мужик

До мене вже пий! Уж у ему очи
Посоловѣли, власне, як у поторочи.

Мужик

Добре наш старый почав. Що маем ся бавить?
Озмем з конвы нахилять, пан еще поставить!

Ту вино мужики есѣ из шата [г] пьють

Мужик

Да тямтеся, щось то вам нелапшое [д] стало,
Коли ж еще напитку вам гетого мало!

[а] мальвазія, дорогий напій [б] лаеться, гавкає
[в] тямся, отямся [г] цебра, ушата [д] неладно, недобре

Мужик

Мало, ой мало! Булш! Треба не звать было!
А ке[а] лиш мнѣ цебер, ось еще напьюся!
Ой, хоч стар, да молотчан, не хутко звалюся!
За добре здорове пана Фимияна! Многа лѣта!
Пойте всѣ «многа лѣта»! Пуйте, голоси[те]!

А ту

Всѣ

рекуть

Многа лѣта!

[Слуга]

Змилуйтеся, мужеве! Спокойне гуляйте!
Тепер пан обѣдаеть, не перешкожайте!
Зараз и вашим милостям обѣд дати маѣть,
Тепер паштеты з столу свого присылаеть.
Тым перекусѣть собѣ, а напотом пийте,
Тылко, прошу вас, болшей, як волки, не выйте.

Мужик

Уже ся мы, паничу, напитком кунтуем,
А обѣду не хочем и не потребуем.
Пойди ты от нас пану поклонися гречне —
Хочуть мож выскочити мужеве конечне.
Нехай нам тута каже цымбалом заиграти,
По чом же будем его и веселе знати.

Мужик

Аковотее[б] мы коли б скоштовали!

Мужик

Тху, пек вам! Як собаки усе похватали!

Слуга 3-й

до Евфимияна рѣч говорить

Велможности вашой свой поклон пресылають
Презацные[в] мужеве, да цымбал желають.

Евфимиян

Барзо добре! Нехай до них музыки поспѣшать,
Ачей и нас мужеве танцом своим утѣшать.

[а] дай [б] горілки, оковитої [в] вельмишановні

И ты, ежели хочеш, туды ж заве[р]нися,
Перед ними наперед пойди, не ленися.

[Слуга]

На росказане[а] вашей велможности учиню тое.
Выйдите, музыки, за мною!
Осе ж вам и музыку пан наш высылаеть,
Выскочте собѣ гречне, нехай вам заиграеть!
А я перед поведу, на мене ж глядѣте:
Як я буду танцовать — так і вы скочите!

Ту танцовати[10] будуть

Танцуйте уже сами, заваже не хочу.

Мужик

А вже ж як знаеш! Так я попереду скочу![11]

Мужик

Пойти, бачу, и собѣ туды ж поскакати.
Ходи зо мною, будем наперед ступати.

Ту мужики с собою перегавариваютъ

Мужик 1-й

От, поганые сыны, перешли дорогу!
Ад я вам которомусь переломлю ногу!

Мужик другой

Е, от пак пришли збоку,
Да перебилї строку!

Мужик

А кого то ты, старый псе, так зневажаеш?
Який ты венат[б], що нам ноги ломать маеш?

Мужик 1-й

Ось такий, сюда лишень подай мнѣ чуприну!

Ту цымбалисты от мужиков прочь идуть

Мужик 4-й

Чи так ты почав? Стуй же лиш, собачий сыну!
Осе ж и у мене руки есть.

Ту свар и битва всѣх мужиков стается. После мужик 5-й, будто иных менше пьян, мирить их

[а] виконуючи наказ [б] *можливо,* мисливець

Мужик 5-й

За якую вы трясцу бьетеся? Да стойте!
Принамне сенаторский двор сей пошануйте:
Що хто кому есть винен — до пана пойдѣте,
Сами ся не перечте, там ся розсудѣте!

Ту всѣ мужики кричать и отходять с позорища.
Ту, по отходѣ мужиков, мужик 5-й от людей прощение просить

О, дав бы вам золы пить, а не малзамѣи!
Якой наробили онѣ голосѣи!
Хмель — не вода, як кажуть. Панове, пробачте,
А на их пьяных за то дивовать не рачте!

Конець игралищу первому.

ІНТЕРМЕДИЯ НА ТРИ ПЕРСОНѢ: БАБА, ДѢД И ЧОРТ

Баба

виходит и мовит

Дѣдушу мой, порадо моя, юж дикие минули-смо поля,
А то нам вше вкажала там божая воля.
Уважаимо ж, дидонку, же-шми межи людми,
От тепер же вешелими иш шобою будми,
Бо, як вижу, же и люде вешеля вживают,
Попитаимо ж ша их, ци гаражд ся мают.

Дѣд

Боже, даи же добридень и як ша маете?
Хоч един измеже ваш мене ци знаете?
Шавлук [а] ся дѣд ж бабою до ваш тут жавитав [1],
Ж[е]бы-м ша на ждоровя ваш усѣх испитав.
Як вас вижу, не дармо ви ша тут жобрали,
Чачей бы-ште тое и нам ж бабою шкажали.
Не дбайте, що на мнѣ курман [б]-лати,
Мене колиш бирали усѣ люде в швати.
Я-то вмѣвав ж людми розмови чини[ти],
И кождого молодча мог я оже[нити] [2].

Баба

Лиши ти, дѣдушу мой, з людми розмовляти:
Я би-м рада ш тобою оттут погуляти.
Нехаи лыхо пропадет — я горилку маю,
Тебе, як приятеля швоего, жвитаю.
Буд ти, дѣдушу мой, ждоров та и я ш тобою!

Будут пити

[а] *мабуть*, Савл. Савелій [б] лахміття

Напіи же ша, Арѣшко, та и потанчуем,
Ведлуг[а] людшкости шобѣ и пожартуем.
Не маемо ш дударя, щобы нам тилко жаг[рав],
А ти бы ижо мною хороше пошк[ак]ав[3].

[Д ѣ] д

От питаимо ж тилко людіи, може отпитаем,
Шнаеш, бабко, же ж людми оттут ми зостаем.
Чи нема ш в ваш музики, ачей би нам заграв[4],
Люб шпѣвака якого, хочай бы зашпѣвав.
Я жаплачу и зараз, щоби ся тилко трапив.
Жнай, же на моеи платьбѣ вже бы ша не окпив[б].

[Ч о р т]

мовит[5]

Один день, бабко, и ти, дѣду милыи,
Вижу, же есте весоліи и барзо подпилыи.
Музики питаеши? Я грач чудзоземски,
И волачай потѣшніи, а жартун вшеленски[6]:
Як заграю — не кождіи в танцу весело скачет,
А инший с танечников и ревне заплачет.
Я такій музикант естем: як скоро загр[аю],
То тим, що танцуют[7], пекло отвирают.

Б а б а

Жаграи же нам, музико, нехай потанцуем,
Ачеи красно граеш, нехаи[8] тут почуем.

Д е м о н

Юж, бабо, дробно грают, а ти дрсбно тан[цуй][9],
До пекла вандровати зо мною ся готуи.

Б а б а

Граи же нам, музичко наш, уже ми танцуе[м][10],
А тобѣ великою плату обѣцуем.

Тут демон спѣвати будет подобен «о гоя, гои», а баба буде з дѣдом танцовати

Д е м о н

спѣвает

Танцуи же, бабо, танцуи,
А до пекла ся гот[уи]!

[а] згідно [б] осміяв

И дѣд с тобою
Веспол[а] зо мною
На утѣху князю!
Будеш ся веселити,
А болше смутити!
Люциперови,
Славному князю,
Треба [ся поклонити!][11]

Тут баба дѣмона палицею [по руках ударить][12]

Б а б а

Граи же, бѣш драв твою мат, бо я тобѣ [плачу][13].
А я з дѣдом хороше оттут поскачу.
Один тому час, заживаимо ш свѣта,
Коли нам хоч в штарости шлужат лѣта.

Д ѣ д

Искрутилаша ти, бабо, грача жневажа[еш]!
Тат чоловѣк дивніи, чому не уважаеш?
Вин граеі та и шпиваеі хороше, як [бачу][14].
Не противша, музико, я жаплатити [рачу][15].
Ото баба ся впила, перебач, прош[у тебе][16],
Не боиша, ми заплатим тобѣ, штавлю [шебе][17].

Д е м о н

Не фрасуися[б], твоя баба, як погач [в хлѣвѣ][18],
Я еи в пеклѣ для тебе поштавлю нал[ѣвѣ][19].

Д ѣ д

А где ш тепла[20] я, як старий, люблю,
Бо зима як приидет и шам шебе шгуб[лю],
Та и баба моя такше любит тепло,
А где ш тое у ваш, повѣдаеш, пекло?

[Д е м о] н

Еще, дѣду, пятсот мил за морем вели[ким][21],
А до него усе треба ити полем диким.

Д ѣ д

Хоч би там иж раж побувати, як ша там поводи[т][22],
А горилку та пиво пити там ша ци годит?

[а] разом [б] не журися

Демон

Там пиво, як смола, и сѣрки достат[ок] [23],
Обфитій [а] край в нас, полно пак и всего подост[аток] [24].

Дѣд

Провад же нас з бабою до швоего пекла,
Коли не бороните заживати тепла.

Демон

А тра [б] ш, дѣду з бабою! А горилки пити
Перестан, юж в пеклѣ будеш з нами [жити] [25].

Тут поженет до пекла дитко

Конец

[а] багатий, повний достатку [б] тра, треба

УРИВОК ІНТЕРМЕДІЙНОЇ СЦЕНИ З ВЕЛИКОДНЬОЇ ДРАМИ

. . . . [1]

Почуеш певне по пасцѣ пуки [а],
Гды [б] ж ей не помогут и фуки [в].
Юж не исти менѣ священаго!
Поиду до дому свого власного.

Жена

иде и мови

Де ж идеш, мужу? Чем не несеш паски?
Подобно-с ей отбѣг у якоис Каски [г].

[Ch]łор

От тобѣ сіе! Еще хочет блазновати!
Внет тя почну кіем лоскотати!

Жона

Що ж то ты мовиш, поганине!
Перше твое племя изгине,
Нѣжели ты мене будеш охновати! [д]
Певне будеш сам кія того заживати!
А що ж я винна, що бы-с мя забивав,
Тим кіем барзо охновав?

Chłop puydet, a zona muwi do ludzi [е]

[а] галас [б] коли [в] лайка [г] Катерини [д] бити
[е] Селянин піде, а жінка мовить до людей

[Жона]

Ои так, сусѣдонки, тыи мужи поганцѣ звикли чинити!
Коли ему хто що вчинит, то ся он почнет на жунцѣ мстити.
До корчмы иде, почнет ся упивати
И на жунку бѣдну сердца добывати.
С корчми пришовши, не встигнет сѣ[с]ти,
Зараз почнет жунцѣ лаяти, абы му дала исти.

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ МИТРОФАНА ДОВГАЛЕВСЬКОГО «КОМИЧЕСКОЕ ДѢЙСТВІЕ»

ПЕРВАЯ [ІНТЕРЛЮДІЯ]

Виходить астроном и хвалится своею наукою, до которого[1] *виходять два мужики, литвин, циган и проженуть*

[Астроном]

Ehey, dla boga, jak iem utrapiony,
Z natury będąc szlachcic urodzony,
Ktore szlachecstwo, gdy matka wrodziła,
Panno wżdy będąc, we wszystkich nażyła
Rozum Katona, mężnosć Hektorowa,
S panienskiey krwi iest mnie statura owa.
Znam, co się dzieię y w piekle y w niebie —
Fortuny nie mam y na krok u sobie!
Butow, sukienki a czapki nie pitay,
We wszystkim iestem, tak jak widzisz, witay.
Iednakże tego nie chce explikowac.
Mam głowe mądre, znam złotem szafować,
Mam prespektywo astronomskiey sztuki[a].

[a] Ой боже, який я нещасний,
Від природи будучи шляхтич уроджений;
Це шляхетство, коли мати вродила,
Дівчиною будучи, вона дістала від усіх:
Розум Катона, мужність Гектора,
З дівочої крові у мене моя постать.
Знаю, що діється і в пеклі і в небі —
Долі не маю собі ні на крок!
Чобіт, одежі і шапки — не питай,
У всьому цьому, так як бачиш, вітай.
Однак же цього не хочу пояснювати.
Маю мудру голову, знаю, як золото марнувати,
Маю перспективу *(підзорну трубу)* астрономського мистецтва.

Мужик

О, бодай, же в кузнѣ був, коли змерз у руки!
Осе ж и ми ик вашець стали прихожати,
Іскажи, не соромся, як маемо звати.

Астроном

Iestem szlachcić wrodzony, lub bez drogiey szaty[а].

Мужик

А якую ж ти тут, вашець, човпеш веремѣю[б],
Чи не хочеш ти нас тилко вернуть на менѣю?[в]

Астроном

Ale ja nie ten, ja znam, co się w niebie czyni,
Rozmowie moie słowo nigdy nie omini,
Y ia zawsze zgadne, kiedy y orać do chleba[г].

Мужик

Пархум, иди ж сюда! Ось чорт принѣс с неба
Чоловѣка сюди до нас, почуеш розмови.

Пархом

Чи не вивести до іого своеи корови
Рабои? То вѣн чого чи не знае
З манацѣи? Якое буде теля, може и вгадае?
Ну, кажи, як бога боишся!

Мужик

От не иметь вѣри!? Так же придивися!

Пархим

А що бак ти у чорта, искажи, за птиця?
Чи миш, чи кажан, чи перепелиця?

Астроном

A ja iestem polskiey nauki ostrolog[д].

[а] Я уроджений шляхтич, хоч без дорогих шат.
[б] плетеш нісенітницю [в] обманути, ввести в оману.
[г] Та я не той, я знаю, що робиться в небі,
Розмові мое слово ніколи не буде зайве,
І я завжди угадаю, коли й на хліб орати.
[д] Я — астролог польської науки.

Мужик

Є се, бачу, той, що бавлять остронуг.
Що вѣн наперед летючую хватае,
Около неба звѣзди избирае.

Циган

Осе ж и я тута. В мене есть кобила —
Три роки жеребна, да ще не родила
Лошати. Чи не вгадаеш, дядку,
Яке буде? Чи вороне, чи яке на взглядку?
Коли вороне — дам добру заплату,
Памятатимеш и до смерти, тату.

Литвин

Га-га, кабузнѣк![а] О пчолках чи знаеш?
В омшанѣку[б] іость сколко, чи вгадаеш?
А в борцях[в] чи живи, чи не рушив недзведзь?[г]
Кажи, чи знаеш, або уже не бредзь![д]
Албо висеяць гарох калѣ треба?

Астроном

Czekay no trocha! Rżuse się clo niebie,
Gwiazdy, powidze, iak toczo się kołem[е].

Пархим

А мое ж нивя чи буде вже полем?

Астроном

Patrżcie, iak wpadnie znak planety Raka[є].

Мужик

Швиденко становись остроному рака.

Астроном

O summam injuria rustikorum!
O tyrandem złych wozowykorum!
O, jak iems dostał dzis u chłopskie ręki,

[а] ворожбит [б] приміщення для вуликів [в] бортях, вуликах
[г] ведмідь [д] не бреши
[е] Чекай-но трохи! Рушиться небозвід,
Бачу, як зорі обертаються колом.
[є] Дивіться, як падає знак планети Рака.

Iuż em nie cierpiał takiey wielkiey męki.
Lepiey by było w Polszcże rekreandi[а].

Мужик

О, я кажу, що вѣн надувсь до оранди[б].

Циган

Ось ми коло тебе тепер погуляем.

Мужик

І скроз спектива[в] все всѣ поотбираем.

Литвин

А я проводнѣка подам на дорогу,
Што починѣв у нас такую тривогу —
Каже, што дожчу не будзе нѣстрохѣ!

Мужик

А ти ж не знаеш, крутохвоста[г], здохи!
Озмѣм лиш его в руки хорошенко,
То вѣн перестане крутитця швиденко!

2 [-га ІНТЕРЛЮДІЯ]

Виходить мужик, сон росказуе и прикликае до себе еще двох. Потому призоветь бабу и циганку. Циган пріиде за циганку, всѣх пропудить.

[Мужик]

Що се, прошу, такее на свѣтѣ човпется,
Чи во снѣ, чи наевѣ се диво плетется?
Уже ж питався дяка, в книзѣ чи немае
Написано, або так хто чи не вгадае?
І вот так читали, та не начитали,
І всѣ отгадовали, да не отгадали.
А такій сон приснився, що боюсь казати,
Що далибѣг припало ис хати втѣкати.

[а] О найвища несправедливість мужицька!
О тиранство злих возовиків!
О, як дістався тепер у хлопські руки —
Іще не терпів такої великої муки.
Краще б було в Польщі відпочивати.
[б] хоче орендувати *(землю селян)* [в] підзорну трубу
[г] свиня

Тилко що був прикорхнув с працѣ хорошенко,
А схватився зопалу так дуже швиденко.
Стою, як оцапленній[а], так дуже злякався,
Аж, бачця, анголик з рогами до мене прибрався
Та ж кажеть так на мене: «Чи бачив ти диво?»
Я, бачця, гулк на небо, аж-но небо сиво,
А звезда велицузна да з мѣсяцем бется,
Мѣсяць не пуска сюда, вона к мѣнѣ прется.
Дак я пак ище гѣрше хрищусь, молюсь богу,
Як злякався, да и назад лѣзу ик порогу.
Аж бачится мене за руку хувра[б] да и на пул,
Дак у мене ис правои ноги испав постул.
А дале як загримить, як блисне зненацка,
Дак так тогди и по всіому почала рѣзачка
Ризати, штурмовати, колоти избоку,
Як було мнѣ осталось у кума з уроку.
Коли б бак хто сей снище заразом отгадав,
Я б остатню корову перѣстую отдав.
Лиш пак сподѣваюсь, що Пархум може отгадати.
Пархум! Годѣ лиш там! Ходи лиш до хати!

2[-й мужик]

А що там? Іо, що пак там?

[1-й мужик]

Сон иди отгадай!
Буцѣм ти не кобзуеш[в], цур, пек тобѣ, бѣгдай!

[2-й мужик]

Кажи ж, що там за сон! А юже отгадаем,
Бо ми ту було лихословицю, було так же знаем.

1[-й мужик]

Тилко що був прикорхнув с працѣ хорошенко,
Аж-но приснився мнѣ сон сей. Да и швиденко,
Бачится, янгол з рогами прибрався до мене.
Сѣпае, торкае, кличе: «Устань лиш, Семене!»
Я швиденко кинувся, всюди озираюсь,
А тут; що хивра хвата, я й не сподѣваюсь,
За руку! Як же шпурне мною, як мячиком, на пул,
Дак у мене ис правои ноги испав постул.
А мѣсяць на небѣ и[з] звѣздами бется,
А одна звѣзда з неба да до мене прется.

[а] *одурілий* [б] свиня [в] чаклуєш, ворожиш

2[-й мужик]

О, мы сіого не кмѣтим, як би отгадати.
Хиба Кузюберду мусимо позвати?
Кузюбердо!

[3-й мужик]

Га?!

[1-й мужик]

Ходи сюда!

[3-й мужик]

Чого?

[1-й мужик]

Иди швидко!

3[-й мужик]

Уже ж бо мнѣ до вас и ходити стало гидко![2]

1[-й мужик]

От чи не знаеш сну сего отгадати?

3[-й мужик]

Ат, чорт его знае, да и чортова мати!
От хиба Настя, баба, що вгадуе всюда?

2[-й мужик]

Але ж бо, братчику, вона хорошая ж юда!

1[-й мужик]

Пойди ж ти лиш по еи да кланяйся низенко,
Щоб прійшла, бо пѣдем в оранду швиденко.

Баба

Помагайбѣ, сподарѣ! Дайте милостину,
Глянтесь на старость, которій отецкій сину!

3[-й мужик]

Об вовку мова — вовк тут же! И вона, як саком, пала,
Що мы хотѣли кликать, вона, як все, знала!

2[-й мужик]

Угадаеть же вона сей и сон, що бути мае.
Уже ж нѣкого не турбуй, певне угадае!

Баба

Що там за сон, дѣточки? Голосно кажѣте,
Коли що якій злій, то й не говорѣте!

1[-й мужик]

От, бачится, до мене янголѣ ходилы,
Да и так приснилось, бачится, збудили,
А звѣзда в рот з неба[5] тилко не влетѣла,
Дак я швидко истулив, дак вона й не вспѣла.
А мѣсяць з звѣздами таке чинив диво,
Як журавля, нарадив усе небо сиво.

Баба

Осе ж вам идеть на хлѣб, на плуд[а], да на дѣты.
Будеть за ким на старость спокойно сидѣты.

Циганка

Помагай бѣ, пани!
Чи здорови, жадани?
Маеш тугу на сердцу своему?
Що снилось во снѣ тезкови твоему?
Хиба вы минѣ дайте найбѣлшое сало,
Щоб правдивой циганцѣ за ворожку стало.
Я знаю, що до вас ангелы и звѣзды ходилы
І всяку потѣху до вас приносили.

1[-й мужик]

Осе ж, братця, циганка якая из лиха,
На память до слова береть з торби як, з мѣха!

Циганка

Уже ж бо я не змилю[6], як баба оттая,
Що вона брехала, як сука старая.

[Баба]

А ти вже не слухай тоей мантачки, сину!
Вона в тебе з пазухи витягла хустину!

[а] плід [б] помилюся

2[-й мужик]

Чи справди, бабочко? Дак вона й злодѣйка?
Да не згирша з неи, бачу, лементѣйка!

3[-й мужик]

Я казав: лучше було послухати баби.
Як вдару по виденю, дак чи мов [4] у жабы
Очи повилѣзають!

Циган

Соля мунзже дахът куриче! Ха-ха-ха!
Тац куры на мури, жда истули дракури та шушкут
Мушкут нахлавде тараба давдубѣ жиберинту.
Здристиста перьдулицу линдра попардечка,
Намандро наждала са, що великая була в мого батка
Ковбаса! Ха-ха-ха-ха-ха, ха-ха-ха-ха-ха! [а]
Що тут, панове, моеи жони голос чути?
Хорев маждала, а тебе чи кат унѣс? Що дѣеш туты?
Чи тобѣ користь дають, чи яку заплату?

Мужик [б]

І мы не кликали еи сюда в хату,
А вона, пришовши, да вкрала хустину!
Буде и тобѣ тое, негѣдному сину!

Циган

Дак вам за тее з неи наругатся?
Да коли б не нахватився, то б ви збили, братця?

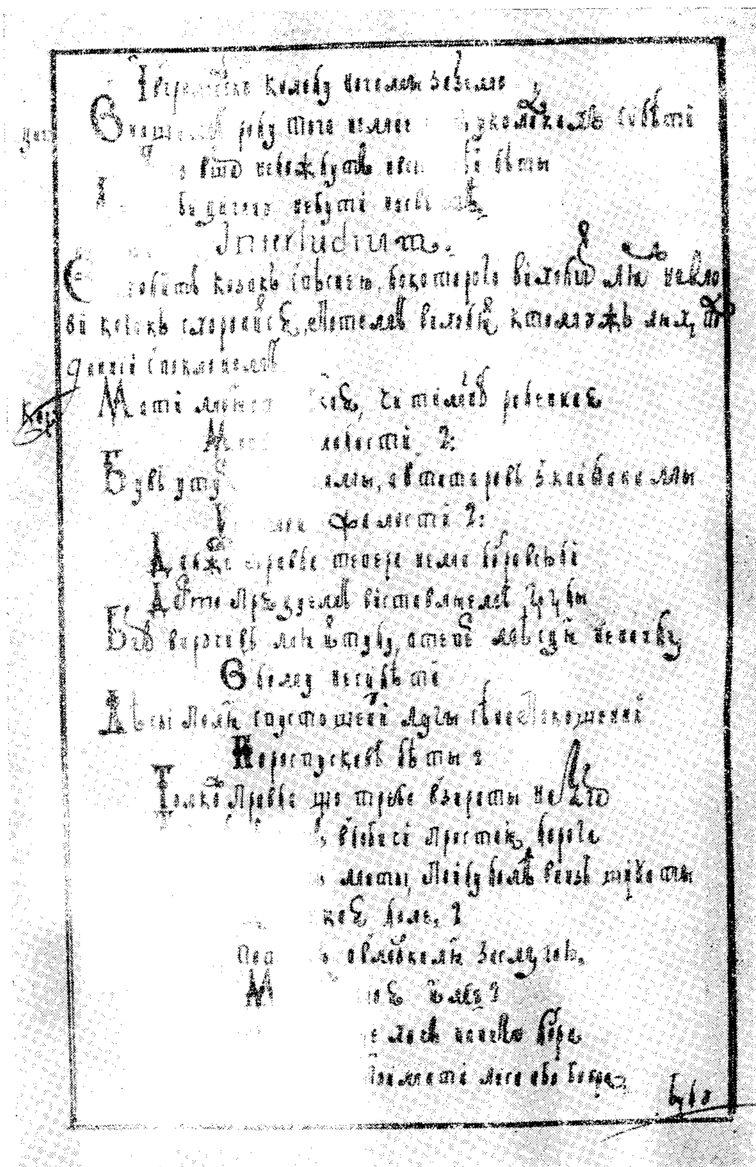
Мужик

Ище ми и до вѣта [в] еи, суку, попремо,
Да и там драла доброго дамо,
І в громадску колоду ногамы забемо!

Циган

В нашим роду того немае, щоб у колодках сидѣти!
Чого ваши не дождуть и всы псѣи дѣты!
Лучше би цигану не бути на свѣтѣ!

[а] *Набір беззмістовних і перекручених циганських та українських нецензурних слів. Пунктуація зроблена нами довільно.*
[б] *Мається на увазі, очевидно, перший селянин.* [в] війта

Рукопис інтерлюдій до драми М. Довгалевського «Комическое дѣйствіе» 1736—1737 рр. (кінець другої і початок третьої інтерлюдії).

Державна публічна бібліотека АН УРСР, збірка Михайлівського монастиря, № $\frac{521.П}{1710}$. Зменшено.

3-TIUM· INTERLUDIUM [а]

Виходить козак с пѣснею, до которого виходить лях на влови. Козак схоронится, потом виходять к тому ж ляху подданніи с поклоном.

Козак

Мати моя старенкая, чи ти менѣ раденкая,
Моей молодости,
Моей молодости? [5]
Був у турка под рукамы, а в татаров з кайданамы
У самой жалости,
У самой жалости [6].
Дадже правда — тепера нема добра всюди,
Дармо пряцуем, виставляем груды.
Бог виручив мя оттуду, а тепер мѣсця не найду,
В дому не сидѣти.
Лѣсы, поля спустошенни, лугы, сѣна покошенни,
Пороспускав дѣты,
Пороспускав дѣты [7].
Толко ж правда, що треба взираты на бога,
То и всѣм есть в добичи простая дорога.
Пойду знову на Сѣч-маты, пойду долѣ вниз шукаты,
Козацкая доле,
Козацкая доле! [8]
Ачей буду потугою, а в москаля заслугою,
Мати ж моя, оле [б],
Мати ж моя, оле! [9]
Спитаю, чи не буде хоч на низу добра,
Чи не трапится де поймати лиса або бобра.
Буду турков воеваты, мечем слави добувати,
Буду воевати,
Буду воевати! [10]
Кармазини з луданамы, шати драты з сутанамы,
Совсѣм буду брати,
З очей не спускаты,
З очей не спускаты! [11]
Егей, коли б впять, як була, козацкая слава,
Щоб роспустилась всюди, як пѣрамы пава!
І щоб зацвѣла знову, як рожа улѣтѣ,
Як бог позволить побрать турецкіи дѣты,
Або ляхов на той час трапится поймати
І сѣм кіем козацким по ребесах дати.

Лях

Padła, padła, padła! Tu padła! Kus, kus! Hałapiur!
Teraz że mam czas k memu polowaniu [а].

[а] Третя інтерлюдія [б] горе
[в] Впала, впала, впала! Тут упала! Кусь, кусь! Га-ля-ля!
Тепер же маю час, щоб пополювати

Y przepiułek wraz pstrych ku łapaniu.
Choc ia pstrego mam iastremba chciwa,
Do przepiułeczek nie barzo leniwa,
Iednak że żądam od poddanstwa swego,
Gdyby przyniesli iastremba drugiego,
Ktoren by mogł złapac drugo albo trzecie,
Albo y więcey, choc do dwach set przedzcie [а].

Литвин

Глядзѣце ж, як будзеце перед паном гаварипь,
Я вас старосцю своею магу научиць.

Всѣ

Харошо гуториш, бацюхно старенкій!
Харошо, харошо [12] гето, лебедзік беленкій!

1[-й литвин]

Слухайце ж всѣ, братѣце, як буду навчаць,
А ви, панове, звольце мои слова внѣмаць!

2[-й литвин]

От так буду гавариць: «На здорове тобе, пане!»

3[-й литвин]

«Нехай и панеи стане, і всѣм дзіеткам вашим!
Нехай станіесе гето тут приходом нашим!»

Лях

Cuż to, chłopowie, teraz wy mnie mowicie?
A panskiego gniewu iuż nie wicie? [б]

Литвин

Неть, моспаніе, мы к тобіе с поклоном [в] пришлѣ
І саколю мацъ до твоіей мѣлосцѣ принієслѣ.

[а] І враз наловити рябих перепілок.
Хоча я маю сірого жадібного яструба,
До перепілок не дуже лінивого,
Однак я жадаю від своїх підданих,
Щоб принесли другого яструба,
Який би зміг зловити удвоє, втроє
Або й більше, хоч би й до двохсот.
[б] Що ж це ви, хлопи, тепер мені говорите?
А панського гніву вже не знаєте?
[в] подарунком

Лях

Iakież to mnie pokłony już teraz bywaią,
Kiedy dzis mi chłopowie w oczy narżekaią!
Wez tylo, chłopcze, postronki drotowe!

Chłopiec

Iuz gotowe!

[Лях]

Wez no, chłopcże, tylo sam woyta, iak starżego,
Biy, tłucż, wal, pal, biy dobrże! Tamże y drugiego!
Cuż to za dziwo do mnie y iaka przyczyna,
Chłopa zabic, ubic, iak skurwego syna! [a]

Литвин

Ну ж, моспане, и менiе еще прохварасцѣ,
А прохварасцѣвши та й додому пусцѣ.

Лях

Dobrże! Ydz, chłopcże, dayże dobrże y temu,
Sto kijow odmierż tak, iak y drugiemu!
Y day go bogu, iaka to chłopska odwaga!
Znać, że to moskał abo kozak iemu dopomaga.
Ia poddannych wyrombam karki wszystkim do pniaka!
Z Ukrajny iego [13] kpa kozaka,
Ot tylo szlachte swoie na głowe pobudże, —
Po naszych tu granicach nie mieszkaią ludżie, —
Lecż nie tylko w granicach, także y na Ukrajnie,
Niechże po wszystkich stronach polska sława słynie!
Y to moie poddanstwo w Kijowie bywało [6],

a Які ж то мені тепер уже подарунки бувають,
Коли нині хлопи мені в очі дорікають!
Візьми лиш, хлопче, дротяні посторонки!

Хлопець

Вже готова!

Лях

Візьми-но лиш, хлопче, сам війта, як старшого,
Бий, товчи, вали, пали, бий добре! Там же й другого!
Що ж то за диво мені і яка вина
Хлопа забити, убити, як скурвого сина!
б Добре! Іди, хлопче, дай же добре і тому,
Сто київ одміряй так, як і другому,
І пошли його до бога! Яка то хлопська одвага!
Знати, що це москаль або козак йому допомагає.
Я підданим усім повідрубую шиї впень!
З України (*вижену*) дурня-козака,
От тільки шляхту свою підійму, —
По наших тут кордонах не мешкають люди, —
Але не тільки в межах, а також і на Україні, —
Нехай же по всіх краях польська слава лине!
І мої ті піддані в Києві бувалу,

Gdzie był gubernatorem szlachce zaleciało:
A do Hłuchowa miasta, ktore wsi należą,
Y to ich mosci Guwnowie do siebie odbierżą.
To wszystko mieczem, ogniem zwoiowac możemi,
A Leszczynskiego krola znowu odbierżemi!
A wnet zaciągnemi tu męznego Hektora,
Y na pomoc przyszle nam od swego też dwora
Krol francuzki [14] że tysiąć drugie-trżecie,
My się zbierżemy wkoło do sto tysiąc przedzcie.
Będziemy też woiować do samey Poltawy,
Aby odebrac pierwszy honor naszey sławy.
Mospanie Zdupypadskiy, panowie Guwnowie,
Schodcie się do porady, bierżcie arme swoię!

2 [-й лях]

Kłaniam iegomosci panu Sraczkowskiemu,
Ia, sługa nayniższy komputu całemu.

1 [-й лях]

Co będziemy czynic? Już wielka gromada,
Tylkoż by nie byłab z waspanstwa zrada.
Gdy kozacy będą napadać surowo,
Stoycie, nie buycie się, kładcie głowo z głowo!
Nie buy się, wac, gdyby tu kozacy przyszli,
My by tu ich kanczukiem w lasy wprowadzili! [a]

а Де був губернатором — шляхті служив;
А які села до міста Глухова належать,
То їхмості Гувнове собі одберуть.
Це все мечем, вогнем можемо звоювати,
А короля Лещинського знову оберемо!
І одразу ж притягнемо сюди мужнього Гектора,
І на допомогу пришле нам також від свого двору
Король французький тисяч дві-три,
Ото ж зберемо, либонь, тисяч із сто.
Будемо також воювати до самої Полтави,
Щоб повернути колишню честь нашої слави.
Мосьпане Здупипадський, панове Гувнове,
а Сходьтеся на раду, беріть свою зброю!

2-й лях

Кланяюсь йогомості пану Срачковському,
Я, слуга найнижчий, всьому товариству.

1-й лях

Що будемо чинити? Вже велика громада,
Тільки ж щоб не було од вас, панове, зради.
Коли козаки будуть сильно нападати,
Стійте, не бійтесь, кладіть голову коло голови!
Не бійтеся, панове, коли б сюди козаки прийшли,
Ми б їх тут канчуком в ліси загнали!

Козак

А доки ж вы, бестелюгы[а], будете звегати?[б]
Чи то ми вас не зможем кіямы прогнаты?
Земку![в] О, земку! Швидко давай поратунку!
Ос тут добичи озмем не одну вже сунку![г]
Тут-то вѣд злота ляхи да вѣд срѣбла сіяють!

Москаль

Што они тебя, гаспадин пан-казак, не ругают ли?

Козак

Де ж пак не лають? От так лають, що аж лихо!

Москаль

Дабро ти, казак! Вось ми убіером их тихо!

Поляк

Numy też, bracia, chwytac do swego oręża,
Aby nie utracic żadnego żołnierza![д]

Москаль

Казак, пріймайся! Не боися! Бери з плечей двоих,
А я тотчас уберу далгополих от тих!
А што здезь о рубежах они спаминали,
Будто ляшонки Украйну в облястях держали,
Дабро! Вот покажем рубежи кнутамы на спинѣ!

Козак

І добре, земочку, щоб другій памятав,
Да и дѣдчой[е] своей дитинѣ заказав!

4-TUM INTERLUDIUM[є]

Вииздить мужик з жидом на ярмарок, до которого виходять ксьонзи три — езуита, крижак да и барнадим[ж]. До всѣх их прійдеть москаль и запряжеть двох, а с третѣм сядеть и отидуть.

Мужик

Гей, соб! Якій кат, воле, тобѣ тепер стався?!

[а] собаки [б] гавкати, брехати [в] земляк [г] сумку
[д] Нумо теж, браття, братися до своєї зброї,
Щоб не втратити жодного жовніра! [е] чортовій
[є] четверта інтерлюдія [ж] *ксьондзи належать до трьох* ***католицьких орденів — єзуїтського, тевтонського і ордена бернардинів***

Жид

Поганяй зе свиденко! В дорозѣ не гайся!
Ну, поспѣсайся скоро в ярмарок, Іванце!

Мужик

Сиди ж бо, коли сѣдиш, остилій поганче!
Як покину, то озметь дяволова мати!

Жид

Як покинес, то не дам твоеи заплати.
Коли цѣло привезес, я платити буду.

Мужик

Я из горла видеру, як року добуду!
От бачиш, як хватався на ярмарок дуже!

Жид

Сцоб наперед с тасою[а] розобратись, друже!

Мужик

Уже ж бо тут роспинай, олендару[б], ташу,
А мы, вашець, бика поведем на пашу.

Жид

Скоро з вертайся с пасѣ, будес глядѣть ташѣ!

Мужик

А там же хто будеть доваровать кашѣ?
От еще я тобѣ щось забув исказати,
Бо Одарка велѣла дещо куповаты.

Жид

Сцо ж такое казала? Дай же на паперу!

Мужик

Отже, як там еси був, казала й бумберу[в]
Купити, галку муштукову[г], и перцю,
Ладану, воску, калѣи[д], и курки да и ложечку черцю[е].

Жид

Кази з, сцо есце треба ик васему святу!

[а] ташою — палаткою [б] орендарю [в] імбиру [г] мускатного горіха [д] синьої фарби [е] червоної фарби

[Мужик]

Го, люлку и чубук добрій купити моему свату.

Ксонз

Niech będzie Jesus Christus pochwalony! [а]

Жид

Bądzcie już zdrowy, oycowie wielbiony!
Prose na wudecke, prose, zwolte pyty! [б]

Ксонз

Day no, żysiu, sam! Na ci szostak bity!
My nie taki lud, iak syzma przeklęta! [в]

2[-й ксьондз]

Prosże, oycze, powied, zkąd ta wiara wzięta? [г]

3[-й ксьондз]

A co tut będziesż o wiarże dyszkurować?!
Słysże, ydzie moskal. Tu będzie szturmować! [д]

Москаль

Што здесь за шум? Што за крик? Да нет ли раздіоров?

1[-й] ксон[з]

Cżekay no, waspan, my nie w twojm dworu! [е]

Москаль

Што болтаеш, скурвой син? Ти меня називаеш вором?
Да ище хвалисся здеся своим дваром?
Полно балтать! Мне нада [15] дать скоро падводу!

Ксонз

My, mospanie, iestesmy nie takiego rodu [є].

[а] Слава Ісусу Христу!
[б] Будьте ж здорові, шановні панотці!
Прошу до горілочки, прошу, звольте пити!
[в] Дай-но, єврею, сам! На́ тобі шостак битий (*дрібна монета*)!
Ми не такий народ, як схизма (*православні*) проклята!
[г] Прошу, отче, розкажи, звідки та віра взялася?
[д] А що тут будеш про віру говорити?!
Чуєш, іде москаль. Тут буде штурмувати!
[е] Чекай-но, мостивий пане, ми не в твоєму дворі!
[є] Ми, мосьпане, не такого роду.

Москаль

Как тіе завут? Гавари! Кака в тіе манѣта?

Ксонз

Ia, mospanie, iestem wcżony jezuita [а] [16].

Москаль

А тебіе, друг, как завут? Знать ли, ти паляк?

2[-й ксьондз]

Dobrżes zgadnoł, mospanie, że ja iestem krzyżak [б].

Москаль

Тіебіе, третой, как завут? Да и ти ли з нѣм?

Ксонз

O, ja jestem polskiego zakonu barnadym [в].

[Москаль]

Побратим? Садись, поганяй, вить мніе ніедаліоко!
В Броварах почту сміенѣм или в Платавіе,
Там вас пущу кармитця на доброй отавіе.

5-TUM INTERLUDIUM [г]

Виходить жид и тужить за кобилою, що згубив, до которого приходить грек и насмѣвается жиду, до которих виходить волох и звелить своему хлопцю вивести кобилу. Жид признается до кобили, и як заговорять один до едного — не знать буде; толмач буде миж нимы, всѣх проженеть

Жид

Ох, о вей мир! Якій мнѣ тепер смуток стався,
Сцо в дорозѣ до мене капарник [д] прибрався!
Цорній год на іого голову, нехай іому смуток,
А цим зе буде издив у мене хомуток?
Капарник брав кобилу та забув взяти узду;

[а] Я, мосьпане, вчений єзуїт.
[б] Добре вгадав, що я крижак (*член тевтонського ордена*).
[в] О, я польського ордену бернардин.
[г] П'ята інтерлюдія [д] лиха людина, злодій.

Я знаю, сцо вѣн прійде, я троски позду.
Ох, мир! Зал зе бо буде! Хороса була кобила —
Хоц вѣдъки иду, то вона не зблудила.
Зна и вноцѣ оранду, цуе пах великій,
Сѣна не показуй, поки не дам горѣлки.
Взе з тепер нѣ до Сори! Сцо маю цинити?
Коли б на такую серсть кобилу купити,
І на обицай така сцоб була в дорозѣ:
Нѣ на пядь не отступить, все стоить при возѣ,
А взе як дома — то з оранди не вѣдбиты,
Мед, горѣлку и пиво умѣеть було пити!
Ох, о вей мир! Капара на мою голову стало,
Сцо моеи кобилы тепера нестало!

Грек

Гей, цорта на матара! Цорта заловала,
Цо так дурна твой голова на кобил поклала!
Цорт пропав! Голов цѣл, а кобила була!
Будем купил на два червона! Пошол на Стамбула!
А ти, дурна, плач! Кобила грек купил, не плач,
Ти копійка жаловати на кобила не трач!
Гей, дурна твоя голов тако учинила!
Будем поигал на Мигайла Ищенка кобила купила.

Жид

Ох, мир! Не знаеш ти мого тепер фрасунку [a],
Сцо за кобилою плацуци, попловав у трунку!
А ти сце, капарнику, мене зневазаес,
А смутку моего не розвазаес!
Сцо така втѣсная та була кобила,
Вона, як цоловѣк, то так говорила!

Грек

Гей, дѣдко! Кобила цорта на матара говорив,
Сцо так зал великій на кобила покладив!
Цуза земля знаем поступити —
Наса грек земля кобил твоя не хотѣл купити.
І матара на цорта будим сам пропадим!
Така цорта многа в ярмарка купим!

Жид

Узе з минѣ тепер нарай якого цоловѣка,
Сцоб мене одвуз до мѣста Олика.

[a] горя, клопоту

Волох

Азиць ши акултаць: чинева си пера асмеяпе
Бун? Евціецво винде делта буне муне, коре лифост
Шилв умблат ин цара руменяскіе, каре де мулте
Щіев вест цара греческіе. Катудевій сій пера петине
Тева пуртадин цара руменяскіе пине цара турческіе.

Грек

Преки мъши греку тенкабе деяпе дуте буне дуте
Туне сецхіе дебоне.

Волох

Ін цара греческіе.

Грек

Акумдоя грек куче некоц авфост?

Волох

Ку карокатиця, ку табак, ку ле луле, ку чубуче, ку куцате,
Ку мтрахиде, ку ачеку, елимоне, ши куфелде фелне недоць.

Грек

Даре мулт астеръгуст?

Волох

Осуте цинзечь делей [a].

[a] Послухайте, хто купить у мене цю добру кобилу?
Я із своєї легкої руки продам тобі кобилу,
Що сходила всю румунську землю і багато може
Сказати тобі про грецьку землю. Коли ти її купиш,
Вона буде везти тебе від Румунії до самої Туреччини.

Грек

Текст зіпсований цілком. Очевидно, грек запитує, де волох подорожував і бував з кобилою.

Волох

У грецькій країні.

Грек

А тепер у цих греків з яким товаром був?

Волох

Була у нас риба, табак, люльки, чубуки, ножі,
Винні ягоди, голки, лимони та різні інші товари.

Грек

А багато ви заробили?

Волох

Сто п'ятдесят лей (*румунська монета*).

Грек

Фарте бѣне антирусть румоне [а].

[Жид]

Ох, мир! Сцо то вѣн казе? Ци не хоце продати
Кобили? Я мусу гроси готови дати.

Грек

То-то, коли хотѣла то купила.

Жид

Ох, добрій мир год! И моя булая така кобила.

Волох

Кум тера девій враев нус кушь двой винде [б].

Грек

Продала твоя тута, не де-инде.
Коли гебреос добри гросѣ дала,
Оттака кобила добра продала.

Жид

Сцо з вѣн хоце за тую кобилу? Я буду платив.

Грек

Гей, хорош кобил! Швидко грошѣ заплатив!

Волох

Пет рубле пегасте япе [в].

Жид

Сцо з, бо я не знаю твоей мови, пане-брате.

Грек

Гей, твоя моя, жиде, мины червона заплатила,
Моя добра розумѣла, што он говорила.

[а] Добре, значить, торгували, румуне.
[б] Купуй, коли хочеш, не дорого візьму з тебе.
[в] П'ять карбованців за цю кобилу.

Жид

Скази з ему, будь ласкав, сцо за кобилу хоце,
Да взе нехай болсе моеи голови не клопоце!

Грек

Она хотѣла квадри [а] рубли оне.

Жид

Нехай зе сѣм возме, пане Симеоне.

Волох

Бини, бини! [б] Дала твоя мини.

Жид

От тепер зе хвалю бога, сцо такую кобилу купив,
А сце не дорого за неи заплатив.
Узе з тепер Сора еи не познае,
Бо и вона так, як тая, хвостом кивае,
І ся, бацу, буде добре медок затинаты!
Сцоб цигане взе еи не доздалы браты,
Як ту кобилу! Сами з рук ухватилы
І до свого сатра, очевисне, всадили.

Циган

Чхаве, кирики чи васе родя памелеш на муравѣ на зе-
Леной887 хархали намандро [в].
А хто тут, бачу, мене зневажае,
І злодѣем великим мене називае?
А в мене самого кобила пропала,
Коли б где познати, то б и родина его памятала!
Ха-ха, ха-ха! [17] Але, бачу, и жиди вже конѣ волочать,
Тилко бѣдних циган злодѣством порочать!
Ось як і сей жид власную кобилу у мене вкрав!

Жид

Я в волосина купив! Будес ти на тое брехав!

Циган

А се ж моя кобила! Я здамся на люде,
Коли в неи пятна под хвостом не буде!

[а] чотири [б] добре
[в] *набір перекручених циганських і вигаданих слів*

Жид

Так сцо, хоць пятно есть? Ти ходи до пана,
То мозе ти избудес оттого зупана!

Циган

А твое око коле на циганскіе жупани?
Да може нас знають лучше тебе паны!
Кому гуляти, кому веселитись с паном?
А ти хочеш еще що скурати с циганом!
Лахло! Ходи, ось свого злочинця зловив!

Жид

Бресес ти, як собака! Есце ти мене не осходив!

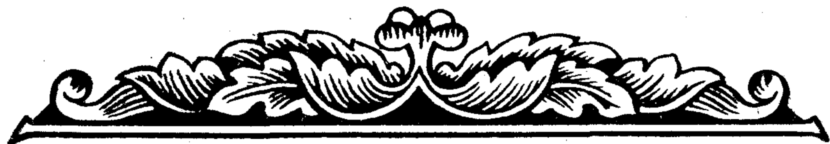
Циган

Озмы, хлопче, кобилу, до шатра поведи,
А я старому собацѣ урѣжу бороди!
Або запряжу іого в хомут, скурвого сина,
Щоб памятала до смерти іого дитина!
Щоб вѣн заказав роду своему куповаты,
Циганского добра в себе не держаты!
А тепер придатку дам сергѣем [a] по плечах,
А ти, собачій сину, щоб знався на речах!

---

[a] нагаєм

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ МИТРОФАНА ДОВГАЛЕВСЬКОГО «ВЛАСТОТВОРНІЙ ОБРАЗ»

INTERLUDIUM 1-MUM [1]

Виходять два мужикы заставляти тенета, до которих виходить третій для поради; оставивши тенета, скріются. Потом виходить литвин и упадеть в тенета, и, напавши, мужикы литвина убють. Потом виходять синки, шукаючи батка, и, знайшовшы, воскресять. Еще к ним виходить ксонз питатися, що на том свѣтѣ дѣется, и литвин ксонза прожене.

1-й мужик

Гай-гай, Грицку братухо, іось пожался, боже,
Що то за мѣсце було, от близку, пригоже,
Не одного се хлѣбом попогодовало,
Да не за великій час, як не тее стало!
Тут було стовпище лучшого звѣряти,
Як свѣт свѣтом такого не було видати!
Бацця б, коли б умѣло, то б проговорило,
Що не одному паршѣ нащинцу [a] обмило!
Першенкій Пархѣм Жижа, мовляла ж Дроздиха,
Отсѣль схвативсь на ноги не з якого лиха!
Так же Понаскій Спаскій у злиднях купався,
Ни свѣт, було [2], ни зоря, то й потелѣпався.
Все, бувало, як Марко по пеклу, товчется,
Гледи, той пре, аж у тры погибелѣ гнется!
А тепер сидить собѣ, як журавель у просѣ,
Тилко ж що хоч говори, есть щось в іого в носѣ.
Нащо ж, як и нащинець, от лиха пряцюе —
Що в бога день на ступѣ и в жорнах танцюе!
А коли попадеш той осмак [б] и лядскую,

---

[a] нашому *(брату)* [б] вісьмак *(дрібна монета)*

Або шеляг зламаній, копѣйку якую, —
Не збагнеш, куди вткнути — всіого душа хоче,
А що дай, дай кождому, то-таки опроче;
Жунка гризе голову, а тут дѣти в крики,
Хоч би вже якого, то зобють с полетыки!
Хиба еще и сіого хлѣба запитаю.
Коли ж недзо[а], то й прощай, брате Николаю!
Жунку з дѣтми зблеску гдесь зацуприкую[б],
А сам пруч, куди очи и почепчикую!
Шкода балагурити и свѣтом нудити —
Нумо тилко спитаймо тенета розбити.
Давав бог, братцю, людям и нам обицався,
Я б таки, бачця, тута чогось сподѣвався!

2-й мужик

Не имим я грѣх, щоб тут було що такое,
Як бачиш, то все отсе ничого светое,
От я б тобѣ раяв . . . .[3]
И дав хлѣб и без того твуй батко да й маты!

1[-й мужик]

Я ж кажу, що ти скрутиш, що тобѣ без працѣ?
Нащо ж було наперед брехать, як собацѣ?
Якійсь тебе кат тягнув сюда воловодом?
Мнѣ и трапилось зойтись из дурним удодом!
Чого ти за се годен? Якби на лихого,
Вререпав бы до смерти, як псища якого!

3[-й мужик]

Стуйте! За яку трасцю стелися ви битись?
Плюнте на мару! Згинте, покинте казитись!

2[-й мужик]

Тху, на тебе все лихо! Як злекав, проклятій!
Старій вже, як собака, да от глуповатій!
Ти б казав, бугай дурній! Верещить, рикае!

3[-й мужик]

Я бо казав: хто тебе в шію попирае?

1[-й мужик]

Да де в лиха пре в шію? Тут сором казати!
Дала мнѣ товариша іродова мати!
Чи не мѣсце ж, от, як бачиш, чим воно благее?

[а] нічого, ніщо [б] затягну

3[-й мужик]

Чи еще ж, матчин сину, се хиба б такее?

1[-й мужик]

Отже, вун не те човпеть! Скрутивсь да звертѣвся,
Що не верчу покинуть, да годѣ, насѣвся!

3[-й мужик]

Чи справдѣ? Ну, перестань к кату! Не казися!
Ат, покинувши сунку, за крило берися!

2[-й мужик]

Ет же, коли намоглись, дак и закидаймо,
Ат, закидавши, тут же и позасѣдаймо!
Бо зараз треба глушить тѣлко б що упало,
Щоб к матерѣ спаленуй те[не]т не порвало!

[Литвин-батько]

Хвалю цiебiе, господзѣ, зо всiема святога,
Што дождався вiесiолаго цiепiер дня такога!
Нумо ж ми цiепiер усiе вкупiе веселѣтца.
Нiехай юда хваришнѣк[а] в пiеклiе засмуцѣца.
Калѣ нiе хацiев в нiебiе з богом лѣковацѣ,
Вось познаець, злодзiей, як бога продавацѣ!
Калѣ б iон був по-моиму барцми[б] забавлявся,
З дзiеруном пагуляцѣ, а ту б в гiетакую бiеду нiе папався.
А я цiепiер исцiенно да душѣ нiе дбаю,
Пчолкѣ ужо виставляць час хароший маю.
Гдзiе поидзеш — усяго iосць, и глядзiець пригоже,
I з дзiеруном любо грацъ, хрест на менiе, боже.

1[-й мужик]

Илку, сюда! Ось щось за лихо ввертѣлось!

2[-й мужик]

Глуздуй по головѣ, щоб с тенет не проилось!

3[-й мужик]

Стуйте, братцѣ[4], що се ми вступали такее?
Звѣр — не звѣр, щось так собѣ, нѣ сее, нѣ тее.
Се ми изроду такого не видали дива:

[а] *мабуть*, чорт [б] бортьми, вуликами

Там чорне, там бѣле, голова вся сива.
Коли б ми от за сее в лихо не попали!
Чомусь у мене разом литки задрижали,
Чуеть дух, що не лапшій, се вже якись дѣдко!
Нумо мы в ногы, от як тепер людей рѣдко!

[1-й] син

Бацка! Во, бацка! Залоцянѣк, гдзіе ти захавався?

2[-й син]

Да глядзѣ, чи не к пчолкам на сосну взадрався?

1[-й син]

Ах ціе мніе, што ж вот гето ляжиць за нярище? [a]
Цѣ кошка баравая, чи цѣіо сціервище?

2[-й син]

Гето ж бацка, хваришнѣк, тута кулѣкаець! [б]
Гдзіе, гдзіе падзіевсь? А ж вот іон гуліочки справляець!

1[-й син]

Чи яго ж лѣха уніесло у гетіе сіецѣ?
Вот то здура не пазнав іон?

2[-й син]

Казав, што па іецѣ,
Може, на борць ліезць хаціев?

1[-й син]

Ах, лѣха!
Гето ж бацка адубіев, ніеком ляжиць цѣха!
Ци іон тута з яким дзіедкам барукався,
Ці іон з сосни з гетими сецмы отарвався?

2[-й син]

Вот то яго дзярнула саколяя мацѣ!

1[-й син]

Треба ж би гаспадзѣна [в] да яго пазвацѣ,
Ачей би апяць к ніему дух цѣ ніе віернувся.

[a] *мабуть*, мара, марище [б] *очевидно*, несподівано знаходиться
[в] священика

2[-й син]

Даймо лягушку, то іон з голоду адувся!

Бацько

Вох, Христос аскріос, синки! Я с ніеба ціепера!

[1-й] син

Скажи ж нам, бацюгна, цѣ бачив лѣхвіера?

Бацько

Вох, синки, вѣдзіав в ніебіе кошки баравіе,
Да там вжо ніе такіе, усіо палавіе.
А на божом гумніе святіе малоцяць,
А Пятро с Павлом всіо снапочки валочаць.
Калѣ ж я пашов туда, гдзіе сонце заходзѣць,
А ж вот там праклятая зміея с агніом ходзѣць.
Толка ж што зобачила, як шмаргніець за мною, —
Я вціеки, аж Кузма, Дзіемян кричиць: «Бог с табою!»
Вот то мы хуціенка там в кузню захавалѣсь,
А яна ну калацѣць, штоб мы отчинѣлѣсь,
Всіо кричиць: «Дай злачинцу, ба мніе его треба,
А калѣ ніе дасѣ — сапхнѣ ж яго с ніеба»!
Толка ж што Кузма, Дзіемян мніе з ніеба спусцѣлѣ,
Аж тут вы з лягушкаю ка мніе й загасцѣлѣ.
Благодариць же бога, што в купку спялѣся,
А то булѣ, как пчолки на міод, разбрилѣся!

Ксонз

Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony!
Czemus milczą? Na wieki wiekom amen.
Ktos tu dzis duchownego potrżebował w płacże? [a]

Литвин

Здаров, паніе дзяче!

Ксонз

Ktos, mowie, spowiednika ządał tey godziny? [б]

Литвин

Бог дасць, сакол! Мы и сами іомци до бацвѣни [в].

[a] Слава Ісусу Христу!
Чому мовчите? На віки віків амінь.
Хто тут нині з плачем духівника потребував?
[б] Хто, кажу, сповідника щойно хотів? [в] охочі до ботвини

Ксонз

Widże, glupi ten stary, nie wiedżiec co prawi! [а]

Литвин

Да таки вот џіепіера пришов я из навы.

Ксонз

Thu, przepadni! Nie będę już y gadał do cibie! [б]

Литвин

Пахадзѣв, благодару бога, и па ніебіе.

Ксонз

Żebis ty był na niebie? Lżesz, iak niepotsciwy! [в]

Литвин

Виџ же ніе хто, бог міеніе насѣв мѣласџѣвій.

Ксонз

Kiedy żes był na niebie, zmow, co się tam dzieie? [г]

Литвин

Брешеш ти! Там всіо святџѣ, то в піекле зладзіее!

Ксонз

Iak że się tam naszemu papiżu powodzi? [д]

Литвин

Памѣнай ужо, як звалѣ! Прапав іон, да й годзѣ!
Яму ніеба и ніе снѣлось! В агніе смажиџь душку!

Ксонз

Swięty żeby był w piekle? Szczekasz ty, staruszku!
Przy nim iesże była łaska Chrystusowa! [е]

[а] Бачу, цей старий дурень не знати, що говорить.
[б] Тьху, пропади! Не буду вже й говорити з тобою!
[в] Щоб ти був на небі? Брешеш, як негідник!
[г] Коли ж був на небі, розкажи, що там діється?
[д] Як же там нашому папі живеться?
[е] Щоб святий був у пеклі? Брешеш ти, старий!
При нім іще була милість Христова!

Литвин

Правда, правда, угадав ти! Сагнувшись саматужки
прецъ до піекла дрова,
А хваришнѣки акруг скачуџь и играюџь,
Гетакимы дубџямы вот так поганяюџь!

INTERLUDIUM 2-DUM [5]

Виходить чорт и несеть жида за плечима, и приказуеть ему чинити; потом віидеть циган и диспутуется з жидом, и проженеть жида циган.

Чорт

Се уже обрѣтохом сожителя сѣни,
Котораго аз ношу на раменах нинѣ.
Сей мнѣ завсегда во всем послушлив биваеть
I всю мою заповѣдь в себѣ сохраняеть.
I аз его сохраню во моей державѣ,
I пребудеть со мною во единой славѣ.
I дам ему владѣти огнем негибнущим,
Да явится сожитель во адѣ живущим.

Жид

Дай зе, васеџь, писмецко, сџоб мнѣ узе знати,
То взе не буду пана другого сукати.
А як росписесся, то одного буду знав,
I сџо тѣлко приказесь, то буду слухав.

Діявол

Я никогда же не ям, ничтоже пію.
Даю и ти заповѣдь, даби хранил сію.

Жид

Ох мир, добрій год на тебе, звол зе мнѣ звѣстити,
То я того не буду николи џинити.

Диявол

Яждь вся, яже суть в мирѣ, яже держить море,
А хлѣба не яждь, за что будеть, тебѣ горе.

Жид

Ох, и мнѣ нѣ! Капара [а], сџо з буду џинити?
Сџоб то уже минѣ на свѣтѣ не зити.

[а] лихо, горе

Діявол

Не ужасайся! Аз ти рекох слово,
Аще что воспросиш, будет ти готово.

Отходить

Жид

Елей, цорній год іому, хоце поддурити,
А я таки не хоцу, сцоб іому слузити.
А я таки все буду тут орандовати,
Горѣлку, мед и пиво буду продавати,
Або по ярмарках произдзатись буду
З одного да на другій с тим, цого не збуду.
А вун, капарник, казав, сцоб хлѣба не исти,
Та все горнув на тое, сцоб там з ним засѣсти.
Елей, цорній год, хотѣв мене осукати,
Не казав хлѣба исти, сцоб з свѣта зогнати.
Цорнѣ gzерѣ, нехай вун не зиветь на свѣтѣ,
А я все буду исти, да як пан сидѣти,
Толко не буду исти одной свинини.
Ух, тилко сцо спомянув, та не вдерзу слини!

Циган

Чхаве, на мурди прекуренди на хрлявдере дати[а],
Диво мнѣ тим людям, що вмѣють махлiовати,
А я, заховай боже, як того цураюсь,
Таки бо я на тому махлярству не знаюсь.
Що тилко загорую сліожнимы рукамы,
Тим и сит з жаданкою да и з жаданамы[б].
Як попишу сим пером на клячинѣ паси,
То тут и есть порося, сало и ковбасы.
А ти, старе заткало, що тут поробляеш?
Чи витришки продаеш, чи кунмы мѣняеш?

Жид

Я бо не того роду, сцоб кѣнми мѣняти,
Мнѣ дай тилко напитком всяким синковати!

Циган

А сала албо ковбас продавать не лучалось?
Коли б вони тепер, то б то смаковалось!

[а] *Перекручені циганські та вигадані слова*
[б] з жінкою і з дітьми

[Жид]

Не кази скоромного, я й слухать не хоцу!
Як бѣлзе будес казать, то я навтеки скоцу!

Циган

А ти тепер не иси скоромного, жиде?
Дак се, як бачу, твѣй пост николи не зійде?
А сергѣевой же ти не идав звѣрини?[а]

Жид

Нас рав[б] бо нам приказав не исти свинини,
А сам узе на той свѣт посов есце вцора,
Там вѣн тепер исть в небѣ вола соробора.

Циган

Коли ж так, вже й іого дѣдко к собѣ справив,
Бо коли б вѣн в небѣ був, небо б заплюгавив!
А и ти тута не хочеш исти кабанини,
Дак мандруй з дѣдком туда ж, до своей родини!
Албо иди в подводу к царю-фараону,
Будеш возить, як прежде, на собѣ к швадрону!

INTERLUDIUM 3-TIUM[6]

Віиздить мужик на торг из сином и, оставивши сина, пойдеть торговати; потом до сина прійдуть три яриги и обкрадуть сина, и скоро прійдеть батко до сина, будеть зѣло скорбѣти; потом иній ярига прійдеть, продаючи шляпу, и за той торг побьются.

Батко

Не заиздѣм далеко, станмо ик дорозѣ,
Та я пойду на мѣсто, а ты сядь на возѣ!

Син

Добре, татку, будемо на возѣ сидѣти,
Тулко не забудь к святѣм дещо покупити.

Батко

А я того найбарзе[7], що сама казала,
Вона и благовѣсного яиця споминала.
Сѣди ж, синку, да й гледи: от на возѣ мѣхи!

[а] Чи нагая ти не куштував? [б] рабин

Син

Казала еще мати, щоб продав орѣхи.

Батко

Чи не казала ще чого на мѣстѣ купити?

Син

К светому воскресенію чи не купиш свити?

Батко

Отто еще казала шахрану[a] на паску.

Син

То, то, татку, купи и запаску.

Батко

Добре, синочку, куплю. Ось озму свитище.

Син

Уже ж заразом купи Солосѣ и днище,
Гребѣнь и веретено, и люлку для Яця,
Черцю, курки, галуну покрасити яйця[8],
А минѣ на чоботи, кармазину, тату,
Горщок, макутру, мяло и соли у хату.

Батко

Ну, вже ж пойду на мѣсто, щоб нам не баритись.

Син

Та вже тебе я знаю, що ти рад напитись!

Батко

Не буйсь, синок, не тее веремя тепера.

Син

Та я знаю, що тее буде, як и вчера![9]
І от такій пяній був, що в ротѣ нѣ зуба,
Що як вдарив по мармузѣ, так ще болитъ губа.

Батко

От я сіого, Пелипку, нѣчого не знаю,
Що я чиню пяній — чи бю, чи полаю.

[a] шафрану

Ну, не бѣся, дитятко, не буду вже питы,
Коли б тѣлко додому дещо покупиты.

Ярига

Ек ана, брат! Какіе очень срядни радѣ!
Аврюха, сматри зсаду! Вот в міеху перадѣ!
А ми вот вжо начніом чупруна вбѣратѣ,
Ну, брат, Кирпичов, с вала радѣ-та сниматѣ!
Е-ех, срадніе радi, и нам би здалися!
Ну-ста, брат, Авруха, за вала берися,
Да вот, брат, оба раді с вала поздемаем,
А снявши да поніесіом, в карман пахаваем.

Син

Що ви таке робите? Не руште бичати,
Бо он батко на мѣстѣ, я буду кричаты!

Яриха

Неври многа, хахол! Рожу растаскаю,
І з галави валаса всіе те позриваю!
Пріими ево харашо, блядиново сина,
Штоб он віедал, скурвой син, каков я детина!

Син

Я, моспанство, пентачка[a] не жалую дати,
Тѣлко, будте ласкавы, не руште бичати!

Яриха

Да вот мы сами денег имѣем даволно!
Снеми-та раді с вала! Ужо болтать полно!

Батко

А що, синок, сидиш[10] ти? Чи не змерз у ногы?

Син

І от за малим з вола не пропали роги!

Батко

Що такее, синочку? З нашого бичати?

Син

Ед, не що зіомочки хотѣли знѣмати!

[a] п'ятачка

Батко

Се ж ти, бачу, калачѣв не встерѣх на возѣ!
Я то казав, щоб самуй повезти, небозѣ!
Я сподѣвавсь на его, негѣдного сина,
Аж-но воно придбало, чортова дитина!
Як би взяв, щоб не влучив, куди утѣкати,
То б воно цаметало, як то догледати
Отцѣвского доброго! А іому все смѣхи,
А того не зна, блазня, що из воза мѣхы
Пропалы! Та вже сидить, дѣдча, собѣ тихо!
Якби рѣзнув по мурзѣ, щоб напало лихо!
Ачей би вже тетюха [а] іого потрусила,
То б, дѣдча детина, так вдруге не чинила!
Батко бѣдній товчется всюди головою,
А его воза гладѣть покинув з бедою,
Так вун того нѣчичирк, щоб чого доглянув [11];
Лиш я куди вичакнув, то вѣн к чорту грянув!
То б я кам [б] ся де подѣв, а воно нѣ дбае,
Щоб худубки догланув, того нѣ гадае!
Нехай же! Хотѣв купить ик святѣм шапчину,
Ходи ж тепер без шапки, нетецкій сину!

Яриха

Ека шлика, очень срядна, изволь покупати,
Веть такой на базаріе не мошна сискаты!

Мужик

О, скурва синска z блазням, щасливе якое!
Нѣ гадав купить шъличку, а тут, як на тое,
Чорт принюс ис товаром сюда к минѣ свата!
Що ж мусить батко стилій? [в] От сердится в ката!
А що дам, пане капраній [г], за сюю шапчину?
Коли б не дорожився, то б я купив сину.

Ярига

Да нет, сват, не дараgа, толко што полтина.

Мужик

Ну лиш, не калантир [д], озми повалтина.

Ярига

Да нет! Што ти вріош, невіежа? Да веть ето шляпа!

[а] трясця, пропасниця [б] куди (?) [в] батько стилий — *лайливий вираз* [г] *очевидно*, капрал [д] базікай

Мужик

І же б то мы купили, тулко-но почата! [12]

Ярига

Как жя, чупрун, не купиш ти етоей шляпы?

Мужик

І пѣди, пестелюго [а], не видали шкапы!

Ярига

Да што ти, безтолковой, меня здесь руgаеш?
Как пападу за хихол, дак ти меня взнаеш!

Мужик

Ось я ж тебе наперед хлудиною [б] gречѣ [в],
Як писаночку, спишу помаленку плечѣ!

Ярига

Как, чупрун, мне тронеш — gлаза растаскаю
І валаса з галавы всіе повириваю!

Мужик

На, колы хоч, з денгою алтин за шапчину,
А придатку до копи — колякою в спину!

INTERLUDIUM 4-TUM [13]

Виходять пиворѣзы — первѣе един, а потом другій, которіи и малярство умѣють; к ним війдеть мужик, и его отмалюють пиворѣзы, за которое малярство приведеть на них вѣйта и ктитара, и прожепуть пѣворѣзов.

[1-й] пив[орі з]

Где б то, вашецѣ [14], проше, мѣсце проискати?
Живши без кондиціи — потяжко на шаты,
А и еще б думалось набрати тузинку [г],
Бо велце докучають студенти узимку.
А приодягшись мало, пойшол би в Березну,
Но для совѣта гряду ко другу любезну,
Іже в Претиской школѣ криласа правитель
Лѣвого, горѣлицы и бражкы любитель.

[а] бестелюго, собако [б] лозиною [в] гарно
[г] дешевого сукна

Паче бо в Коропѣ-градѣ користы биваюгь,
І соборніи нашѣ тамо учащають.
Всѣм той камень прибѣжище ʐаяцем и маты,
Гдѣ братія живот свой жаждеть скончевати.
Камо и аз шествую, алчній, жаждній пити,
Да живот мой в градѣ том могу кончити.
В нем же мы от дѣтских лѣт криличествовалы
І по шагу из диму рокового брали [15].
І там нас братія соборнѣиша знаеть,
Толко туди появлюсь, то вся прибѣгаеть
Под нашу милость, даби клиру сопричтити
І собор миж братію добре утвердиты.
Не толко ж мы умѣем клиром управляти,
Но можем еще кунштиᵃ разніе писати.

2[-й] пив[оріз]

Хто здѣ таков, хваляся, себе величаше?
Аще прійдеть кто к нему — нѣчого не даше.
А мы, було, як когдась на мѣсцѣ бували,
То до мене всѣ странни в школу прихождалы.
Ми-бо, бувало, всіого подостатку маем
І хто прійдеть к нам в школу — любезно вгощаем.
Веліе бяше число у нас горѣлицѣ —
Полни чванцыᵇ текущы з подтрубной криницы.
І всего, слава богу, бяше подостатку:
Що у людей, то и в нас всякого статку.
Да и тепер богати — маем воли и телицы,
Іже купно мандрують по стѣнѣ к трубницѣ.

1[-й пиворіз]

Не хвалѣтесь, бо и мы блощичного роду
Маемо подостатку, и всякого плоду
Доволствуем же зѣло, что хлѣба нѣ куса,
Все, ходячи по школѣ, справляем труса!ᵛ
Потрясшы кучерамы, да спати лѣгаем,
А уставши раненко, бражку попиваем.
Може, вашецьѣ [16], ремество вмѣете робиты?
Бо и я умѣю, то б вкупѣ стали б собѣ жити.

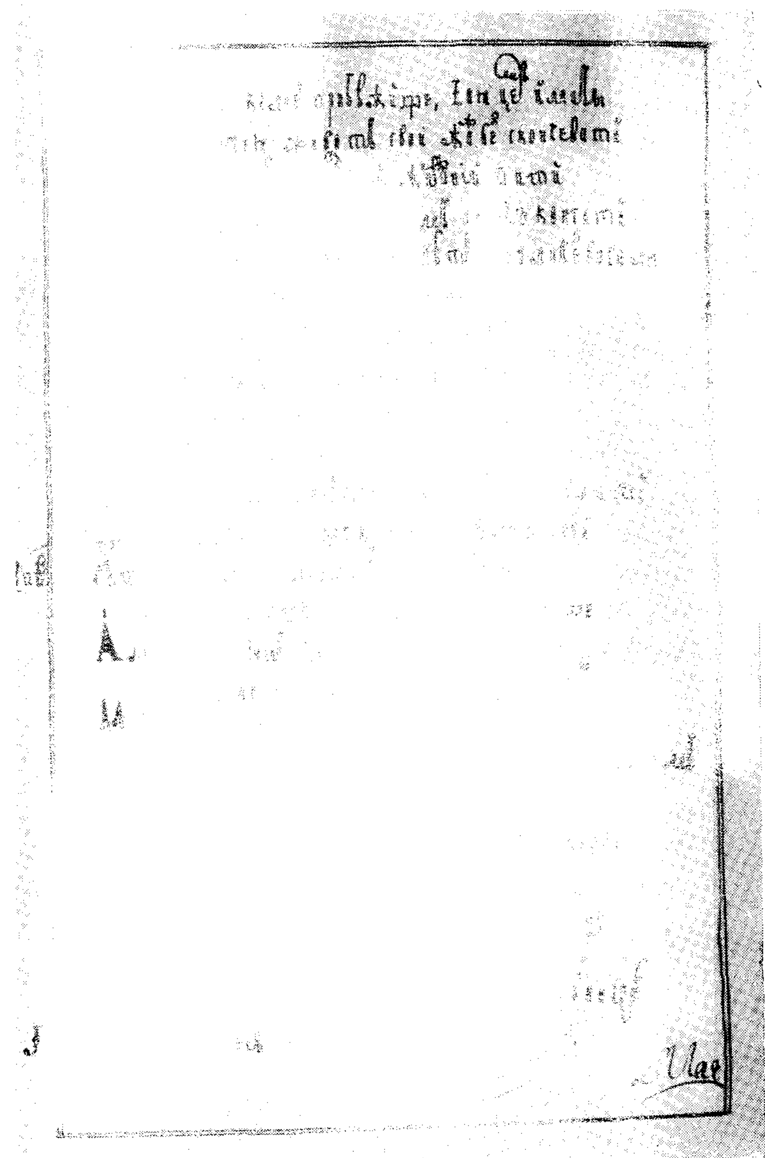
2[-й пиворіз]

Скажѣть, вашецѣ [17], проше, откуду грядешы?
Да и аз ис тобою [т]амо же идешы?

1[-й пиворіз]

Грядемо, мосцѣ пане, з Середнои Буди.

ᵃ малюнки ᵇ дзбани ᵛ шукаємо

Рукопис інтерлюдій до драми М. Довгалевського «Властотворній образ» 1736—1737 рр. (четверта інтерлюдія).

Державна публічна бібліотека АН УРСР, збірка Михайлівського монастиря, № $\frac{521.\Pi}{1710}$. Зменшено.

2[-й пиворіз]

І мы толко-що прійшли. Було нас усюды!
Где ж намѣриваете нинѣ шествовати?

1[-й пиворіз]

Ходѣм до Березнои, где и дяковаты
Будем, бо вже давно к менѣ присилали
Всѣ титарѣ до мене, и болш поступалы
Роковщины. Та боюсь, бо построив штукы,
Так щоб не попастися прото[по]пѣ в рукы.

2[-й пиворіз]

Скажѣте, пане Власе, що то там такое?

1[-й пиворіз]

Сто барбар[а] занесли, так диво самое! [18]

2[-й пиворіз]

Перестанмо сы сіого, нумо маліоватись!
Як пойдем до Коропа, добре залѣцатись[б]
Будем. Наперед мене зволте вмаліоваты,
А потом мы вашецѣ [19] будем рисовати.

Мужик

Скажѣть, панове декы, мудріи вы люде,
Чи Кавель Кавеля вбив? Кому брехня буде?
Чи минѣ б то ис кумом, чи моему свату?
Все не даеть просвѣтку, дай же его кату!

[1-й] пив[оріз]

Не бойся, онагрику[в], кума побѣдиши,
Аще на горѣлицу шага положишы.

Мужик

Мы тобѣ, пане-дяче, и всіого потроху
Дамо — крупѣв и солы, пшона и гороху.

[1-й] пив[оріз]

О, курва ма[г], онагра, из іого крупамы!
Або то мы без крупов не звоним зубамы?

[а] батогів, нагаїв [б] хвалитися [в] ослику
[г] *лайливий вираз*, ма — *скорочено* мати

Мужик

Так же мы вам и шажок викинем до ката!

[1-й] пив[оріз]

Гряди в школу для толку, там до номѣната [20],
А мы свое, пане Влас! О чом була мова?

2[-й пиворіз]

Добре, вашець [21], проше, и фарба готова.

Мужик

Ану, и минѣ, компердь-пердь, умалюйте, дяче,
Бо що пріиду додому, то моя и плаче
Дохна, що не купили гостинця из мѣста —
Серег або перстеня и низки намиста.

[1-й] пив[оріз]

Добре, вашецъ [22], говориш, мы служить охочѣ,
Обмалюем усіого, толко заплющ очы.

[2-й] пив[оріз]

Оттак ти того, брате [23], дури знишка, скота,
Толко ж дурно учинив — не залѣпив рота.
Як пѣйде до громады да войту искаже,
То й нам кіямы ктитар пекарню помаже!

[2-й] муж[ик]

Що се тобѣ, Артюше, сталося такее?
Ще ж мы вперше изроду видимо отсее,
Що так от легкодуха[а] терпѣтимуть люде!
Едже як не вибемо, то из нас смѣх буде!
Гледи лиш, Тарасе, да стань от порога,
То мы легкобитовѣ[б] припиляем рога!
И іон, скурвій син, подняв смѣх з нашого брата!
Коли б що добре-таки, а то шарапата![в]

[1-й] пив[оріз]

Забівають нищету нашу и печаль нашу! Обидоша мя псы мнозы! Жезл твой и палица твоя та мя утѣшиста! О бозѣ моем прелѣзу стѣну! Сонм лукавих обдержаша мя!

[а] зніженої людини [б] людині, що тяжко не працює [в] чужинець, у міській одежі

ІНТЕРЛЮДІЯ П'ЯТА

Вивозить лях мужика в клѣтцѣ, и війдеть до него жид и заорендуеть мужиков. Потом до них війдеть козак и, визволивши мужиков, запряжеть ляха и жида, отидеть

Лях

Gdyby u mnie kto takiy chłopow potargował,
Zayscie syzmatyckiey krwi bym nie żałował!
Niechże kiedy iuż taka odmiana się stała,
Co do tych czas wolnosc swięta trwała,
A teraz nasi chłopy na nas się buntuią,
Y ż kozacy na polskie koronę wotuią,
Zeby ią wykorżenic y wszystkie iey cnoty,
Y odebrać do siebie szlachecke kleynoty.
Y takie to porade sobie wseymowali,
Zeby nasi poddani na nas y powstali!
Nie doczekaią tego, zeby to tak było,
A będziemy woiować by szczęscie plużyło.
Poddanstwo swoię przedam, już teraż nie trzeba,
A u woysku gdziekolwiek popadne szmat chleba,
Y będę sam woiował, poki siły stanie [а].

Жид

Добре, васецъ, говорис, Пердійцкій моспание.
А я цув, сцо подданних хоцес продаваты;
Не продавай зе, васецъ, зволь заарандоваты.

Лях

Dobrze, zysiu, powiadasż, uczynic to moge,
Tylo nie wim, czy kupisz, bo poddanstwo droge [б].

[а] Коли б у мене хто-небудь хлопів поторгував
Звичайно, схизматицької крові не жалів би!
Нехай же, коли вже одміна така сталася,
Що досі вольність свята була,
А тепер наші хлопи проти нас бунтуються
І з козаками проти польської корони виступають,
Щоб її знищити і всі її доброчинності
І одібрати для себе шляхетські клейноди.
І такого-то рішення домоглися в себе,
Щоб наші піддані на нас і повставали!
Не діждуть того, щоб це так було,
І будемо воювати, аби нам тільки щастя сприяло.
Підданих своїх продам, уже тепер *(вони мені)* не треба.
А у війську де-небудь перепаде шмат хліба,
І буду сам воювати, поки сили стане.

[б] Добре, євреєю, говориш, вчинити це можу,
Тільки не знаю, чи купиш, бо дуже дорогі піддані.

Жид

А сцоб васецъ за цих прохав [24], я буду вистацав,
І все от сіого разу буду гросѣ збирав.

Лях

Nie wiele ia, zysiu, chce za swoie poddane [а].

Жид

А як много цирвоних, казы, васецъ-пане!

Лях

Żeby się nie targowac, day, żysiu, sto złotych,
A kiedy się woyna mini, przyiade,
Y żeby w ten czas byli piniędzy gotowe.
Wraż czyrwonemi płacić będziesż głowe w głowe [б].

Жид

Ховай боже, я, пане, не стану за плату,
Коли цого не стане, я продам и хату.

Лях

Dayże, żysiu, zawdatek y postaw mi człeka [в].

Жид

Насцо з, васецѣ, свѣдок? Знае и дейнека!

Лях

A czy wicie, chłopowie, tego orędara? [г]

Мужик

Знаю! Як була в іого велика кошара
Овець, дак мы помалу те все прибиралы;
Чи сита, чи худенка — не перебиралы!

Жид

Уноцѣ, о вей, пане, сцоб и мене не вкрав,
То я им буду на ниц руки, ногы вязав.

[а] Не багато я, євреєю, хочу за своїх підданих.
[б] Щоб не торгуватися, дай, євреєю, сто золотих,
А коли війна мине, приїду,
І щоб в той час були гроші готові.
Одразу будеш червінцями платити за кожну голову.
[в] Дай же, євреєю, завдаток і вистав мені чоловіка *(свідка)*.
[г] А чи ви знаєте, хлопи, цього орендаря?

Лях

Я, орендаржу, tobie tak y prżykazuię:
Niech ieden y drugi z nim związani nocuią [a].

Мужик

А будь ласкав, паночку, zмилуйся над намы,
Хоч самымы будемо володать рукамы,
А то несвѣцкій сором прійшлося терпѣты,
Несподѣване лихо! Ось в турмѣ сидѣти
Прійшлось! А тепер, моя нещасная доле,
Тилко що був бичатком виихав у поле,
Аж ось ти, пане, бѣжиш до мене на ниву,
Да и казав взять у мене кобилчину сиву,
А минѣ зказалы бика запрягати!
Дак я вже то сюд, то туд, да й покинув жаты
І посовтав додому, да всовтався в лихо,
Нѣкуды вже будчати, тѣлко сидѣть тихо.

Козак

Що б то се за причина, и як розважати,
Що ляхы-шилихвости людій продавати
Почали? Да не знаю, що то с того війде,
Як на ляха година нещаслива прійде!
За те, що хрестянску кров жидам орендують,
Десь-то на себе лихо якеесь вѣщують!
Да ще будеть им лихо, нехай пождуть трохы,
Бо мы вже взнали добре ляховецкы здохы!
Тулки их помаленку будемо нуздати,
То вони заречутся хрестян продаваты!

Мужик

Ей, будь ласкав, козаче, визволь з сего лиха!
Як прійдеш до мене — дам вовса полмѣха.

Козак

А тебе то се ж ляшуга узав у кандалы?

Мужик

Едже так, козаченку, тут [25] и ночовалы.

Козак

А за що ти, шевлюго [б], людей даеш в муку?

[а] Я, орендарю, так тобі наказую:
Нехай один з другим зв'язані ночують.
[б] негіднику

Лях

Iako żywo, nie daie! [а]

Козак

Або не чув гуку,
Як от тебе хрестане отсіи кричалы?

Мужик

Ще ото маюсь — хотѣв заслать на каналы,
Як на роботу. Так іого стали мы просити,
Щоб не слав туди, аж жид пришов, щоб купити
Нас. А вун и запряг у ярмо Потапа,
А надо мною знучався, собачая лапа!
Да ще упер у турму, щоб тут нам сидѣти!

Козак

Не буйся, чоловѣче, буде сам вертѣти
Хвандамы [б], як будемо в ярмо запрягати,
То вже не одважится людей продавати!

Лях

A, mospanie kozacże, nade mno zmiłuy się,
Y tekiey mey głuposci, prosże, nie dziwuy się,
Ia y w pamięci tego nie miałem trafunku! [в]

Жид

Едже, васець, и мене привѣв до фрасунку! [г]
Сцо хоць людій продавати, так я сіого не знав!
Я віихав на мѣсто, так ти сам сказав!

Козак

Дак ти сіого, нехристе, не знаеш нѣчого?

Мужик

І вже заплатив усѣ сѣм без золотого! [26]

Козак

Вийми, ляше, ис турмы сіого чоловѣка,
Да сам клады из жидом голову без крика!

[а] Щоб я так жив, не даю! [б] фалдами
[в] О, мосьпане козаче, змилуйся наді мною
І цій моїй глупоті, прошу, не дивуйся,
І на думці я не мав цього випадку!
[г] горя, клопоту

[Жид]

О, минѣ, пане-козаце, треба до Олика
Мѣста на ярмарок!

Лях

A bądz łaskaw, mospanie, na mnie, swego sługe,
Iuż dalebog nie będę tego czynic wdrugie! [a]

Козак

Годѣ калантирить, зволь шію в ярмо класты,
Да поидеш до мене з жидом овець пасты!

[a] О, будь ласкав, мосьпане, до мене, свого слуги,
Уже далебі не буду того чинити вдруге!

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ДРАМИ «СТЕФАНОТОКОС»

ДѢИСТВІЯ І, ЯВЛЕНІЯ І, ИНТЕРЛЮДІЯ І

. . . . [1]

Цыган

Чхаве [а], чхаве, чхаве! [2] Ха-ха-ха! [3] Осе ж и я, панове, до вас завѣтав,
Ходив-бродив, а тут-таки, як [4] на ночлѣг, застав.
Бѣдна моя головка, яка то моя хорошая урода!
Яке то мнѣ бывало от Ющенка пошанованье [5] и вигода!
Як же то було нас и не шановати:
Наше то дѣло дути, замки ковати, кинми мѣняти [6], людей ошуковати.
Та и жанданчата ж мои не послѣднее ремесло мають,
Бо куры красти, дѣтей манити уж добрѣ [7] знають,
А якбы солонину альбо поросятину хоть бы под небесами знали,
И вутти бы как-колвек [б] украсти уже б ся догадали!
А кому [8] поворожить о щастье и приходѣ, то нехай пуйдеть до моеи Солохи:
Оголить его добрѣ, хоть не поможеть ни трохи [9].
Бачится, жаданчата и Солоха да и я добрѣе маем ремесло,
Побачили б вы и самы, панове, толко недобрѣе куды их занесло.
Сподѣваюсь, что за промыслом вси розошлися,
Ачей бы на сало албо на калбасу чи не здобулися,
Бо уже бѣдные жаданчата третіи день не ѣли,
Трохи з голоду совсѣм не сотлѣли!
Я б и сам топерь натребався [10] хоть собачины,
Коли нема поросятины альбо солонины.

Convertit[ur] ad aviculas [в].

[а] хлопче [б] як-небудь [в] Звертаючись до птиці

Шо се за птиця? Чи не из Египетскаго края залетѣла?
Якіи хорошіи нус![а] А гдѣ ж твои крыла?

Cigano loquente, exit litvanus[б].

Литвин

Агуи! агуи![11] Поидьом пчолки выздѣрацьь,
Баравих[12] кошок бицьь, медок подедацьь.

Цыган[13]

А се ж чорт несеть и литвина!

Литвин

Ах, какой же хорошой! Как моя дьецiна!
Здоров будзь, веселись!

Цыган

Не жартуи же, литвине,
Бо тебе всего сергіем[в] скарбую, негудный сыне!

Литвин

Не варчи ти! Еще мнѣ, старику, пакланись,
Да як на свѣцѣ жить, от меня научись!
Я ціе научу килы[г] наво[д]зицьь[14] и всіого знахарства.

Цыган

Чорт тебе бери ис твоим знахарством! Лучше не будеть
от моего коварства!

Литвин

Чтось ты всьо сюды заглядаеш?

Цыган

Пойди ж, собако! Птаха мнѣ злякаеш!

Литвин

Не бось, не злякаю! Когдась нам окол того возмолоду ходилось[15],
То ето лиха всіо добрѣ умѣлось.
Та знаеш ли, што іето за птица?
Угадай ты!

[Цыган][16]

Та же сам бачиш, що перепелица!
От тылко, що без крил.

[а] ніс [б] Поки циган говорить, виходить литвин (*білорус*) [в] нагаєм
[г] гилу, грижу

Литвин

Не так,
Іето заморскіи дзиковинны птак.

Цыган

Може птак и заморскіи?! Вось якій и уши ему великіи!
Чи не сокол якіи альбо чи не пивень дикіи?

Литвин

Не знаеш, што говориш! Іето соколя мацьь,
Нашница[а] [17],толко ж іею грѣх выдзирацьь.

Цыган

Ось я толко погляжу. Се ж, бачу, и яйца под ею з болтунами!
Чи не чортов выродок?

Литвин

Не сам забирай, дзіелися ис нами!

Цыган

Забирай ти! Поглядимо толко другое.

Литвин

Как первое и іето ж такое.

Цыган

Поглядим булш, се такее ж!

Литвин

И іето такее [ж]![18]

Цыган

Все, бачу, одного роду.
Чи не твоево собачьево литовского[19] породу?

Литвин

Храни меня, боже! Што б такие лупились у меня дзіецѣ?
Сматри, не парви, проклятой калдун, сіецѣ!

Цыган

Може хтось и нашовся охотник купити
Такую пташку, щоб у себе расплодити.

[а] *очевидно,* нічниця

Якбы в Кролевцѣ альбо в Ромнѣ — охотою купили,
Еще б и калбасою нашему брату доплатили,
А за один-другой [20] кусок сала ни слова:
То б то наш брат натрепався [21], как брюшина попова!

Литвин

Што много говорить? [22] На ярмарок повезіом
Да за іету дзіековинку много дзіенежок наберьом.

Цыган

Тебѣ прідется запрягтися, бо нема кобыли:
Одна кляча [23] була, да и тую вчера волки задавили.

Литвин

Я еще потіегну, да поболше мнѣ даси платы.

Цыган

Добрѣ, толко впрягаися, а я умѣю поганяти.
Плечи добрѣ выгинай [24],
А куды сергій поженеть — швидко заворочай!

И так погоняеть

ДѢЙСТВІЯ 3 по 1-м ЯВЛЕНІИ, ИНТЕРЛЮДІЯ 3

Цыган голодный во снѣ видить колбасу, а проснувшися и не нашовши, опять лягovится, опять [25] видить и по многих видѣніях тужить, што такій голодный. Послѣ выходить лѣкарь-немѣц, которому показуеть цыган рот, и лѣкарь ему зубы вырыва[е]ть [26], и вырвавши лѣкарь зубы, цыган с плачем жалуется и так отбѣгаеть

Цыг[ан], лѣк[арь], хлоп, лѣкарства

Цыган

Коли люди чули, чтоб цыгане з голоду пропали?
А мы уже таких вѣков, бѣдные, дождали!
Хоть добрѣ шалверовать [а] умѣем [27],
Хоть лутчих над цыган и нема злодѣев,
Однак же теперь з голоду приходить пропасти —
Робити не хощется, а негдѣ чево украсти!
Килко день не було в ротѣ куска хлѣба!
Гину, умираю, как на сухом пѣску рыба.
Спробую другаго еще щастья — засну. Голод чи не переспится,
Ачей мнѣ, небораку [28], що доброе приснится? [29]

Лягаеть спать, которому показывается колбаса; он губами [30] ловить и не поимавши схватывается

[а] шахрувати, обдурювати

Цыган

Шось було и хорошое теперь мнѣ приснилось,
Бачится, около губ колбаса та сало вилось [31],
А як бѣдный цыган до колбасы проснувся,
Як бачу, и на сало не здобувся!
Еще ляжу, еще щастья спробую,
Коли б тилко побачить колбасу тую!
Уже ей никто не вырветь и клещами,
Так ей хвачу голодными зубами.

Ляговится опять, опять [32] показывается колбаса

Цыган

Ну еще, ну еще, ну еще! [33] Ближе мушу ставати! [34]

Бѣжить за колбасою, схвативши[сь] [35], а не здогнавши, ворочается

От, бѣдна моя головка, не мог ю наздогнати!

Выходить лѣкарь

Лікар

Dolesz forsan, itane? [а]

[Циган] [36]

Мы есмы бѣдные цыгане,
Килкій день уже хлѣба не ѣли,
От чого вси кости и животы помнѣли.

Лѣкарь

Varia mihi sunt [37] medicamenta ad manus [б].

Цыган

То правда, що не одного ты чоловѣка обманув!
Тилко ж, як бачу, и обманивать мало что помогаеть,
Коли, як собака, бѣдный цыган пропадаеть.
Коли б то вутки [в] вырвалась [38] колбаса албо кусок сала,
Вся б тая в животѣ бѣда перестала!

Лѣкарь

Szio profluvium fentris tak fego for nifelati quod cruti [г] [39].

[а] Може ти хворий, цигане? *(перекручено)* [б] У моєму розпорядженні є різні ліки [в] звідки [г] *Мова йде, очевидно, про те, що циган хворий проносом (дуже попсований латинський текст)*

Цыган

Нехай тебѣ, собацѣ, самому лихо в груди!

Лѣкарь

O, quam pulsus est gravis! [а]

Цыган

Коли хощ, сам ты удавися!
Ось якіи дурень! Щупаеть да спліовуеть слину,
А не знаеть, що ѣсти хощется цыганину!

Лѣкарь

Hus medicamenta [б].

Слуга

Клиштеру [в], алтеріан, андрамахи [г] [40].

Цыган

Да уже б излиха наѣвся и соломахи.

Лѣкарь раскладываеть лѣкарства свои и вычисляеть их именно

Цыган

Тѣшиш, як бачу, та ничего не йдеть в губы.

Слуга [41]

Сказуеть, что болят у его зубы.

Лѣкарь

Dolor ubi? [д]

Слуга

Не тое! Болять у его денте [е].

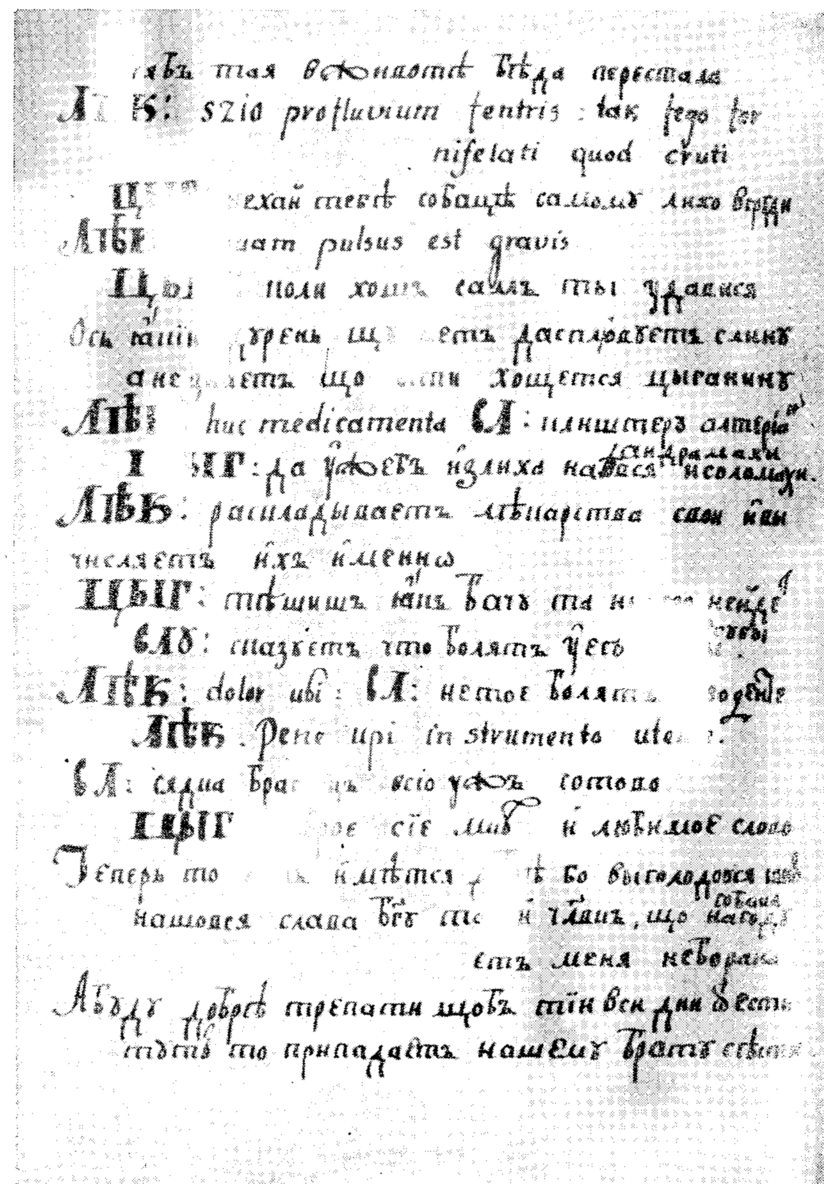
Лѣкарь

Pene upi [42] instrumento utente [є].

Слуга

Сяд-ка, братецъ, всіо [43] уж готово!

[а] О, який важкий пульс! [б] Тут медикаменти [в] клізма [г] *мабуть*, рослинні ліки [д] Де болить? [е] зуби [є] Тут добре застосувати інструмент

Рукопис інтерлюдій до драми «Стефанотокос» 1741 р. (третя інтерлюдія).

Державна публічна бібліотека АН УРСР, № $\frac{1.2027}{В.176}$. Зменшено.

Цыган

Доброе сіе мнѣ и любимое слово!
Теперь-то есть имѣтся [44] добрѣ, бо выголодовся, як собака!
Нашовся, слава богу, такій чоловѣк, що нагодуеть меня, неборака,
А буду добрѣ трепати, щоб тіи вси дни отъѣсти! [45]
Тут-то припадаеть нашему брату сѣсти,
Таково пошанованья ни самому гетману!

Слуга

Скоряя, господин лѣкарь, принимайся, а я ево [46] держать стану.

Цыган

Не держите мене! Стул [а] толко приставте [47],
А на стул порося печеное поставте.
Сами побачите, як добрѣ буду трепати,
Почуете, як порося будет у мене [48] на зубах хрустати.

Слуга

Не смыслиш, що баеш.

Цыган

Се мене хочете нуздати?

Лѣкарь

Quam dentes sunt lati! [б]

Цыган

Ой-ой-ой!

Лѣкарь

Ecce habess! [в]

Цыган вырывается и с плачем жалуется

Цыган

Чорта нашов, а не добродія! Я казав наготуеть,
А вин вырвал мнѣ зубы!

Слуга

Слыш ты, цыган, уходи, болш тѣ зопсуеть
Зубов!

[а] стіл [б] Які широкі зуби! [в] Оце маеш!

Цыган

Мушу [49], бачу, утекати!
Бери вас с вашим добром чортова мати!

Лѣкарь

Денги гдѣ? Нашто упъстил паціента!?

В щоку хлопа

Слуга

Мене [50]
Начал ты бить? Ну-тка со мною по-руску,
У меня веть и чорту, нежели тебѣ, не бывало спуску!

С бедры о землю ударить нѣмца

Лѣкарь

Heu, Jesu! Heu, Jesu! [а]

Слуга

Вот тѣ ер! Вот тѣ, плутишка,
Некрещоной лоб, вшивой паричишка!

ДѢЙСТВІЯ 4, ПО 4-м ЯВЛЕНІИ ИНТЕРЛЮДІЯ

Грек ищеть, гдѣ коня купить; барышник к нему приходить, изговорившись, барышник цыган с конми приводить, сторговавшись и гроши побравши, цыгане с конми утѣкають [51].

Грек

Моя богата купца: на Серигорода [б] була
И много ширвонца на кишеня добула.
Добра вина три ока пила на Мо[л]дава [52],
Турецка кафе и шайна [в] [53] трава,
Се рыжана [г] [54] каша, лимон и оливка,
Всяк день була изюм, винна ягода и шорна сливка,
Тютюн добрый, шубуки и многій товары,
Фарта [д] полинна вина, папуцѣ [е] дфа пары.
А дѣтка на матка пали в теперь нещастья велика:
Выбѣжала з пуща два волка дика,
Зарас на коня добры турецка напала,
Моя злякалась и што робить сама не знала.
А проклята звѣря на моя румака [є] насала [55] давити,
И шарка не была моя бы зарас [56] убити.

[а] Ой, Ісусе! Ой, Ісусе! [б] Царгороді [в] чайна [г] рисова [д] кварта
[е] капці [є] румака, бойового коня

Вышла многа сѣра волка велика, —
Не ѣхала тогда ні едина прика[a], —
И всяла кишка рвать, друга горла давило[57],
Не осталось сало на турецка мыло.
Одна хвоста остался и грива,
Мои зрода не видаль на такое диво[58].
Лутче була сидѣла наша на Стамбула,
Така бѣду от волка не видала було.

Выходить

Барышник[59]

Здравствуй, брат, здравствуй, ека чюфутка![б]
Я думал, что уж тя чіорт взял! Ну-тка
Изопіом вмѣстѣ табачку!

Грек

Е, твой калос!

Барышник

Нѣт, брат, сказуеш ты, хороша в нос,
Загубново-то на-тко табачку отвѣдай, каков-то узнаеш[60].

Грек

Печална мой.

Барышник

Што ты баеш?
Печаль та и грусть вся тотчас перейдіот,
Озми-тко толко за губу табачку в рот[61].

Грек

Е-е-е![62] Проклята, моя рота осквернила!

Барышник

Даром, брат! Вить не твоя — моя денежка купила.

Грек

Шорта бери на твоя голова и твоя табака!

Барышник

Не знаеш, чорт, што хорошо, а уж стар, как собака!

[a] бричка [б] еврей

Грек

Мои ехала теперь с велика Стамбул.

Барышник

Тѣм-то, вижу, чорт тѣ так и надул.

Грек

И на дорога пропала добра коня турецка.

Барышник

Я тотчас лошадь пойду[63] купить, толко есть ли[64] гостинец грецкій?

Грек

Мыла добра, люлка и велика шубука.

Барышник

Сулиш много, да мнѣ ето даром. В карманѣ, ну-ка,
Пошарь, много ль то денежок накопил?

Грек

Вела твоя толко добра коня, мой зарась купил.

Барышник

Много[65] толко надобно. Скажи, я тотчас одну и другую
Приведу лошадь, да и дешевенко для тебе приторгую[66].
У меня есть добрый человѣк знаемѣц,
А уж кого обмануть добрый дѣлец.
Погоди толко здесь, я тѣ приведу з лошадми.

Грек

Добра. Твои моя була тут торговала.

Барышник отходить, а грек товары перебираеть в возу

Грек[67]

Шубуки добры, люлка хороша, мыла
И у мене хто хотѣл купила.
И какая добра чоловѣка мнѣ нашлась,
Купить мнѣ коня зарас бросилась.
Моя денга многа, а купив коня зарас на Нижіна
Ѣхал и там буду ел добрѣ и пил волоска вина.

Барышник выходить, за ним пріежжають два цыгана на конях

Барышник

Здравствуй! Вот тотчас будуть и добрые кони,
Клади-тко денги здѣ на долони.

Цыган

На мавдары [68], на прокураты [a],
Чи тебѣ-то треба коней продати?

Грек

Мои будеть купить, мой коня тепер треба.

Цыган

Уж то кони! Заидеш ими хоть [69] до медьвежего неба,
До чорта под гвист! Там добрѣ торговати
Мигдалами да фѣгами альбо люлки [70] продавати.

Грек

Добра. Так моя треба там на ярмалка.

Цыган

Безпечне завезеть тебе сія парка [6].

Грек осматріваеть со всѣх [71] сторон

Барышник

Видиш, такіе кони [72], как змій добрый!

Грек

Будет мои купить конь бодрый [73].
Много ль денга?

Барышник

Немного. Десятка четыре
Червонцев, а ежели не червонцами, знаеш, как по мѣры [74]

Грек

Мой дала добра шездесят лева.

Барышник

Сказали — дурак, а он горазно смыслить! Ева,
За червонцы как стоить! Как? Што долго болтать!

[a] *нібито циганські слова* [6] пара *(коней)*

Изволь и левами нам денги щитать,
Право, мы возмем.

Цыган

А калбасу чи дасть в прідатку?

Барышник

Молчи, дурак! Што тѣ болше с нево наде? Взятку?
Ну, брат, денги давай! Конь прыткой, как огонь!
Заплатиш — хорошо, а не заплатиш — мы пошли вон.
Ну, брат, с конми ступай! Он, вижу, не купец;
Может быть, с виселницы сорвался, ростакая мать, плутец.

Грек

Стой! Твой бери денги! Мой не плутаю!

[Барышник] [75]

Право, хорош ты человѣк! Я уж давно тя знаю!

Денги барышник и цыган себѣ дѣлять [76], а грек коней осматриваеть, за хвост тягнеть, и так одной клячи хвост отрываеть

Цыган

Што ты тепереча зробил? [77] Обезвѣчил клячу, собача личине,
Всегосвѣтный шалберю [a], гречине, скурвый сине!

Барышник

Полно болтать! Што тѣ, дурак, нужда? Подалѣ ступай!

Цыганы утекають, барышник осматриваеть з греком хвост, взявши, греку до шапки прицепляеть

Барышник

Ек тебѣ хорошо ходить с хвостом! Толко разсуждай!

Грек

Пошла твоя! Моя пора ѣхала на ярмалка,
Бо добра купила коня парка.

Барышник

Прости, брат! Впредь с тобою рады знатся,
Как хорошенко около себя не будеш оберегатся.

[a] шахрай

Грек

Коня гдѣ?

Барышник

Вѣть погнали на пашу.

[Грек][78]

Е, мой буду ела сорочинску[79] кашу.

Сѣвши, грек есть, поевши, встаеть, коней выглядаеть и не видя[80]

Грек

Шорта, не коня моя купила!
Коня нема, а денга заплатила!
Сама моя зарась пошла коня шукати,
А нашов злодѣя, отдала на каты.

И отходить

ДѢЙСТВІЯ 5, ПО 4-м ЯВЛЕНИИ ИНТЕРЛЮДІЯ

Жид с расколщиком спор имѣеть о вѣрѣ, и в том своем спорѣ на суд призывають судію, да разсудить им, которая вѣра права, но он разсудил по денгам[81]

Расколщик

Какіе то были сего міра свѣтіла,
Какіе то были старой нашей вѣры крѣпила!
Славной поборник Аввакум протопоп,
Да сміренный Пустосвят Никита[82] поп,
Пречестный Лазарь и славной учитель Феодор,
Которой протіво нынѣшних нововѣрцов зачали дерзновенно здор.

Жид

О, вей! О, вей! Тут, тут наср..,
Як лопатою, богато наклав
Полну голову разуму! О, вей! О, вей![83] Добрѣ арендовати,
Горѣлоцку и медок добрѣ умѣю продавати!
До мене нехай идеть, хто хоце хорошого пива!
О, вей! Аз[84] такого есце николи не бацыв дива!
О, вей! Цорный год, сцо се за цоловѣк?
Не бацив николи такого, а узе иззив вѣк!

Расколщик

Стой, бачка! Етому ты не дивись,
Пожалуй, толко со мною розговорись,
Да скажи мнѣ прежде, какой ты вѣры,
Етое у тебя увѣдать желаю без мѣры.

Жид

Якой тебѣ треба? Ци турецкой —
То я, а коли хоцесь — то и грецкой[85].

Расколщик

Нѣт, скажи, пожалуй, мнѣ одным словом.

Жид

Цого болше хоцесь? Я уже тебѣ молвив!

Расколщик

Скажи, пожалуй, истінну, уж водить[86] меня полно!

Жид

Я есмь цоловѣк стараго закону.

Расколщик

Ах, как радостію весь роспалился![87]

Жид

Се, бачу, старый собака сказився!

Тут расколщик падаеть, а жид около его бѣгаеть

Жид

Сцо сему чоловѣку стало?
Ци недоброе сцо на его напало?

Тут шепчеть[88]

О, вей! О, вей![89] Цорный год, посепцу ему[90] к уху.
Бацу, ницого не помогаеть, осе ж я еще поддам духу!
Уже, бацу, от духу заворосився.

Тут расколщик встаеть[91]

Сцо тебѣ було стало? От цого ты був скасився?

Расколщик

Я был теперча в восторзѣ[92],
Бо нашол тое, чево искал уж надолзѣ.
Почти уж всю вселенную избродил,
А еще таковаго мужа не получил.
Вѣть и я старои вѣры смиренный наставник,
Нинѣшный убо день буди[93] великій праздник!

Жид

Говори дали! Сцо будеш есце брехати?
Ну, ну, не бався [94], нѣколи мнѣ цекати.
Я колись бывал на войнах, мене всѣ боялись,
Не раз от зайца утѣкав, аз церевицки поспадали!
Ну-ну, ну-ну! [95] И ты старый, на войну прибираися!
Есть ли [96] пистолѣты и сабля хоць бы на тысящу — ступай, не злякаися!
Ну-ну, ну-ну! [97] Наси! Ну-ну, наси сабли припасайте.
А добрѣ с пистолѣтов, как и я, стрѣляйте!
Поки узе нам ксендзаровати [a] [98],
Будемо уже лутше на казаков воевати!

Расколщик

Престань етово розговаривать со мною!
Я с тобою рад говорить, как с умною главою.
Вѣть ты старой закон содержиши,
Что преизрядно твориши.
Однако ж я-то — прямой старовѣрец.

Жид

А се ж сцо у тебе?

Расколщик

Вот как без перец
Птицы невозможно лѣтати,
Так без етово невозможно пребывати,
Да и пробыть же без етого [99] заслонца,
Понеже без нево мене [100] не пропустять во адскіе оконца.

Жид

Цур тобѣ! Цорный год, як ты хоросе убранный!
Есце покрасце быв, якбы уср..ный!
Яки ты старовѣрець? Я — то закону стараго!

Расколщик

Нѣт! Вѣть и я не какого! [101]
Вѣть етак ли ты по-старому крестился?

Жид

О, вей! Цорный год, я добрѣ сказав, сцо сей чоловѣк сказився!

Расколщик

Вѣть етак крестилися всѣ пророки,
Такій крест содержать инши всѣ толки [102].

[a] *очевидно*, орендарювати

Жид

Згинь! Сцо говориш? Пророки не крестиліся!
[Что тѣ развѣ пцолы в головѣ разроилися]? [103]

Расколщик

Двоперстный крест был искони.
Развѣ так молящеся Авеля не видал на іконѣ?
Бывал ти ты во Іерусалимѣ?

Жид

Бывал не раз и еще поиду в зимѣ.

Расколщик

Поповщина, аввакумовшина, ануфріевшина еще ли хоть процвѣтають?
Хоть там, можеть быть, софоніевшина, старіковщина, лисеновшіна держать, не возбраняють?
Поповщіна, безпоповщіна, перекрещеванцы и неперекрещеванцы, федосеѣвшина, андрѣевшіна и толки [104]
Там ест[ь] ли? Бо уж здѣсь нам жить нелзя! Как хищные волки
Никонщіки на нас сілно настали,
Своей [105] новой вѣры сілу велику взяли.
А нас, старовѣрцов, вездѣ утѣсняють,
С Керженца и Поморя [106] немилостивно згоняють!
Надѣюсь, что и ты держишся так, как и я, старой вѣры,
З бородою бо тя зря — возрадовался без мѣры.

Жид

Я тобѣ казав, сцо сторого закону!
Цы знаесь ты Литвана [107], насу добру оборону? [108]

Расколщик

Слышил я об нем от людей доволно,
Но о сем нынѣча говорить полно.
Мнѣ нынѣча сумненіе немало.

[Жид] [109]

А от цого ж тобѣ тое лихо пріпало? [110]

Расколщик

Старовѣрца себя быть обявляеш,
А двоперстным старінным ся крестом не крещаеш.

Жид

Се ж ты, бачу, з разуму сступився [111],
Старый, як собака, а еще сіого не научився!
Да зе добрѣ знаеш, сцо наша вѣра моісеска старая!

Расколщик

Как же ты старую вѣру содержиш, а не крестисся двома персты,
как аввакумовшіна [112] вѣра велит святая?

Жид

Аввакум не крестілся, он был давный пророк.

Расколщик

Как ты не устыдился на ево навесть такій порок?
Ето, вижу, что ты не прямой старовѣрец,
Знать-то ты никонщик, иновѣрец.

Жид

Я старой вѣры!

Расколщик

Нѣт, я старои вѣры хранитель!

Жид

Нѣт, бресесь ты, я старой вѣры!

Расколщик

Лжеш, я старои вѣры учитель!

Жид

Цорный год на твою голову! Яка твоя вѣра старая?

Расколщик

Моя вѣра старая сама [113], истінна, прямая! [114]

Жид

Бресесь ты, як собака, я-то старовѣр! [115]

Расколщик

Нѣт, я старой вѣры, в етом ты мнѣ повѣр!

Жид

А коли хоцесь лучсе познати [116] — судію пошукаймо,
Нехай [117] нас разсудить, хоць ему и за работу даймо.

Расколщик

Изрядно! Судю надобно искать,
И как он присудить, будем правду знать.

Жид

Хоросе! Я поиду судію сукати [118].

Расколщик

А я здѣсь буду тебя и судію ожидати [119].

Жид отходит, а расколщик стула ищет и, нашовши, на серединѣ становит

Расколщик

Но почто мнѣ напрасно стоять?
Надобно стула гдѣ-нибудь пріискать,
Чтоб было гдѣ господину судьи сѣсти,
А мы будем пред ним стояти вмѣсти.

Жид приходит

Жид

Будет зараз судья, а уже вельми разсудный,
А як [120] то и вин совсѣм правдивый.

Расколщик

Что ж он, руской ли? Или иноземец?
Я и судиться не хочу, ежели он нѣмец.

Жид

Сам зараз побацишь, лучше угадаешь.
Гроси на плату только ци маешь?

Расколщик

Нам здѣ никому не подобает судити.

Жид

Ось побацись, не те ты [121] будешь говорити!

Цыган выбѣгает

Цыган

Чхавей, чхавей! Чи тут-то шукали судити на росправу?

Расколщик

Как этакой может судить вѣру стару,
Который и сам бороду брѣет,
Да еще и парик на головѣ имѣет?
Нѣт! Как хошь, я не хочу пред ним судиться,
Не хочу и его зрѣнием скверниться.

Жид

О, вин, васѣць, не важает
И, покей процю [a], отсюду замышляет.
А я, васец, узе гросей на выклад отличил [122].

Цыган

А ты, собака, ничего не положил?

Жид

Я ось цѣ [123], васѣце, придам, только добрѣ судите,
И сего собаку, як треба людей шановать [124], научите!

Цыган

За то ни слова, бери только на барана [125].

---

[a] *мабуть*, покірно прошу

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ТРІУМФАЛЬНОГО АКТУ «СИНОПСИС, ИЛИ КРАТКОЕ ВИДѢНІЕ ДЕКЛАМАЦІИ»

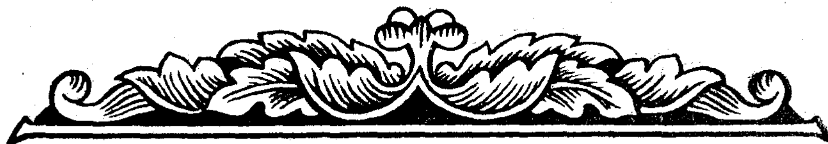
ІНТЕРЛЮДІУМ ПЕРВОЕ

Жид

О, вей мир! О, вей, посмотрите токмо люде,
Сцо с того пива за новой квас буде!
Вси цураются, вси нас виганяют,
З городов, с сел итти понуждают.
Мусю в голову зайти с сей круцины,
Сцо так скитаемся, Авраамли сины.
О, вей, якій я дурень [1], сцо се я говорю,
Лучше мини войско богатое соберу.
Пойду чрез Ригу, с Риги до Азова,
Отътуду в Дербен, с Дербени до Львова.
И так прямо идуцы, доиду Цариграда
И, взявши, останется там моя осада.
И я с Полши, с Неаполя, из Риги, из Рима
Собравши жидов, до Іерусалима
Поиду и сяду там царствовати [2],
А туркѣ, ох, матерь его, не стану дань давати.
За сцо он, хрюкало, свиня, нашу землю мае?
Развѣ он от мене [3] сего не цул и не знае,
Сцо я так мудры, так умѣю бити,
Хотя б и сію драгую рясу положити!
О, вей, яки тут ум! Якая отвага!
Якая персона! И якая повага!

Потомужде войско жидовское выходит и танцует, а встрѣчу ему выбѣгает ярыга з дубиной и разгоняет всѣх жидов

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО «ВОСКРЕСЕНІЕ МЕРТВЫХ»

INTERLUDIUM 1-MUM

Мужик

хвалится[1]

То-то кауть, албо бак балагурять люде,
Що будь-то мудрагелѣ[а] вгадають, що буде,
Аж и вгадали завтра. Хто то може знати,
Що нам его святая грѣшним мае дати?
Хоть пак вони по оних[б] мудрощей доходять,
Да ба, да не дойдуть, коли нивки зродять[2].
Куди пак им знать тое, кажу паки смѣло[3],
Бо то не их, но наше господарске дѣло.
Мы-то люде пахарни, усе время знаем,
Коли яке насѣння в полѣ засѣваем.
Дай бе и довѣку, як у мене зродило,
Коли б то без пакости в цѣлости доспѣло.
Сподѣвавсе б себе и других погодовать,
Якбы все тое в гумно из оного зобрать[4],
Бо мы за іого ласку и святую волю
Оремо и сѣемо на всякого долю:
Щоб невимовно[в] перш, чим свѣтять, отмѣнити[г]
Да и чим курать в онѣй[д] в крамарѣв купити;

[а] мудреці [б] по звѣздах (*прим. на полях рукоп. Петрова 1.174, де в рядку слова* по іонум — по оних *підкреслені*) [в] безумовно [г] купити і поставити воскову свічку в церкві; в церквѣ (*прим. на полях згаданого рукоп., де в рядку слова* у онуй *підкреслені*) [д] ладану, яким курять у церкві

Рукопис інтерлюдій до драми Г. Кониського «Воскресеніе мертвых» серед. XVIII ст. (перша інтерлюдія).

Центральний державний архів літератури і мистецтва в Москві, ф. 1338, оп. 1, № 200. Зменшено.

Треба и роковщину, що школу зучае [а],
Да и тому, що тим в онѣй онее зривае [б];
Ще ж и тому, що мирка [в] [5], що-нибудь уткнути,
Да и того, що пакае [г], сѣм-тим не отбути;
Думай и на прованти [д] тѣлки ж с того дбати [6],
И себе б то и саму з дѣтьми харчовати [7],
Абы б ми толко годни були и іого хвалили.

Синок [8]

И сюда, сюда, сюда! Ось, ось! Уловили!

Мужик [9]

Що там такее?

Синок [10]

Але побачиш онее! [11]
Убравшись в наше, раком сидѣло отсее!

Мужик

А що там за прочвара? Ох, моя годино! [12]
Се ж ти вбралась у наше, старая шкапино!
От тепер бак, кауть, думка думку пошибае [13],
А из журбы тяжкой пердь пердя наганяе!
А як ви ей в онѣм, и що там робила? [14]

Синок [15]

Але що там робила? Сѣдячи крутила.

Мужик

Крутила? [16] Се ж ти якбы на ліоду мене посадила.
Пошла наша кривава [е], пошла, як у воду!
Орав, сѣяв, волочив, терпѣв и негоду,
Уже ж изійшло було и зазеленѣло
Так ґречи [є], що и іочам дивитися мило!
И що ж з нею чинить, сам себѣ не поражу,
Без мого грѣха к войту еи попроважу.

Войт мужику встрѣч попался

[а] щорічний податок—збір на утримання дяка-учителя [б] дяку, що щипцями у церкві зриває нагар на свічках; щипци, в церквѣ, свѣчи (*прим. на полях згаданого рукоп., де в рядку слова* тим, у онуй, онее *підкреслені)* [в] миркачу, учню-жебраку, жебраку *взагалі* [г] що говорить «паки», попу; поп *(прим. на полях рукоп. Петрова 1.174, де в рядку слово* пака *підкреслено)* [д] урожай [е] кривавиця, тяжка праця [є] гречно, гарно

Мужик

А я до тебе.

Войт

А що там за справа такая?

Мужик

На кого думали, то й пойманна сяя.

Войт

Где?

Мужик

Где? На оних.

Войт

Чи не коло нив ходила?

Мужик

То-бо й то! Угледѣв муй, як там щось крутила [17].

Войт [18]

Осе ж и ми укрутим юй цурку в оную,
Як ось наллем палѣча у панѣ старую [19].

Мужик

Шкода рук поганить и себѣ чинить наруги,
Отдаймо еи яризѣ [а], що біет и обдирает котюги [20].

Ярига [21]

Нет ли какой работи?

Мужик

Ось тебѣ робота,
Коли твоя до сіого призволить охота.

Ярига

Да што здесь дѣлать?

Мужик

Як сам здоров знаеш.
Однак ти котюги біеш и тих обдираеш, —

[а] п'яниці, безпутній людині

Издери з коверзницѣ сей старои шкуру,
А за працю, що на юй, возмеш и на хуру,
А от громади будеть якаясь заплата.

Ярига

Да нада перве в допрос взять, в чом виновата.

Мужик

В тум, що еи у житах сидячу застали.
Мы сами, углядѣвши, там еи поймали [22].

Ярига [23]

Ин дабро! Сказивай здесь, какая в те сила,
Знать те вражеская там по палям насила?
Какое твое дело? Признавай мніе в рожу,
А буди нет, вот этим [а] всю попору кожу.

Баба

Батечку, голубчику, зѣмочку [б] [24] мой любій,
Не вѣр сим напрасникам [25] и плюнь им у зубы!
Я лихого не знаю чинить и не знала,
Толко потребних зѣліок по полю шукала.

Ярига

Нет, они сказывають в житах тіе застали [26].

Баба

Плюнь ти им в очи! Они тебѣ нащекали! [в]
Где жита ростуть, нема ш там зѣлля другого [27].

Мужик

Э, дак ти каеш плювать та й говориш много!
Возми лиш си, сватко, в свои руки ꙃречи!

Ярига

Хорошо, сват, возми-тка ти еи на плечи! [28]

Тут баба мужикам ного [?] засипает, чтоб занѣмѣли

Ярига

Ну, чево стоиш? Сматри, оба постолпѣли!

[а] батогом, нагаем [б] земляче [в] набрехали

Баба

Так им треба! За свою брехню понѣмѣли!

Ярига

Баба! [29]

Баба

Чую, голубчику!

Ярига

А это што и кака здесь причина?
Да што это на ногах? Откуда платина?

Баба

Муй батечку, платочок я-то уронила.

Ярига

А это што за земля? Знать в ті каверска сила!
Тотчас отходи!

Баба

Вчиню, будуть говорити,
Тулко мене невинну не подавай бити.

Ярига

Да как ти вріош? Невинна! Вить самое дело!

Мужики

Едь сам уклепав еси, еи зобличило!
Чого ж болш калантириш? [а] Едь знать з самой рѣчи!

Ярига

Веть я давно ꙃавору, што бери на плечи,
Да сматри, каку за труд дасте мніе заплату?

Мужик

Яку дамо? З уздром, с потрухом возмеш еи к кату!

Ярига

Держи крепко!

[а] базікаеш

Мужик

Се, бачу, звалив, як колоду!
Э, сват, так ти и мене біеш! Ну еи у воду,
Чи то пак у кручу.

INTERLUDIUM 2-DUM

Жид, лях, мужик, москаль [30]

Жид

О, вей мѣр! Скарав мене бог с таким лихим паном!
Вже-сь бы я горшаго лиха не знав под татарским ханом,
Як под ним був! Забрав всю, сцо була, худобу,
А есце з, коли б був не втѣк, прибив бы до гробу!
Нехай ему аренда, и зонка, и дѣти,
Я узе болш не хоцу от его терпѣти.
Будь-то болс панов нема, толко пан Подстолій,
От котораго я втѣк толко сцо не голій!
Так мене изо всіого ограбив, так цисто,
Сцо ни в кагол явитись, ни війти на мѣсто!
Забрав миски, тарѣлки, ложки и сукмани,
А послѣ хотѣв мене забить у кайдани.
А я бацу, сцо лихо, порадивсь з зоною,
Покинув еи з дѣтми, сам втѣк раною зорою.
Под такого був пана попався у руку,
Сцо мнѣ з зонкою, з дѣтми уцинив разлуку!
Нехай ему, как казуть, хомут и дуга,
Он себѣ пан Подстолій, я ему не слуга!
Будь-то луцсого пана не знайду другого,
Коли б толко не натрапив знову на такого.

Lach [31]

Niech będzie Jezus Chr[ys]tus nawiek pochwalony
Wprzod od szlacheckey, potym od kozackiey strony,
Bo choc nam przeciwny są, a iednak krzescianie.
A ty tu co porobiaß, zydzie-parchu?

Жид

Елей, мосцѣ пане,
Szukam pana, gdziebym mogł zasiesć na orandzie [a].

---

[a] Лях

Слава навіки Ісусу Христу
Спочатку від шляхетської, потім од козацької сторони,
Бо хоча вони нам ворожі, та однак християни.
А ти тут що поробляєш, жиде-парху?

Жид

Елей, мосцѣ пане,
Шукаю пана, де б міг засісти орендарем.

Лях

Ba, muy zyzięku, u mnie dobrze będzie!
A wiß wasć, kto ia iestem?

Жид

Wim, waśpan Bandoły.

Лях

Tak iest, ale większy, iak twoy pan Podstoły:
U niego miałes sobię korysci weczworą,
A u mnie spodziewaу się przyiąc wdziesięciorą.

Жид

O, wey mir! Niechce ia bydz na racie takowey.

Лях

Ale nie to ia mowie! Tak wiele będzieß miał sumy gotowey.

Жид

Nu-nu, rad służyc iestem ia panu dobremu,
Tylo proße mnie nie wydac panu Podstołemu.

Лях

Fa! Co ty plecieß! Maß sobie dobrego zastępcę.

Жид

Bym znowu w iego nie popadłem się ręcę! [a] [32]

---

[a] Лях

Ба, мій еврейчику, у мене добре буде!
А чи знаєш ти, хто я?

Жид

Знаю, ваша милість Бандолій.

Лях

Так, але більший, ніж твій пан Подстолій:
У нього ти мав собі користі вчетверо,
А в мене сподівайся одержати вдесятеро.

Жид

О, вей мір! Не хочу я бути на такій раті *(внесок за оренду)*.

Лях

Але не те я кажу! Стільки матимеш готівкою.

Жид

Ну-ну, рад я служити доброму пану,
Тільки прошу не видати мене пану Подстолію.

Лях

Фа! Що ти плетеш! Маєш собі доброго оборонця.

Жид

Щоб я знову не потрапив до його рук.

Лях

Bądz w tym pewny, a nie bądz serca zaiącego!
Zabrawszy żone, dzieci, iedz do domu mego,
A ia poiade przud. Kłaniam [33].

Тут находить другій лях на жида [34]

Podstoły

A tyś tu, żydzie-parchu?

Жид

Tu, panie Podstoły,
Ale u mnie iuz [35] iest pan Bandoły.

Тут вдарить жида

Podstoły

A za orande zdałes porachunek?

Жид

O, wey mir! Za co biieß? Iuz za wszystek trunek!

Podstoły

Łżeß! Ieszcze całey nie dopłacił raty
Tay uciekłes! [a]

---

[a] Лях

Будь в тім певен, та не будь полохливий, як заєць!
Забравши жінку, дітей, їдь до мого дому,
А я поїду вперед. Кланяюсь.

Тут надходить другий лях до еврея

Подстолій

А ти тут, жиде-парху?

Жид

Тут, пане Подстолій,
Але в мене уже є пан Бандолій.

Подстолій

А за оренду розрахувався?

Жид

О, вей мір! За що б'єш? Уже за всі напої *(розрахувався)*!

Подстолій

Брешеш! Іще цілої не доплатив рати *(внеску)*
Та й утік!

Жид

[Ак з лиха не було втѣкати!

Лях

Haycze ciebie, iak uciekać pod cudze pany!
Pacholek] [36], wez tylo y zabiy w kaydany!

Жид [37]

O, wey mir! Panie Bandoły, ratuy od ręk tego!

Bandoły

Co tam [38] za sprawe do arędarza mego?

Podstoły

Jake by działy taky podiely? Moy będzię!

Bandoły

Nie twoy, na moiey zasiadł arędzie! [39]

Podstoły

Niech ze ani twuy, ani muy będzie! [40]
Ia z łaski pana boga mam wiele poddanych. Os tu, muy poddany,
Rozetni nam tylo, muy chłopku kochany,
Uczyn tego parcha, rozetni na poły! [a] [41]

---

[a] Лях

Я навчу тебе, як втікати під чужих панів!
Слуго, візьми лиш і забий в кайдани!

Жид

О, вей мір! Пане Бандолій, рятуй від його рук!

Бандолій

Що там за справа до мого орендаря?

Подстолій

Які-такі справи розпочали? Мій буде!

Бандолій

Не твій, на моїй сів оренді!

Подстолій

Нехай же не буде ні твій, ні мій!
Я з ласки господа бога маю багато підданих. Ось ти, мій підданий,
Розітни лиш нам, мій слуго коханий,
Візьми того парха, розітни надвое!

Мужик

А чорт же іого збагне, коли б такій голій,
Шобы знати, где грещи[а] поросли жидувски,
Та ти ж таки и не кат, пане Пердунувскій[42].

Podstoły[43]

Czyn ze, co ci kazą, bo ci utne karku!

Bandoły[44]

Co z chłopem gadac wiele, day mu bizunem po barku![б][45]

Мужик

Ой лихо, не вдержуся! Панове міряне,
Ратуйте, хто в бога вѣруе, бо духу не стане!
Ой коли б тут муй земко, и мы бы щось знали[46],
Бо таких чортув нераз в чизмаки[в] вбирали!

Podstoły[47]

Ale rąbay![г]

Мужик

Да кладѣть, може угадаем,
Однак свиней рубали, и жидув спитаем.
Эй, попоганю христіянску сокиру!

Тут москаль идеть, спѣваючи

Мужик

Слава ж богу, щось гуде, немов бы то наши!

Бандолій[48]

Mospanie, pan os moskal spiewa! Czego z się, chlop, robaßy?[д]

Мужик

Эй, моспане, ратуй!

[а] хрящі

[б] Подстолій

Роби ж, що тобі кажуть, бо зніму тобі голову!

Бандолій

Що з хлопом багато говорить, дай йому нагаєм по шиї!

[в] чоботи

[г] Подстолій

Ну, рубай!

[д] Мосьпане, пане ось москаль співає! Чого ж хлопе, радієш?

Москаль

Чево ти шумишь?

Мужик

Як же мнѣ не шумѣти,
Що нащинца[а], мов зигу, ляхи узяли крутити!
А шаблѣ коло ушей, мов кулѣ, лѣтали[49].

[Москаль

Да што не зрубили ли тебя?][50]

Мужик

Чорт же их знае, може уже изрубали.
Тут як один свиснеть шаблею, так я так злякався,
Що трохи-трохи, не[51] тобѣ кажучи, по уши не вс..вся.
Да й так, гледи, може уже из души пустився,
На хтем[б] вѣчно[52] пропав бы, коли б вашецъ не згодився.

Москаль

Да за што это тебя?

Мужик

Іо, не знаеш? От за те,
Чого нашии батки зроду не видали[53],
Щоб христіянску сокѣру на жидах каляли[54].

Москаль

Правда, беда! Што это ляшонки взбудѣли?
В живого-та чупруна душу отрубили!
Какого ж теперь в подводу взять, ей-богу, не знаю,
Годятся лишь плешивци, мало оних чаю[55].

Мужик

Постуй, моспане, хиба я их зогронзюю?![в]
За свою знуту[г] тяжку тепер отметую![д]
Постуй, гуло[е], постуй, не брикайсь![56]

Москаль

Ляхов прогоня, сказует?

Да для чево ти их не зануздал?

Мужик

А чорт же вас нануздается!

Тут цѣпком мужик вдарить, а, бючи, втѣкаеть; москаль всѣх проженеть[57]

[а] нашого брата [б] зовсім, цілком [в] запряжу, загнуздаю [г] знущання, горе [д] відплачу [е] безрогий

INTERLUDIUM 3-TIUM

Циган

голодный жалуется, что исти хочеть

Ох, исти, исти хвочу, панове, ратуйте.
Хотя салом смажные губы пошмаруйте!
Ох, запали, запали мои животини,
А чим бы их покрепить — нема солонини!
Егей, якая в свѣтѣ дорожнета стала,
Что не випросиш нѣгде и кусочка сала!
Бачится, якбы покушав тоеи звѣрини,
Оздоровѣв бы совсѣм тоеи ж годинии.
Немов бы то летить, летить, я[к] с неба, полтина,
Доразу б оживила душу циганина.
Ох, исти, пробу, исти! Без мал не звалюся,
Бо хляв так, що ледво на ногах держуся.
А еще як на тее и циганка хвора,
А мордатого в мѣстѣ нема Бѣлозора,
Щоб мене чим полѣчив. Я б не став за заплату,
Еще б его залѣцив [a] и самому кату.
Так-то об том лѣкари, з рѣчи мнѣ припало,
Не влѣчив бы вин мене, хиба б тѣлко сало.
Да нѣгде его взяти, нѣкто з своей ласки
Недужому ни салця не дасть, ни ковбаски!
Бѣда без жинки! Коли б сама якомога
Зволочилась из шатра циганка небога,
Уже б вона чим-нибудь мене поратовала,
Виворожила б гдесь мнѣ хоть кусочок сала.

Циганка приходить

[Циганка]

Бѣдна головко, що мнѣ с тобою чинити?
Покинув мене хвору, и шатер, и дѣти,
И без сѣна и овса оставив кобилу,
И вже боки запали, толко що стоить насилу [58].
О маре мой, маре! Чи боишся ти бога?
Ти тут иси, пієш, я мру з голоду, небога.

Циган

Надав тебе дѣдко! Я сам хожу насилу.
Чи тебе, чи дѣтей, чи порать кобилу?!
Коли б ти добра була и о собѣ дбала,
Достала б овса шкапѣ и для мене сала.

[a] рекомендував

Циганка

Ой, лас ти, лас на сало, а я на ковбаси,
И наши циганчата на те лихо ласи! [59]
Да где их взяти? Ходи тѣлко до шатра, —
Я для тебе достала два хращи з осятра.
Навару тебѣ борщу, испеку комара,
Накормлю тебе, мого милого сподара.

Циган

Пропадай ти, циганко, из стравою такою!
Пойди преч з очей моих, не стѣй предо мною!

Циганка

Як собѣ хоч! Дак я тебе и покину!

Циган

Ге-ге! Нехай на твое тут я лихо згину!

Циганка

Не гинь, не гинь! Не кидай з дѣтми! Положися спати!
Я вчиню, що сон тебе буде годовати.

Циган

Иди ж и поворожи! Немов бы так стало,
Щобы приснилися мнѣ ковбаси и сало.

Тут циган ложится спать, а сон его манить салом [60]*; потом, исхватившись, говорить циган*

А се що? Чи було так, чи так ся здавало,
Що бачится тут хтось приносив ковбаси и сало,
Годовав мене тута и сѣткою накрив?
Да чемусь я голоден и чомусь не спотѣв?
Ану, лишень ти, еще як перше гулило! [a]

Циганка

Встань, лиха ззѣси хиба, собачее мило,
То-то борщ ситій, то-то страва люба,
Возми лиш да покушай, аж злипается губа!

Циган

Се ж твій борщ походив на ракову юшку!

[a] вабило, спокушало

Циганка

То-то кидала для смаку снитку и петрушку!
Иж тѣлко да ляж, я посмарую кости.

Циган

Гляди ж, сабача личина[61], щоб лихого не зробила з злости!

Циганка

Не буйсь, муй лебедю бѣлій!

Циган

Пошмаруй же, як знаеш, ачей[62] испотѣю.

Циганка

Засни толко, я тебе кожухом[63] укрію.

Тут, связавши сѣткою ноги, біеть цигана и говорить

Оттак тобѣ, лежню, коли не хощеш робити!
Працуй, коли бажаеш смачно исти-пити!

Циган

Ой, ратуйте, панове! В лихо я попався!
Оттак повѣрай жинцѣ, як я ошукався!

Циганка

Ха-ха-ха! Як я тебе убрала, старого!
Лежи, лежню, я собѣ знайду молодого![64]

Циган

Постуй тѣлки, не втѣкай! Так ти, моя мила,
Такими хорошими лѣками влѣчила!
Полѣчу ж и я тебе! Однак, кажеш, хвора!
Коли я не мил, пойдеш хоч за Бѣлозора!
Як іого взяв хабло[a] и повѣв в очерет,
Нехай вперед и тебе той самый заберетъ[65].
Начхаве! На прекуренди, на хлявдере дати,
Деласа фун туй маса[6], гайда с хати!

Циган прогонить циганку и так кончать[66]

[a] *мабуть*, чорт [6] *Циганські перекручені та вигадані слова*

Литвин[a]
хвалится

Слава цебе, господзи, спасѣцелю[67] боже,
Што з ласки твоей святой поводзѣтся гоже
Високим власціом, паном и нам, людзіом грешним.
Всіо хорошенко твоим промислом поспіешним!
Хвалю цебіе, господзѣ, што мы спорадзѣлѣ
На хвалу твою церков, як змогли нам сили,
А звоницю новую и четири звони, —
Всѣ придалися, звонять харошо в розгони.
Имеем попа себе честнаго, старого,
Имеем паламара и дзяка младого.
Але добрій и цѣхій, всѣх людзей шануець
И церкви святой всегда дзень и ноч пилнуець;
И ничего хмелного не піець, опроч воду,
Нѣ гарѣлки, нѣ бражки пяной, анѣ міоду;
А што соловей в церквѣ он людзіом спѣваець
И дзецей хорошенко в школѣ обучаець.
Дай же, боже, здоровіе и щастіе всему міру,
Штобы ніесли цебіе в церков ладан на офѣру,
Свечей, красное вино, чистой столко муки,
Штоб с праскур осталося и папу на кулики[68].

Шинкарка прибѣгаеть и извѣщаеть литвину, что в шинку дяка лях убил

Шинкарка

Ох, минѣ лихо, що мнѣ тепера робити?
Принѣс ляха недобрій в мой дом честній пити!
Пяниця, ледащиця всѣ вѣкна повибивав
И дячка молодого шаблею порубав
И втѣк конем в сторону, не знаю какую.

Литвин

Ах, це мніе! Што гето я от тебе чую?
Штоб дзека нашего лях порубав молодаго!

Шинкарка

Ед, не глух еси! От чи застанеш живаго?!
Будь-то я на жарт кажу!

Литвин

Ах, моя гадзѣна,
Што гето не[з]віестная[69] зделалась причина!

[a] білорус

Шинкарка

Як чуєш! Уже тобѣ я давно товмачу!
Иди, коли не вѣриш.

Литвин

Пойду, сам побачу.

Мужики навстрѣч дяка мертвого несуть

Литвин

Ах, што гето ніесіеціе?

Мужики

Ось ходи, погледи.
Тепер нас лях привѣв до втрати и до беди —
Посѣк, порубав совсѣм дяка молодого,
А уже нам не найти такого другого.

Литвин

Ах моей бедзѣ! Як ви там допусцѣлѣ?

Мужик

Іо, будь-то ми на той час з ним в шинку сидѣли!?
Ляшуга катзна-витки, мов тобѣ вихром, прилетѣв!
Нехай шинкарка скаже, як лях дяка убив.

Литвин

Як же хощеціе, дак ви еи призовѣціе.

Мужик

Пойди лиш ти, Мусѣю! [70]

2 [-й мужик] [71]

Добре, Онупрѣю.
Дак я еи попрю сюди на суд.

Шинкарку привѣв

Мужик

Ну, панѣ Хведорова, от ми за тим тебе, громада,
Кликали.

Шинкарка

За чим, кажить, я слухати рада.

Мужик [2-й]

Іо, за чим? Чи ти донесла старому,
Що лях истяв шаблею дяка в твоем дому?

Шинкарка

Я донесла, а що? Чи й вам те плескати?
Нѣколи мнѣ! Он треба горѣлку давати.
Я и сама насилу вхватилась в комнату,
Як лях за дяком убѣг з шаблею у хату.
З ляку самой пришлося було чуть [72] не вмерти!
Прощай! [73] Мнѣ нѣколи и носа утерти.

Литвин

Правду іона говориць, што тут болш росправляць!
Засвѣжа якнайскорей в погоню посилаць!

Мужик

Куди гнать? И тропи не взять, где опинився лях!
Тобѣ десять доруг, а іому один шлях.

Литвин

Стойціе-тка, ніе бойцеся, вот я ето справлю:
Іон сам в руки нам впадзіець, толко сіець заставлю.

Мужик

От так лучше, як за ним посилати маем,
Шкода шкапѣ хвоста мять, коли тут поймаем.

Литвин

сѣтку закидая, сіе говорить [74]

Лѣсавіе, баравіе, балацяніе, ко мніе приходзѣціе.
И в гетой прозбѣ ви меніе поможиціе!

Диявол ляха в сѣтку гонить, он же говорить

Lach

Ach, ach, biada! Kto mnie y koniu spentał nogi?
Iade, a nie wiem dokąd, tak iak slepy, drogi.
Znac, krew człeka, ktorego zabił, w swoie kraie,
Zasłoniwszy mnie drogę, uciekać nie daię! [a]

---

[a] Лях

Ах, ах, біда! Хто мені і коню спутав ноги?
Їду, та, як сліпий, не знаю, куди дорога.
Знати, кров людини, яку забив, у свої краї,
Заслонивши мені дорогу, не дає втікати!

Ach, wole lepiey w czysciu sto lat cierpieć męki,
Niezeli w chłopskę teraz popadłem się ręki!
Kto mnie, ach, przebog, do tey, kto mnie pendzi sieci? [a]

Мужик 1[-й]

Ось кров дякова витаеть, вашецѣ!
Просим сюда ближше, до нашего столу!
Ты-то, ляшуго, справив дяка до росолу?!

Lach

Tak, muy grzech iest, chłopkowie [б].

Мужик 2[-й]

Ег, твѣй грѣх есть, дай бе нам добре на здоровіе,
Що ти нам признавсе без стуку, без груку,
Як коза у тенета, нам ускочив в руку.

Мужик 1[-й]

А що ж з ним нам робити? [75]

Мужик 2[-й]

Те, що старій скаже.

Литвин

Ось так! Нехай голова за голову ляже!
Ніечего болш расправляць, годзѣ думаць, годзѣ!

Lach

Ey, szlachcica za dziaka tracić się nie godzi!
Pięc kop wam za iego [76] upłace głowszczyzny [в].

Мужик 1[-й]

Ов, негудный сину! Як же дешево ставиш дяка, дорогого?
Двадцеть вас не стоить за іодного такого!

---

[a] Ах, волію краще в чистці сто літ терпіти муки,
Ніж у хлопські тепер потрапити руки!
Хто мене, ах, пробі, до тієї, хто мене гонить сіті?

[б] Лях

Так, мій гріх, хлопи.

[в] Лях

Ей, шляхтича за дяка стратити не годиться!
П'ять кіп вам за нього заплачу пені *(грошового штрафу за вбивство)*

Мужик 2[-й]

Чого с ним калантирить? Ну, лиш ти, Мусѣю,
Возми в церков мертвеца. Я ляха, за шію
Очепивши путом, я поведу, як хорта,
С конем совсѣм в болото утоплю до чорта.

Литвин

Я буду па шіи дубціом зацѣнаць,
Штоб знав, сабака, як хрисцян забиваць [77].

INTERLUDIUM 5-TUM

Лях ищеть брата, которого мужики за дяка у болото втопили

Lach

Ehey, iuz nie wiem daley, w ktorę wdac się strony,
Gdzie ieszcze ciebie szukać, moy bracie rodzony!
Szukałem w lesię, w połu, gdziesmy polowali
Z chartami; teraz szukać iuz ia nie wiem dali [78].
O, gdyby kto znalazł mi naymilszego brata,
Pewna ode mnie iemu byłaby zapłata.

Ksiądz

Ave Maria!

Lach

Kłaniam mosci dobrodzieiu!

Ksiądz

Ciebie co tu przyniesło, moy miły Macieiu?

Lach

Nieszczęsne, moy dobrodzieiu, fata. [a]

---

[a] Лях

Ех, уже не знаю далі, в які податися сторони,
Де ще тебе шукати, мій рідний брате!
Шукав у лісі, в полі, де ми полювали
З хортами; як далі шукати я тепер уже не знаю.
О, коли б хто знайшов мені наймилішого брата,
Певна від мене була б йому плата.

Ксьондз

Слава Марії!

Лях

Кланяюсь милостивому добродію!

Ксьондз

Тебе що сюди принесло, мій милий Мацію?

Лях

Нещасна, мій добродію, доля.

Ksiądz

Iaks to?

Lach

Ach, poluiąc utraciłem brata.

Ksiądz

Znac bieząc upadł z konia y kark złomił sobie,
Gdzieś wala się u błocię, nie godzien bydz w grobię
Nie iednemu się trafia doydzie teyze kary,
Ktokolwiek za ochotą szaleie bez miary,
Idąć zawße in contra swiętego kosciła,
Ni swięt, ni dniow chwalebnych obserwiuąc zgoła.
Znać, co take dni poluiąc, y wy, bracia, innę:
Ty zyw zostaiesz, a on nieswiadomo ginię.
Y darmo iuz, Maccieiu, ßukaß swego brata!
Lezy, gdzie gą przeciwnę przynaglili fata;
Pianstwo to wasze czyni y hultayska szabla.
Spowiaday się, bys takze nie poszedł do dziabła.

Lach

Proße za duße iego o gorące modły,
Proße, by gą szszęsliwie do szysciu zawiodli.

Ksiąz

Gotow. Ty zas za grzechi swe daß porachunek [a].

Tylo wysłuchay, iaki mnie stal się frasunek [79].
Wczora, idąc z ofiarą ko swiętey Dorocie,
Słyszałem krzyczącego głos człowieka w błocię.
«Ki dziabeł? — zegnam siebie, zwłaszcza idąc w nocy. —
Kto taki? Obezwie się! Ia dodam pomocy!»
Stoie, zląkszy się, ale nie odpowiada,
Tylo woła płaczliwie: «Och, biada mi, biada!»
Domyszlam się po głosu, a nie widzę lica,
Koniecznie, dusza woła iakiegoś szlachcica.
Ia znow pytam: «Kto iaki? Czekam odpowiedzi!»
On na to: «Ach, zginołem, grzeszny, bez spowiedzi!»
Ia muwie: «Spowiaday się! Iake grzechi twoie?»
On krzyczy: «Pianstwo, zbrodni, hultayske rozboię
Barze, zem zabił dziaka; chłopi osądzili,
Nie pusciwszy do księdza, w tę błotą wrzucili».
Słyßąc tę słowa, mowie: «Gdy tak, nie pomogie
Więc tobie, bo mam dale pospießać się w drogie».
Więc iak słyszysz, czy nie twoy brat w takey był przyczynie?

Lach

Moze tak! Przeciey ratuy, niech tam więc nie ginie!
Wydzwiągni iego, prosze, twemi gorącemi
Poszli do czysciu modłami swiętemi!
Stańmy iuz na kolanach y pzyniesmy modły,
Zeby gą aniołowie tu ztamtąd wywiodly. [a]

Тут, на колѣнах оба ставши, молятся до бога

---

[a] Ксьондз

Як це?

Лях

Ах, полюючи утратив брата.

Ксьондз

Знати, біжучи упав з коня і шию собі зламав,
Десь валяється в болоті, не годен бути в гробі.
Не одному трапляється, дійде тієї ж кари,
Хто під час полювання шаліє без міри,
Ідучи завше проти святого костьола,
Ні свят, ні днів святкових не дотримуючись цілком.
Знати, що в такі дні полюючи, і ви, браття, інші:
Ти живий зостаєшся, а він несвідомо гине.
І дарма вже, Мацію, шукаєш свого брата!
Лежить, де його спіткала несприятлива доля;
Це пияцтво ваше чинить і гультяйська шабля.
Сповідайся, щоб також не пішов до диявола.

Лях

Прошу гарячих молитв за його душу,
Прошу, щоб щасливо його до чистця завели.

Ксьондз

Готов. А ти ж за гріхи свої висповідайся.
Тільки вислухай, який мені трапився клопіт.
Вчора, ідучи з пожертвою до святої Дороти,
Чув голос людини, що кричала в болоті.
«Що за диявол?» — хрещуся, бо йшов же вночі. —
«Хто такий? Озовися! Я допоможу!»
Стоїть, злякавшись, але не відповідає,
Тільки волає, плачучи: «Ох, біда мені, біда!»
Догадуюсь по голосу, а не бачу обличчя,
Звичайно, волає душа якогось шляхтича.
Я знов питаю: «Хто такий? Чекаю відповіді!»
Він на це: «Ох, загинув, грішний, без сповіді!»
Я кажу: «Сповідайся! Які твої гріхи?»
Він кричить: «Пияцтво, злочини, гультяйські розбої
Великі, бо забив дяка; хлопи засудили,
Не пустивши до ксьондза, в те болото вкинули».
Чуючи ці слова, кажу: «Коли так, не допоможу ж
Тобі, бо маю далі поспішатися в дорозі».
Отак, як чуєш, чи не брат твій у такій був біді?

Лях

Може й так! Але ж рятуй, нехай же він там не гине!
Визволи його, прошу, твоїми гарячими
Святими молитвами, пошли його до чистця!
Станьмо ж на коліна і вознесімо молитви,
Щоб його янголи звідти сюди вивели.

K s i ą d z

Wysłuchay mię, wysłuchay, o swięta Dorota!
Wyrwi szlachcica z tego smierdzącego błota! [80]
Zmiłuy się nad giniącym szlachcicem Ragniska [81],
Wydzwigni s plugawego szlachcica bagniska!
Niech mi doda pomocy twa ręka, Iadwiga,
Niech go z oney baiury, iak mozna, wydzwiga [а].

Тут приходить утопленный лях з болота, а ксіондз говорить

[К с ь о н д з] [82]

Dzięki wielkie wam czynie, zescię wysłuchali
Prosby moie y iego z tey propasci wyrwali! [б]

Л я х у т о п л е н н і й

Dziękuie y ia tobie, że moiey niemocy
Modłami swiętemi dodał mi w nieszczęsciu pomocy!
Salwuy że mnie od grzechu, sam prowadz do czysciu! [в]

М у ж и к

Ось може с ксіонзою на тум будеш знову мѣсцѣ!

Л я х у т о п л е н н і й

Ey, ratuy, mosci oycze, przepadniemy oba!

K s i ą d z

Nie dbay, ustraßy ich ma kapłanska osoba.
Trzymay się tylo mnie, tak iak wesz kozucha [г].

[а] К с ь о н д з

Вислухай мене, вислухай, о свята Дорота!
Вирви шляхтича з того смердючого болота!
Змилуйся над погибаючим шляхтичем з Рагниська,
Витягни шляхтича з огидного багниська!
Нехай мені додасть помочі твоя рука, Ядвіго,
Нехай його з тієї баюри, як можна витягне.
[б] Складаю вам велику подяку, що вислухали
Мої прохання і його з тієї пропасті вирвали!
[в] Дякую і я тобі, що моєму безсиллю
Додав святими молитвами допомоги в нещастю!
Врятуй же мене од гріха, сам проведи до чистця!
[г] Ой, рятуй, милостивий панотче, пропадемо обидва!

К с ь о н д з

Не турбуйся, устрашить їх моя священицька особа.
Тримайся тільки мене, так як воша кожуха.

М у ж и к 2[-й]

Постуй лиш! Куда ти ведеш сіого злого духа?
Давно вже мы, громада, на іого чатуем [83],
А лихо уночи човпе, цѣлим селом чуем.

М у ж и к 3[-й]

Ед, се вин, коли хочеш знати, що всюди и вночи ходить!
Не тѣлки нам, але и товаринѣ шкодить.

K s i ą d z

Iak to może bydź? Y mowić się nie godzi!
Martwy, bezduszny, nigdy bez duszy nie chodzi [а].

Л я х и с к а т е л ь

Prawde ksiądz muwi, wy zas, chłopi, na tą łzecię,
Tylo iedną napascią na nas tu idziecię [б].

М у ж и к 1[-й]

Дак ты, ляше-плешивче, за свого брата взявся?

М у ж и к 2[-й]

И ти, бурлудиме [в], к ним же привязався?
Осе ж мы вам завезку [84] вчиним сего ж часа,
Усѣм тром дотечется [г], дамо вам тут праса [д].

Тут мужики бють ляхов и ксіондза и вон вигонять

[а] К с ь о н д з

Як це може бути? І говорити не годиться!
Мертвий, бездушний, ніколи без душі не ходить.
[б] Правду ксьондз мовить, ви ж, хлопи, на це брешете,
Тільки одною напастю на нас тут ідете.
[в] бернардине (*член католицького чернечого ордену бернардинів*)
[г] дістанеться [д] прочухана.

ИНТЕРМЕДИУМ ЖИД ИЗ РУСИНОМ

Жид наперед выйдет, и будет мѣти в руках тхорика

Русин

Стуй, жиде, не втѣкай! Далеко-с то бував?

Жид

Ось на селѣ, пане сусѣде, десцо-м собѣ торговал.

Русин

Щож-ес собѣ уторговал такого?

Жид

Ось воскобоин та тхориков немного.

Русин

То я ж тобѣ буду товариш в дорогу.

Жид

И гаразд, пане сусѣде! И але, хвала богу!

Русин

Тилко ж не знаю,
Ци годится нам быти в товариствѣ с тобою?

Жид

Як? Цому, добер год на тебе, для цого?
А сцо з то ти мовис, гою, такого?

Русин

Бо ти жид, а я русин, бога в тройци визнаю,
А ви нехрест, в кого вѣрите, згола[а] я не знаю.

Жид

Сказал би-м я, гою, тобѣ,
Та пилная дорога моей особѣ.

Русин

Ну, едно розмовляймо, будем учас собѣ.

Жид

Мы, добер год на тебе, вѣруем у бога зиваго
И справуемъся ведлуг[б] приказаня его.
Который-то нас так в опеце мѣл,
Зе пред сорок лѣт нас на пусци манною кормил.

Русин

То за тое ж то ви, жиди, бога на крестѣ распяли,
Такую-сте ему почесть за ласку его отдали?

Жид

Сцо ти, лихий год на тебе, говорис, гою?
Не дерзав бы-єс языка в покою?
Хто бога мает распинати?
Бог ест в небѣ безплотний и руками непонятий!
Прадѣди насѣ Христа распинали, то-м узнал,
За такий проступок, зе ся сином бозим називал.

Русин

Як же ти не вѣриш, жебы то син божий был, жиде?

Жид

Не знаю того, але знаю, зе мессия прийде.

Русин

Але то юж мессия назначоний приходил,
Котрий люд свой з неволѣ вѣчнои висвободил.
Як вас тогди, жиди, страх не знял?

Жид

Як? Цому? Для цого?
Сцо то ти мовис такого?

[а] цілком, зовсім, начисто [б] згідно

Русин

Бо ся тогди предивние знаки ставали:
Свѣт ся мѣнил. земля тряслася, камѣня ся розпадало,
Все створеня божое на жал бозкий было ся змѣнило.

Жид

Добер год на тебе, русине! Я того не знаю,
Але як ти свою вѣру, так я свою выхваляю.

Русин

Що ж у вас за вѣра? Где ваш пост, где с[в]ята?

Жид

Насцо ти ся випитуес? Для якого ката?
Коли б я тобѣ поцал свои свята вылѣцати,
Могло б в твоей бородѣ нѣ волоска нестати.
Тилко ведлуг едного звицаю...

Русин

Та дей, дей! Я тобѣ наперед позволяю.

Жид

[Господи] [1] з, помагай!
А ти мене, русине, махлай!
Ото з то в насих зидов
Свята идут рядом:
Персий Пейсех, другий Пурим,
Коли бувает Гамана гоним,
Еще Росхевдис, так тез и Трубки —
Коли би-с не попустив, як коза, бубъки!
А сцо на коздий тиздень Сабас.

Русин

Ци уже всѣ, ци еще будеш, жиде, вилѣчати?

Жид

Не могу, добер год на тебе, без талмутов нагадати.
Пойду на цас, с талмутов собѣ оглязу
И зараз вернувъсися тобѣ росказу.

Русин

Ой, стуй же, жиде, ось я свои тобѣ роскажу!

Жид

Обицайне з, добер год на тебе, покорне тя просу.

Русин

Ото ж то тобѣ, жиде, на память вношу!

И за бороду жида потрясет

Рождество Христово, Богоявлѣня,
Василия Великаго и Стрѣтѣня,
Сорок мучеников и Олекъсѣя,
Так же Благовѣщеня и Вербная недѣля,
Та Спаса с[в]ятого и С[в]ятая недѣля,
Там же будет Петро и пророк Иля,
То с[в]ятого Амъброся и батка Николи.

Жид

О, вей, не хоцу ся закладати с тобою николи!
О, вей, гою, доки з будет свят тих?

Русин

Ото ж то вже, жиде, недѣля всѣх святых!

И всю бороду вирвет

Жид

по бородѣ лямент зачинает

О, вей, Адонай, бозе зивий,
Ото оспетил [a] мене гой злссливий!
Бороду мнѣ вирвал, як драпѣзний волък,
И кием дузе так зе бока натолък.
Нѣ до зонки, нѣ до дѣтий нѣяк прийти!
Ото оспетил так еси мене, гою, ти!

И отходит

---

[a] ошпетив, споганив

ИНТЕРМЕДѢЯ НА ТРИ ПЕРСОНИ: СМЕРТЬ, ВОИН И ХЛОПЕЦЬ

Воин
виходить и мовить

Я есть воин славній,
Всему свѣту справній;
Вышол звитязаючи [a],
Зе много звитязал.
Як би с тоею смертью
Спробовать сам [ся мал?] [1]
Звѣдати, забил з луку!
Нехай смерть не попадается в мою руку!

Смерть
вніиде и мовить

Отъвож и я тут, смерть, завитала,
Жеби [б]-м ся с тобою, воине, спробовала,
Самсон был надній,
[Соломон] [2] мудрій,
А я над Самсоном силнѣйша,
А над Соломоном мудрѣйша.

Воин
мовить

Почто, смерте, мене, воина, лякаеш?
Покажи мнѣ, що ти за поратунок маеш?

Смерть
мовить

Ото косу, граблѣ [3], заступ маю,
Еще царей, и королей, и гетманов стинаю.

[a] перемагаючи [б] щоб

Не въважаю я на святіи патріярхи,
Закопую я в землю владики [4] и великіе монархи,
И еще с тобою [5], воине, могу ся спробовати,
Лук еще щастя стяти.

Воин наставляеть шаблю, а смерть косу

Воин
мовить

Въставай, смерте, тута со мною,
Будем битися с тобою.
Хлопче, подай мнѣ стрельбу,
На смерть буду!

Хлопець подае стрельбу, а

Смерть
мовить

Не уповай, воине, на тѣлесное здравие,
Воспомяни небесное царствіе и житіе вѣчное!
Видиши ти, яко силніе и мудріи умирають,
Нѣ ве келіях [6], нѣ в дворах предо мною ся не сховають!
Не надѣяся, воине, на мимоходящую красоту,
Бо ей оберну в самую темноту!

Воин
стрѣляючи, мовить

А вже ж побачимо: кто кого звоюеть,
Той жив додому пойдеть.
Стрелаю, як упия [a], таки могу застрелити я тебѣ,
Бо ти по свѣту людей заидаеш
И в темние гроби их управожаеш.
Уже не будеш людей заидати —
Буду на тебе з лучници стреляти.

Стрелил

Воин
и мовить

Смерте сухоребра,
Стрѣлил воин у твои ребра!

Смерть упаде а

[a] *можливо,* Урія *(біблійний персонаж, хоробрий воїн)*

Воин

хвалится

Уже пан смерть застрѣлил,
Так, як сам хотѣл!
Уже не будеть болш людей заидати
И на поединок воина призивати.

Смерть

востанеть от стрельби и мовить

Безуміе все, воине, сотворяеш.
И почто на смерть стриляеш?
Сам Христос плотию умирав
И нам [7] свой образ показал,
Матфусам [a] жил девять
Сот лѣт и еще девять.
Помишляй день страшній,
Бо пойдем во гроб темній.

Воин

мовить

Почто мя, смерте, гробом устрашаеш,
И почто надо мною косою махаеш?
Стрельбу вседобрую маю
И до тебѣ, як упия, стреляю.

Воин стрелил, а

Смерть

воина затнать и мовить

Востани, воине. Ко богу
Ото зараз пойдеш под ногу.
Кто творяй, воине, таковая,
Яко же ти твориш, вся злая?
Яко же свиня лѣзеш до калу,
Ото зараз упадеш к земному долу.

Воин

лежачи мовить

Дивная и мирская [8] смерте!
Пришла еси воину главу стерти!
Трепещьми гро[б] [9] очима взираю,
С тою ж ити до гроба маю,
Связан нинѣ многими грѣхов плеництами.

[a] Мафусаїл *(біблійний персонаж, який жив нібито понад дев'ятсот років)*

От юж служачу темній двор,
Широкій путь, где [10] усадние власти,
И ворота тепер павшы,
В темность в гробѣ гнисти.
Горе будеть отсилаемому у муку!
Подай, воине, смертѣ свою руку
И з людми уж попрощайся,
А тут и не обавляйся.

Аминь

ІНТЕРМЕДІЇ З РУКОПИСУ КИЇВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

. . . .[1]
Що з дощем з неба уже давно спали,
Се ми щастя тепер собѣ запопали.

М[у ж и к] 2[-й]

От коли б хто нагодивсь, то б ми іого и пропхали.

[М у ж и к] 3[-й]

Або до жида сами одтащимо,
Нехай навчит[ь] танцоват[ь] гуртом попросѣмо
Наперекур[а] поповѣ, коли так вун[б] взявся.
Їому були б одперли, да завеличався.

МУЖИК З ДОЧКОЮ НА ТОРГ[2] ИДЕ

М[у ж и к]

Шось бачу в нас, небого, трѣснуло у возѣ,
Як на те ж ще нема сокири в дорозѣ.

Д[о ч к а]

Кат же тобѣ виноват, що зараз попхався,
Я стручок[в] не побрала, що так разом захватався.

М[у ж и к]

А тіи серги де, що мати в ярмарку покупила?

[а] наперекір [б] він [в] стрічок

Д[о ч к а]

Але на вечорницях нехотя згубила.

М[у ж и к]

Як же б вони у тебе из ушей пропали?

Д[о ч к а]

Чи я ж виновата, що парубки силою валяли!

М[у ж и к]

А божевулна! Ти б из своим себром додому припхалась
Да як хотя собѣ в хатѣ из ним женихалась,
То б усе в тебе добречко твое було б цѣло
И нам би з матюрю на вас глянуть мило.
А то ось тут еи споражаем, а вона марне губит[ь],
Не буйсь, як мати се почуе, то в кулак затруби[ть]!
Од ти знаеш, дурна, як твоя мати дѣвовала,
Що нѣхто не скаже того, як вона зо мною чупчиковала,
Що силомуцю вперлася була в нашу хату,
Поти еи не випендив, поки не взяв к кату.
То б и ти собѣ, божевулна, так учинила
И голови б нашои булше не нудила.

Пришли старости.

1[-й] с т[а р о с т а]
г[ово]рить

Же дай здоров був, Хвилоне, як ся ти маеш,
Що собѣ дома добре поробляеш?

Х в[и л о н]
гово[рить]

Же дай здоровенки були, панове старости!
Уже, пане старший старосто, що не прибрався, вибач и прост[и].
Од то випендив еслю свою дѣвчину на мѣсто,
Намоглася продавати пшеничнее тѣсто.
Гач еи матер пак, свате, не вчилася лѣпит[ь]
Да пуди ж ти и мѣскіи за нею не вспѣють вхватит[ь].

С т[а р о с т а]
го[ворить]

А що ти думаеш, Хвилоне? Од ми до тебе припхались,
Скажи слово остатне, щоб не обезпечались.

Ми люде, прислани од Михненка Клима.
Кажуть, що на оданѣ дочка твоя Хима?

[Хвилон]
г[оворить]

Просимо ж, панове старости, в моіу[м] оце[чком] дом[ѣ]
хл[ѣба] попо[исти].

[Староста другий]
[говорить]

Нѣт, пан свате, поки слова не даси, не зволимо ист[и].

С[тароста]
г[оворить]

Скажи-бо, Хвилоне, слово одно да друге да будмо роднею.
Доки вже будемо водится за нею!

Хв[илон
говорить]

Нѣ, пан свате, не оддамо. Іще лѣпше будем зражати.

Д[очка]
г[оворить]

Ой-іо-іо! А поки ж мене будеш держати!?
Да не сподѣвайся, щоб тобѣ робила,
Бо вже минѣ твоя и худоба не мила.
Я из жалю в намастир пойду скитатся,
Коли ти и од сих людей будеш одмагатся.
Ось всѣ замуж повиходили — Хувря, Педоря и Настя.

Х[вилон]
г[оворить]

Их то, каже, небого, то не наше щастя.
Од и твое щастя, не журись, не в мѣшку, небого,
Бо як за сего не отдамо, то м[и] й за другого.

С[тароста]
г[оворить]

Що бо ти вже, Хвилоне, кобезися, коли сама хоче?

[Хвилон]
г[оворить]

Чи юй же потурат[ь], що вона сокоче?

Дѣвка
плачучи говорить

У лиху я годину вродилась,
Що нѣ за кого замуж не пустилась!
Чужее щасте, цураха іого матери, и погани,
Дак тих давно люде побрали любих да коханих!
А я бѣдна одна така в свѣтѣ уродилась,
А кат іого знае, чим я не уродилась!

Х[вилон]
г[оворить]

Ну ж, гледи, доч[ко], чи зовсѣм готова?

Д[очка]
г[оворить]

Ось ест[ь] ручники старостам и сорочка молодому нова.

Х[вилон]
г[оворить]

Перепендив [a] старостам Хвилун плечи [3].

Д[очка]
г[оворить]

Од бачиш, тату, як гречи.

Х[вилон]
г[оворить]

А чи не можна б, панове старости, щоб молодця сюди
примкнул[и],
Нехай би ми [4] побачили и слова от іого почули.

С[тароста]
г[оворить]

Парубочок гожий, буде хлѣба згубу,
Подушок не треба — спати ходит[ь] в грубу.

[a] *очевидно*, перев'язав.

X[в и л о н]

г[оворить]

Да и наша-таки, пане свату, дѣвочка пригожа,
Постѣлка в еи гречна — мѣшок да рогожа.

[С т а р о с т а

говорить]

Тут-то на те сам бриде гожий молодец[ь] Микита,
В його в бока гаман цвяхован, а наіопашку свита.

ЛИТЪВИН ПРИШОВ, АЖ МУЖИК ПЛУГ ЛАГОДИТЬ

Л[и т в и н]

Помагай буг цебіе, кохан, што цѣ добріе робиш?

М[у ж и к]

Ось плужок направляем, може й ти пособиш?

Л[и т в и н]

А хто ціебе загадав рабиць сию карлюку?

М[у ж и к]

Адам христянам утеребив, кажут[ь], сюю муку.

Л[и т в и н]

Чи ніе тѣ то Адам, што з Евою в раи пробувалѣ
Да покравши яблаки в кошель поховалѣ?

М[у ж и к]

Гляди лиш и в тебе чи нема оскоми?

Л[и т в и н]

Лутче кеби вон ніе ел яблук да зев воз [5] соломи.
Он и мнѣ зрабив ніемалую шкоду,
Буду яво паміетац[ь] ад ліоду да ліоду:
Як же зрабив милосцев господь кучу сѣю
И пчелок тогда спладзѣв сѣлу ніемалую;
Былѣ тогда всѣ пчелки з авцю ізрастом,
Міедок ніеслѣ казубнями [а], гетак клалѣ настом [б].

[а] кошиками [б] шаром.

А як же, каже, прабродил Адамко бедуха,
То и пчалки попсовалѣсь и стали, як муха;
И вжо ціепер по борцям ліетаюць вѣсоко,
Як здзіереш — баронятся, кусают[ь] жіестоко;
Міедку патрошку носюц[ь], карѣсти нам мало,
Всейно Адам патіерял, нѣчего ніестало.

. . . . [6]

ВОСКРЕСЕНСКІЕ СТИХЫ

Жоврид

Чи ще тобѣ, Оноприю, сей пист не докучив?

Оноприй

Жовриде, Жовриде, не те ты блягузныш [а], та вже мене замучив!
Та вже и кваша в печинки въѣлась [1],
А що хрѣн та редька наскризь просмердѣлась.
Бѣда, як сей пист проволочется,
То не один из посту, як гора, зодмется.

Жоврид

Та вже кваши не гудь, бо то гречна потрава,
Як походыть коло неи жинка хупава [б].

Оноприй

А вже ж моя Педоря, як той [2] канцирь [в], купавенько ходыть,
Як накрутит, то цѣлу нич сходит;
То гляды частенько течуть с печи потіоки —
Через припѣчок просто до помійницѣ рѣштоки [г];
А що останется на черенѣ — кившем избирае,
Набуривши повен горщик, тодѣ в пич вставляе.
То вже того гинтяку [д] на нич як ухватиш,
То опивночи, пробачьте, штанив не одхватиш.

Жоврид

А вже ж то я свою хвалю старую Домаху, —
Увесь пист варила гречну соломаху,

[а] базікаєш [б] охайна, гарна [в] рак [г] рівчаки [д] мішанини

Що як наимось всмак з березовым соком,
То хто черевом повзе, а инший и боком.
А вже вночи, то знай — пердь пердя поганяе:
Вона б то, бач, и ситна, лиш живѣт надувае.

Оноприй

А ще що оце отець поставив у своій парафіи!
То сяки, то таки видирае хуріи [а]:
Загадуе по тижням до церквы ходиты,
Та ще рано и вечир поклоны быты,
А щоб стари и мали дощенцю [б] говѣли,
От пятницѣ до субботы ничого не ѣли.
А щоб люльки потягты, табаки понюхать — того не дай боже,
Та вже то вин видумае, чого и не гоже.

[Жоврид] [3]

От — пером іому земля — як у нас був покійник Лукяный,
Вин було в гуртѣ сповѣдае, хоть хто прійде и пьяный.
А що було на си витребеньки не смявае [в],
Хоть хто люльки потягне — то вин причащае.

Оноприй

А вже в сіого не вгобзнеш, сей дуже кмѣтуе [г],
Хоть бы трохи лизнув люльки — то духом почуе.

Жоврид

Та вже-таки не харапудьмось, бо як живы будем,
Со мы сіи витребеньки усѣ перебудем.
Он лиш молим бога и іого святу ласку,
Щоб нам диждать того риздва, що робят паску.

Оноприй

Та вже билше ждали, меньше пождим. Як тильки сумирне,
Ось не вглядим, видкиль нам весела вість вирне.

[*Тут прибѣгает Оноприев сын с извѣстіем, що бачив воскресенье*] [4]

Оноприй

А що там, сину Педю?

Педь

Але що? От я вас давно шукаю
И щось вам новеньке сказати маю.

[а] витворяє штуки, шаленіє [б] геть усі, дощенту [в] *очевидно*, не зважає [г] слідкує.

Онопрій

Рады слухать.

Педь

Сегодня, сказать якбы на вечирнѣм опрузѣ,
Пасу я овечата на шелявському лузѣ,
Аж чвалае дорогою якаясь прочвара;
Их було наперед тильки одна пара —
Одному риг збытый, другій похилився,
Вся мармуза похряпана, пасокою вмывся,
Хвист при рипицѣ видирваный, на ноги хромае,
Посупившись жалобненько, мов бугай, рыкае;
Другее, изгорбившись[5], и голе, и босе
Услѣд за ним шкандибае, хоть простоволосе.
Та якись писма воны с собою носилы,
Бо далеко впреч сколесили.
Потягли на низ в Херсонщину[6] слободы глядѣты,
Бо вже им в сых краях мисця не нагрѣты.
Я ж их, стоячи далеко, проводив очима,
А я не знаю, що в мене човпется за плечима.
Коли зиркну назад — киптюга-курелея вертится,
Коли придивлюсь, аж то ангол тащится,
А за ним иде услѣд рыжыми волами,
Тильки тягнуть ноги за ногамы.
На возѣ сидит сам челядин гречный,
Волы в іого не попохужѣ та и виз валечный[а];
На іому чекминь, як снѣг, шапка-вигилярка[б],
У чертатым поясѣ, хустка в бока гарна;
В поливяных чоботях, штаны тузенковѣ[в],
Червоная застѣжка и чоботы нови.
В руках іого червоная короговця мае;
Ковбасою стихенька волы поганяе,
Яйцями округ обсипався, ковбасами обиклався,
Мов як куды в бояры, то так вин прибрався.
Аж ось слѣдом совдѣ[г] якась старуха.
Ну ж я ии питаты, прилягши до уха:
«Щоб се таке?» — тихенько спитався.
— «Та се великдень у гости попхався».
Так я, почувши це[7] та й вивцѣ покинув,
Та до вас, щоб и вы се знали, аж стремголов двинув.

Жоврид

То коли ж так, то ходимо, найдим свячене.

[а] міцний, добрий [б] *очевидно*, бойова, гарна [в] сорт сукна
[г] *суне ліниво, повільно йде.*

Онопрій

Та ще ось Фенна нехай скаже, чи е печене?

Педоря

Що вы тут загуторились? Зробить добру ласку:
Йдить лиш додому та виймить с печи паску.

[Онопрій][8]

А ты сіого и сама невгарна зробыты?
Так собѣ умій виняты, як усадиты.

Педоря

Та вже и кочергою и заступом довбала,
Та ничого не вражу, дуже до череня пристала.
Ох, там же то була вдалася,
Що як сажала в пичь, то на сажинь тяглася!
А тепер минѣ неглюзне[а] щось перейшло дорогу,
Що моя паска невгарна ни к людям, ни к богу.

Жоврид

Та вже ж, як росказуеш, бачу, Фенно небого,
То тут без копаницѣ[б] не вдѣеш ничого.

Онопрій

От ище ты не пекла и поросяты.

Педоря

Та де ж то не пекла? Сором и людям казаты.
То ж те. заколола — саме гарне и кохане,
Там же то було придалось сыте та рохманне[в].
Гречаными висѣвками с мякинами була начинила
И, вложивши в яндолу[г], в пич установила.
Та собѣ на лыхо в хижу отчахнула,
А як с печи утекло — того и не чула.
Ще ж такои шкоды наробило,
З юшкою и с борщем два горшка розбыло.
Не ймучи ж я вѣры, усюды шукала,
Де ж воно дѣлось — и слѣду не попала,
Як у воду впало!

Онопрій

Та се ж, бачу, як на таку, то ты и яець не красила?

[а] *очевидно*, щось лихе [б] заступ [в] тихе, смирне [г] велика миска

Педоря

Ох, де ж то не красила, Оноприю? Та то як упустила,
Так ис киркою[a] горщок розбила.

Оноприй

А щоб ты пид[9] царський вѣнец не пидийшла, шевлюго[б] проклята!
Се ж ты наробила, що не знатемемо свята!

Педоря

Що ж ты мене катуеш? Що я тобѣ лихе зробила?
Коли б лиш тебе лиха годына побыла!

Жоврид

Чи ты скавезився? Людей не смѣшите,
Як диждете того року, то лутше робите!
Щоб ваша слава протхнулась, мов у морѣ камень,
Щоб я, старый бовняку сіому слову, аминь[в].

[а] *може,* куркою [б] дурисвітка
[в] *Зміст останніх двох рядків малозрозумілий.*

ROZMOWA MIĘDZY POLAKIEM I KOWALEM

1 PUNKT

Polak

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! [a]

Коваль

Доброго здоровя вам жичу, моспане.

Polak

A tu kowal mieszka? [б]

Коваль

Тю.

Polak

Masz ty zelazo? [в]

Коваль

Маю.

Polak

Węgle masz? [г]

Коваль

Маю.

Polak

Kliszcze masz? [д]

[а] Розмова між поляком і ковалем. 1 пункт. Поляк: Слава Ісусу Христу! [б] А тут коваль мешкає? [в] Ти маєш залізо? [г] Вугілля маєш? [д] Кліщі маєш?

Коваль

Маю.

Polak

Młoty masz? [а]

Коваль

Маю.

Polak

Wszystkie naczynie masz? [б]

Коваль

Маю.

Polak

A kropidłoż ty masz? [в]

Коваль

Маю.

Polak

Rzniycież mi kowala!

Na stronie

Spiewacy

spiewają

Zagrajcież mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaz bidna,
U niey cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niey cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna [г].

[а] Молоти маєш? [б] Все начиння (*інструменти*) маєш?
[в] А кропило ж ти маєш?

[г] Поляк

Утніть же мені коваля!

Збоку

Співаки

співають

Заграйте ж мені коваля, коваля!
Тепер мені час дозволяє, дозволяє.
Піди до бабусі, хоча ж бідна,
У неї дочечка одним одна,
Гоц, гоц, гоц, гоц!
У неї дочечка одним одна;
Гоп, гоп, гоп, гоп!
Одним одна.

2 PUNKT

Polak

sam spiewa.

Jaworowe kułka,
Dębowa rozworka,
Trzeba by to okować [а].

Коваль

Оковав би-м, моспан,
Та без грошій карман.

Polak

Co? Co muwisz, gałganie? Co? [б]

Коваль

А чого ся, вашець, так гнѣваете?
Я повѣдаю, же оковав би-м, моспан,
Та без грошій карман.
Вже то дуже добре тое знати,
Що не маете, вашець, за що воза оковати.

Polak

Jak to? Albo też to ja nie mam pieniędzy? [в]

Коваль

Та я бачу, що вашець не показуете нендзи! [г]
Я вже давно знаю, та й околичніи люде,
Що в твоего батька воза кованого не було,
Та й в тебе не буде.

[а] *2 пункт*

Поляк

сам співає

Яворові кільця,
Дубова розвора, (жердина для з'єднання передніх і задніх коліс воза на потрібній відстані).
Треба б це окувати.

[б] Що? Що кажеш, негіднику? Що?
[в] Як це? Чи то ж я не маю грошей?
[г] нужди

Polak

Kto na to przyzna? [а]

Коваль

Громада.

Polak

Gdzież jest? [б]

Коваль

От єст.

Polak

Niech że mówi [в].

Коваль

А правда, панове громада?

Громада

Тадже прайда.

Polak

Prosze cię, panie kowal, mnie tak nie posponować,
To cię będę zawsze winem częstować [в].

Коваль

Не хочу я віна твоего,
Гляди-но ти носа своего!
Чи ни напив би-с ся хоч золи,
Коли би тобѣ тилько подали?

Polak

A nie kawalerska to jest rzecz, abym się frasował;
Nie będę cię prosił, będziesz tego żałował.
Ja rozumiałem, że ty jesteś coś podsciwego,
A ty, jak widze, nic dobrego.
Rzniycież mi kowala! [г]

а Хто це признає?
б Де? в Нехай же говорить
г Прошу тебе, пане ковалю, мене так не принижувати,
То буду тебе завше вином частувати.
д А не кавалерська то річ, щоб я засмутився;
Не буду тебе просити, будеш цього жаліти.
Я думав, що ти щось поштиве,
А ти, як бачу, ледащо.
Утніть же мені коваля!

Na stronie

Spiewacy
spiewają

Zagraycież mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaż biedna,
U niej cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niej cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna.

3 PUNKT

Polak
sam spiewa

Przepiłem ja czerwony złoty,
Chodząc do panny w zaloty,
Ale mi jego nieco żal [а].

Коваль

А дивѣть-но ся, панове громада,
Якій той ляшок проворній!
Щиру мѣдяну полушку пропив,
Та каже, що червоній золотій.

Polak

Co? Co mówisz, kłutniku? Co? [б]

Коваль

Я кажу, же-с щиру мѣдяну полушку пропив,
Та кажеш, що червоній золотій.

Polak

Ale ja mowie, czerwony złoty,
Chodząc do panny w zaloty [в].

Коваль

Знаю, знаю, що-сте до Берка ходили,
Бо-сте єго наймичку собѣ любили.

а Пропив я червоний золотий,
Ходячи до панни на зальоти,
Та мені його трохи жаль.
б Що? Що кажеш, сперечальнику? Що?
в Та я ж кажу, червоний золотий,
Ходячи до панни на зальоти.

Правда, же она хороша була,
Тилько коли б з вашецѣ смѣху не зробила.
И вже послухайте людей та перестаньте ходити,
Волите пѣти до винницѣ колодки точити.

Polak

Kto? Co? Ja? Żebym był browarnikiem?
Wole bydź przy dworzy dobrym czeladnikiem [а].

Коваль

Правда, правда, що-сте в вынницы за челядника
бували,
И добре веслом по кадцѣ вѣганяли.

Polak

Kto na to przyzna?

Коваль

Громада.

Polak

Gdzież jest?

Коваль

От єст.

Polak

Niech że mówi.

Коваль

А правда, панове громада?

Громада

Тадже прайда.

Polak

Proszę cię, panie kowal, mnie tak nie buzować;
Już cię miodem poczęstuje i mogę czym udarować [б].

Коваль

Вже мене, вашецѣ, медом не частуй
И дорогим дарунком не даруй!
От волиш подаровати Берковѣй наймичцѣ, а своей
коханцѣ,
Як прійдеш до неи, аби не сказала арендарцѣ.

[а] Хто? Що? Я? Щоб був броварником?
Волію бути при дворі добрим челядником.

[б] Прошу тебе, пане ковалю, мене так не ганьбити,
Уже я тебе медом почастую і можу щось подарувати.

Polak

A nie kawalerska to jest rzecz, abym się frasował;
Nie będę cię prosił, będziesz tego żałował.
Ja rozumiałem, że ty jesteś coś podsciwego,
A ty, jak widzę, nic dobrego.
Rzniycież mi kowala!

Na stronie

Spiewacy

spiewają

Zagraycież mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaż bidna,
U niej cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niej cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna.

4 PUNKT

Polak

sam spiewa

Przepiłem ja woły,
Co chodzili w roli,
Ale mi ich nieco żal [а].

Коваль

А чи не тіи то моспан пропили воли,
Що они в вашецѣ нѣколи не були?

Polak

Co? Co mowisz, oszuscie? Co? [б]

Коваль

Альбо ж вже не чуеш? Я повѣдаю:
Чи не тіи-то моспан пропили воли,
Що они в вашецѣ нѣколи не були?

Polak

Jak to? Albo też to u mnie po te czasy
Siwych wołow par dwie nie bywało? [в]

[а] Пропив я воли,
Що ходили по ріллі,
Але мені їх трохи жаль.

[б] Що? Що кажеш, обманщику? Що?

[в] Як це? Чи це ж то в мене до тих часів
Сивих волів пар дві не бувало?

A jeszcze do tego para czarnych młodzików,
Kiedy chcesz wiedzić, chamonie Hawryło! [a]

Коваль

Ага-га! Нагадали вашець хамоне Гаврило,
Але чомусь и вашецѣ вчинилося немило.
Та вже ми тое дуже добре знаемо
И так сами не раз от других чуемо,
Що у вашецѣ пар тысяч с чотыри бувало,
А що тих чорних скакункѣв то и лѣку не стало.
То-то они вашецѣ поза плечѣ хорошенько орали,
А в очкурѣ пѣд поясом то с тѣлом стояли.

Polak

Kto na to przyzna?

Коваль

Громада.

Polak

Gdzież jest?

Коваль

От єст.

Polak

Niechże mówi.

Коваль

А правда, панове громада?

Громада

Тадже прайда.

Polak

Prosze cię, panie kowal, mnieć mnie za dystyngowanego,
A nie tak, żeś mnie zdefamował właśnie, jak ostatniego [б].

Коваль

Сами-сте ся, вашець, надували,
Бо-сте поза плечѣ товар мавали,
И так есте казали, що нема над вас;
Не знаю тилько, чи не схочите далѣ пѣти вѣд нас.

[a] А ще до того пара чорних молодих (*волів*),
Коли хочеш знати, грубіяне Гаврило!
[б] Прошу тебе, пане ковалю, вважати мене за добре вихованого,
А не так, що мене знеславив, ніби як останнього.

Polak

A nie kawalerska to jest rzecz, abym się frasował!
Nie będę ciebie prosił, będziesz tego żałował.
Ja rozumiałem, że ty jezdeś coś podsciwego,
A ty, jak widzę, nic dobrego.
Rzniyciеż mi kowala!

Na stronie

Spïewacy

spiewają

Zagraycież mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaż bidna,
U niej cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niej cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna.

5 PUNKT

Polak

sam spiewa

Przepiłem ja konie,
Co chodzili w bronie,
Ale mi ich nieco żal [a].

Коваль

А чи не тіи-то вашець конѣ пропили,
Що-сте их в Бердичевѣ без грошій купили?

Polak

Co? Co muwisz, łajdaku? Co? [б]

Коваль

Видиш, як правди недочуваеш!
Я кажу, чи не тіи-то вашець конѣ пропили,
Що-сте их в Бердичевѣ без грошій купили?

[a] Пропив я коні,
Що ходили в бороні,
Але мені їх трохи жаль.
[б] Що? Що кажеш, лайдаче? Що?

Polak

Kto? Co? Ja miał bym bydź takowym człowiekiem, żebym bez pieniędzy kupował?
Albo też to ja nie jestem ojcowskim synem, abym tak zartował!
Ja tylko gdzie pojadę, to zawsze złotem szafuję,
A czasem i za drobną białą monetę towar kupuję.
A ty mnie niecnotliwym synem nazywasz!
Nie wiem tylko, ty tey krotofili czy nie [nad]używasz? [a].

Коваль

Вже моспан там и без фѣля [б] добре грали,
власне як в фарини [в], та й вашець ся не ошукали.
Знати, що из дитинства тоей штуки-сте ся вънчили:
Як грошій нема, аби-сте и без грошій купили.
Зъмеже нас тут жаден такои не докажет, як вашець, штуки,
Щоби вола альбо коня привести, скоро възявши в руки.

Polak

Kto na to przyzna?

Коваль

Громада.

Polak

Gdzież jest?

Коваль

От єст.

Polak

Niechże mówi.

Коваль

А правда, панове громада?

Громада

Таже прайда, прайда.

---

[a] Хто? Що? Хіба я така людина
Щоб без грошей купував?
Або чи я ж то не отецький син,
Щоб так жартував?
Я тільки куди поїду, то завше золото марную,
А часом і за дрібну білу монету товар купую.
А ти мене нечесним сином називаєш!
Не знаю тільки, чи цього глузування ти не надуживаєш?
[б] хвилька *(гра в карти)* [в] *очевидно*, фараона *(картярська гра!)*

Polak

Prosze cię, poprzestań mnie tak buzować, mój kochanku!
Już ci to wszystko oddam, co mam w domu w zbanku [a].

Коваль

Вже ви що маете в збанку, тримайте
И своей коханцѣ, а Берковѣй наймичцѣ отдайте,
Жеби вас в своем серцу завше тримала
И щоби собѣ вашецю хорошого укохала.

Polak

A nie kawalerska to jest rzecz, abym się frasował.
Nie będę ciebie prosił, będziesz tego załował.
Ja rozumiałem, że ty jesteś coś podsciwego,
A ty, jak widze, nic dobrego.
Rżniycież mi kowala!

Na stronie

Spiewacy

spiewają

Zagraycież mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaż bidna,
U niej cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niey cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna.

6 PUNKT

Polak

sam spiewa

Przepiłem ja kaftanik,
Nawkoło złoty galanik,
Ale mi go nieco żal [б].

---

[a] Прошу тебе, перестань мене так ганьбити, мій коханий,
Я вже тобі все оддам, що маю вдома у дзбанку *(кубушці)*
[б] Пропив я кафтаник,
Навколо золоті галуни,
Але мені його трохи жаль.

Коваль

Той-то, той кафаник всякаго гатунку,
Що вашець в нѣм не раз заживали рѣзнои бѣди
и фрасунку.
Бо в той час добре ся вашець мавали:
Коли не пѣд столом, то в грубѣ-сте ся з ним ховали.

Polak

Ja, prawda, co teraz, i wtenczas dobry rozum miał.
Ale ty, jeszcze ci raz mówie,
Jak niepodsciwyi łżesz!
Abym się pod stołem kładł albo w grubę chował!
Ja nigdy nie mogę się rozejść z piernatem,
Kołderką, jedną i drugą i trzecią poduszką,
A saską robotą okutą łużką [a].

Коваль

Правда, правда, що-сте спали в Берка пѣд грубою,
Хоця ж там завше було вуско.
Як ся теж конечне захотѣло до наймички,
То хоч яка нѣч невидна,
То-сте ишли, когда би було и отак грузько.

Polak

Kto na to przyzna?

Коваль

Громада.

Polak

Gdzież jest?

Коваль

От єст.

Polak

Niechże mówi.

Коваль

А правда, панове громада?

---

[a] Я, правда, що й тепер, то й тоді добрий розум мав.
Але ти, ще раз мовлю тобі,
Як безсовісний брешеш,
Щоб я під столом лягав або в печі ховався!
Я ніколи не можу розлучитися з периною,
Ковдрою, одною, другою і третьою подушкою,
І з окованим ліжком саксонської роботи.

Громада

Тадже прайда, прайда.

Polak

Proszę cię, panie kowal,
Zaniechaj już że mnie takie drwiny robić!
Ot wolesz poyść do kuzni, zelazo na szynale odrobić,
I wolesz sobie zawczasu wszystkiego nagotować,
Abyś miał czym koła i wasążek okować [a].

Коваль

Пѣдете вашець верхом на [1] палицѣ,
Щоби вашецѣ не поили коній заяйцѣ,
Бо то звѣрина злостна,
Хоця ж мала и безхвоста.
Як ся конѣ излякают,
То преч вѣд колѣс не тилько шиналѣ,
Али и штаби повѣдлѣтают.
А так волите пѣшки пѣти помаленьку,
То хоця ж припѣзнетеся,
Можети ввѣйти до Берка до хати потихеньку.

Polak

A nie kawalerska to jest rzecz, abym się frasował!
Nie będę ciebie prosił, będziesz tego żałował.
Ja rozumiałem, że ty jezdeś coś podsciwego,
A ty, jak widzę, nic dobrego.
Rżniyciеż mi kowala!

Na stronie

Spiewacy

spiewają

Zagrayciez mi kowala, kowala!
Teraz mi czas pozwala, pozwala.
Póydź do babusi, chociaż bidna,
U niey cureczka jednym jedna,
Hoc, hoc, hoc, hoc!
U niey cureczka jednym jedna;
Hop, hop, hop, hop!
Jednym jedna.

---

[a] Прошу тебе, пане ковалю,
Залиш уже з мене такий насміх робити!
От краще піди до кузні наробити з заліза костилів
І всього наперед приготувати,
Щоб мав чим колеса і васаг *(кузов воза)* окувати.

7 PUNKT

Polak

sam spiewa

Teraz mi oddadzą
I wszystko przyprowadzą,
Nie trzeba mi się frasować [a].

Коваль

Не фрасуйтеся, моспане, не фрасуйте
И голови собѣ не псуите!
От принесут вашецѣ в подолку,
Що-сте наробили, ходячи в Беркову коморку.

Polak

I cożby to złego miało bydź,
Żebym ja miał co takowego zrobić? [б].

Коваль

Нѣ, вже ви добре зробили,
Бо-сте ся на Берка задивили, —
Бо ест голова з ухами,
Очи и руки з ногами,
И тіи отруби,
Где мают бути зуби.

Polak

Już nie wiem, co z tobą gadać,
Bo moja głowa z twoją nie może się zgadzać.
Cygan swoje,
A czart swoje.
Już jak mogę, głową wykręcuje,
A według myśli mojej nie wychodzi na moję [в].

Коваль

Крути вже, моспане, не крути,
Як я вашецѣ жичу вѣтци без бѣди пѣти!

[а] Тепер мені оддадуть
I все доставлять,
Не треба мені журитися.
[б] А що ж би то злого мало бути,
Що б я мав такого зробити?
[в] Уже не знаю, що з тобою говорити,
Бо моя голова з твоєю не може згоджуватися.
Циган своє,
А чорт своє.
Уже як можу, головою викручую,
А, як думається, не виходить на моє.

Бо як ся вашець зъхочите з нами довше ту забавляти,
Глядѣт же того, чи не схочет кто з вашецѣною чуприною пожартувати!

Polak

Kiedy wy chcecie żartować z mojemi włosami,
Bądzcież mi zdrowi i biycie się sami! [а]

[а] Коли ви хочете жартувати з моїм волоссям,
Будьте ж здорові і бийтеся самі!

ДОДАТКИ

РІЗНОЧИТАННЯ

ІНТЕРМЕДІЇ ДО ДРАМИ ЯКУБА ГАВАТОВИЧА «TRAGAEDIA, ALBO WIZERUNK SMIERĆI PRZESWIĘTEGO IANA CHRZCICIELA, PRZESŁANCA BOZEGO»

[1] *У першодр.* hroszj [2] *У першодр.* cho ćwerne [3] *У першодр.* Znáiu [4] *У першодр.* dā [5] *У першодр.* lichȳ [6] *У першодр.* wźiąu [7] *У першодр.* sukmánu [8] *У першодр* wżiąu [9] *У першодр.* wźiąu [10] *У першодр. тут іде слово* Liboy, *що мало повторитися на наступній сторінці, але не повторилося* [11] *У першодр.* tráwlćiu [12] *У першодр.* myłostiu [13] *У першодр.* lichij [14] *У першодр.* za [15] *У першодр.* Max [16] *У першодр.* tat [17] *У першодр.* ist [18] *У першодр. цього слова нема,* [19] *У першодр.* idu [20] *У першодр.* tepyty.

ІНТЕРМЕДІЇ З ДЕРНІВСЬКОГО ЗБІРНИКА

[1] *В рукопису* попѣху [2] *В рук.* тепрер [3] *В рук.* понягай [4] *В рук.* варец [5] *В рук.* Р: [6] *В рук.* Р: [7] *В рук.* Mci Рn [8] *В рук.* Р: [9] *В рук.* побим [10] *В рук.* випайте [11] *В рук.* продали [12] *В рук.* курьти [13] *В рук.* горвъка [14] *В рук.* мати породила [15] *Очевидно, пропущено рядок* [16] *В рук.* тутут [17] *В рук.* сртохи [18] *В рук.* приблукався [19] *В рук.* будет *написано двічі* [20] *В рук.* баратій.

ИГРАНИЕ СВАДБЫ СЦЕНА З ДРАМИ «АЛЕКСІЙ ЧЕЛОВѢК БОЖІЙ»

[1] *В рукопису* слуга [2] *В рук.* первой [3] *В рук.* другой [4] *В рук.* мужики [5] *В рук.* быти *написано двічі* [6] *В рук., очевидно, пропущено рядок* [7] *В рук. вірш незакінчений* [8] *В рук.* заслынувся [9] *В рук.* як як [10] *В рук.* тонцовати [11] *В рук.* скачу.

ІНТЕРМЕДИЯ НА ТРИ ПЕРСОНѢ: БАБА, ДѢД И ЧОРТ

[1] *У 1-му списку* — завитав, *у 2-му* — жави . . . *обрізано поле рукопису)* [2] *У 1-му сп.* — оженити, *у 2-му* — ож . . . *(обрізано)* [3] *У 1-му сп.* — пошкэкав, *у 2-му* — пошк. . . [4] *У 1-му* сп. — заграв, *у 2-му* — загр. . . *(обр.)* [5] *У 1-му сп.* — . . . рт . . . тъ, *у 2-му* — чорт . . . ови мовит *(обр.)* [6] *У 1-му* сп. — вщеленский, *у 2-му* — вщеленски [7] *У 1-му* сп. — танцую, *у 2-му* — танчуют [8] *В обох списках* — хехаи [9] *У 1-му* сп. — **танцуй,** *у 2-му* — тан. . .

(обр.) [10] У 1-му сп. — танчуем, у 2-му — танцуе (обр.) [11] У 1-му сп. — треба ся поклонити, у 2-му — треба ся . . . (обр.) [12] У 2-му сп. — . . . ъ баба . . . мона . . . лицею . . . поро . . . хъ . . . ритъ (обр.) [13] У 1-му сп. — плачу, у 2-му — . . . (обр.) [14] У 1-му сп. — бачу, у 2-му — . . . (обр.) [15] У 1-му сп. — рачу, у 2-му — . . . (обр.) [16] У 1-му сп. — тебе, у 2-му — . . . (обр.) [17] У 1-му сп. — шебе, у 2-му — . . . (обр.) [18] У 1-му сп. — в хлѣвѣ, у 2-му — . . . (обр.) [19] У 1-му сп. — налѣвѣ, у 2-му — на . . . (обр.) [20] В обох списках — теплча [21] У 1-му сп. — великим, у 2-му сп. — вели . . . (обр.) [22] У 1-му сп. — повод . . . (обр.), у 2-му — пово . . . (обр.) [23] У 1-му сп. — достато (обр.), у 2-му — доста . . . (обр.) [24] У 1-му сп. — подостаток, у 2-му — подос . . . (обр.) [25] У 1-му сп. — жити, у 2-му — . . . (обр.).

УРИВОК ІНТЕРМЕДІЙНОЇ СЦЕНИ ІЗ ВЕЛИКОДНЬОЇ ДРАМИ

[1] *Початок не зберігся.*

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ МИТРОФАНА ДОВГАЛЕВСЬКОГО «КОМИЧЕСКОЕ ДѢЙСТВІЕ»

[1] *В рук.* котокого [2] *В рук.* гидко стало [3] *В рук.* А звѣзда в рот з неба в рот [4] *В рук.* чимош [5] *В рук. після першого* Моей молодости *стоїть цифра 2, що означає повторення* [6] *В рук. після першого* У самой жалости — *цифра* 2 [7] *В рук. після першого* Пороспускав дѣти — *цифра* 2 [8] *В рук. після першого* Козацкая доле — *цифра* 2 [9] *В рук. після першого* Мати ж моя, оле! — *цифра* 2 [10] *В рук. після першого* Буду воевати — *цифра* 2 [11] *В рук. після першого* З очей не спускати — *цифра* 2 [12] *В рук. після першого* Харошо — *цифра* 2 [13] *В рук. перед іеддо залишено пусте місце; очевидно, переписувач не зміг прочитати початок слова* [14] *В рук. після цього слова пусте місце* [15] *В рук.* нада *написано іншою рукою поверх закресленого* треба [16] *В рук.* jejusijta [17] *В рук. після першого* Ха-ха — *цифра* 2.

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ МИТРОФАНА ДОВГАЛЕВСЬКОГО «ВЛАСТОТВОРНІЙ ОБРАЗ»

[1] *В рук.* Interludium 1-mum *подано після ремарки* [2] *В рук.* бало [3] *В рук. рядок не дописаний* [4] *В рук.* брашнѣ [5] *В рук.* Interludium 2-dum *подано після ремарки* [6] *В рук.* Interludium 3-tium *подано після ремарки* [7] *В рук.* байбарзе [8] *В рук. подано пояснення* — к святу [9] *В рук. подано пояснення* — Батко solutaoone(?) [10] *В рук.* сиди ж [11] *В рук.* доглядѣв [12] *В рук. додано пояснення* — но мала [13] *В рук.* Interludium 4-tum *подано після ремарки* [14] *В рук.* варецѣ [15] *В рук.* блали [16] *В рук.* варецъ [17] *В рук.* варецѣ [18] *В рук. додано* Ей, ей [19] *В рук.* варецѣ [20] *В рук. додано* — моего [21] *В рук.* варецъ [22] *В рук.* варецъ [23] *В рук.* брете [24] *В рук.* пропав [25] *В рук.* тит [26] *В рук. додано пояснення* — тараля.

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ДРАМИ «СТЕФАНОТОКОС»

[1] *Опускаємо не зв'язану з дальшим розвитком дії першу частину інтерлюдії; ця частина є окремою російською інтерлюдією* [2] *У Тихонравова* Чхабей! чхабей! чхабей! [3] *В рукопису після першого* Чхаве *і* Ха — *цифри 3* [4] *У Тих.* як *відсутнє* [5] *У Тих.* панованіе [6] *У Тих.* кинми мѣняти *відсутнє* [7] *У Тих.* добрѣ же [8] *У Тих.* коли [9] *У Тих.* ни крохи [10] *У Тих.* натрепался [11] *В рук. після першого* Агуи — *цифра* 2 [12] *У Тих.* боловых [13] *У Тих. після цього слова додана ремарка* тихо [14] *В рук.* навозиць, *у Тих.* наводзиць [15] *У Тих.* водилось [16] *В рук.* Циган *нема, у Тих. є* [17] *У Тих.* ночница [18] *В рук.* такее, *у Тих.* такее ж [19] *У Тих.* Литвинскаго [20] *У Тих.* другой *відсутнє* [21] *У Тих.* наѣвся [22] *У Тих.* думать [23] *У Тих.* кобыла [24] *У Тих.* Плеча добрѣ вытягай и горб выворачай [25] *У Тих.* паки [26] *В рук.* вырывать; *цим словом закінчується ремарка у Тих.* [27] *В рук.* умѣеш, *у Тих.* умѣем [28] *В рук.* неборокy [29] *У Тих.* Албо что доброе во снѣ приснится? [30] *У Тих.* зубами [31] *У Тих.* билось [32] *У Тих.* паки [33] *В рук. після першого* Ну еще — *цифра 3* [34] *У Тих.* Ближе мушу ставати *відсутнє* [35] *У Тих.* схватившись *відсутнє* [36] *В рук.* Циган *нема, у Тих. є* [37] *У Тих.* Varia sunt mi [38] *У Тих.* Коли б то мнѣ попала [39] *У Тих.* Scio: fluvium ventristae fegoforni fel aliquot cruti [40] *У Тих.* Hic medicamenta или штеру атеріан андрамахи *без розподілу тексту між лікарем і слугою* [41] *У Тих.* человѣк [42] *У Тих.* Upi rene [43] *У Тих.* благо [44] *У Тих.* мнѣ [45] *В рук.* отести, *у Тих.* отъѣсти [46] *У Тих.* ево *відсутнє* [47] *У Тих.* подставьте [48] *У Тих.* у мене *відсутнє* [49] *У Тих.* Лутше [50] *У Тих.* мене ей так [51] *У Тих. така ремарка* Выходит Грек с товарищами и барышник цыганов приводит с коньми и торгуется [52] *В рук.* модава, *у Тих.* Молдава [53] *У Тих.* шапса [54] *У Тих.* серифа [55] *У Тих.* начала [56] *У Тих.* Янчарка кебуха моя б [57] *У Тих.* И всяка .... *(нерозібр.)* другаго раздавила [58] *В рук.* грива, *у Тих.* диво [59] *У Тих. ремарка відсутня* [60] *У Тих.* Изопьем вмѣстѣ табачку; отвѣдай, каков, то узнаешь. Е твой калос; нѣт, брат! сказуешь, что хорошо в носу. [61] *У Тих.* Озми только табаку в рот. [62] *В рук. після першого* е — *цифра* 3 [63] *В рук.* наиду, *у Тих.* пойду [64] *В рук.* если, *у Тих.* есть ли [65] *В рук.* много ль, *у Тих.* много [66] *У Тих.* наторгую [67] *У Тих.* Грек *відсутнє* [68] *В рук.* намавдары, *у Тих. на* хлавдары [69] *У Тих.* Уже що кони! завезут тебя [70] *У Тих.* торговати мигдалами да фѣгами альбо люльки *відсутнє* [71] *У Тих.* с обѣих [72] *У Тих.* какіе кони изрядные [73] *В рук.* добрый, *у Тих.* бодрый [74] *У Тих.* Много денга а ежели не червонцам, знаешь нам помѣри — *всі слова говорить баришник* [75] *В рук.* Барышник *нема, у Тих. є* [76] *В рук.* Денги барышник цыг: и себѣ дѣлить, *у Тих.* Деньги барышник и цыган себѣ дѣлят [77] *У Тих.* Чтожь ты сдѣлал тепереча? [78] *В рук.* Грек *нема, у Тих. є* [79] *В рук.* сорочиншку, *у Тих.* сорачинску [80] *У Тих.* коней выглядает и не видя *відсутнє* [81] *У Тих. така ремарка* — Выходит жид с раскольником спороваться [82] *У Тих.* Да намѣренный наставник Никита [83] *В рук. після першого* о, вей — *цифра* 2 [84] *У Тих.* я [85] *В рук.* а коли и грецкои хоцесь то, *у Тих.* а коли хоцесь то и грецкой [86] *В рук.* уводить, *у Тих.* ужь водить [87] *У Тих.* ростопився [88] *У Тих. ремарка відсутня* [89] *В рук. після першого* о, вей — *цифра* 2 [90] *У Тих.* ему *відсутнє* [91] *У Тих. ремарка відсутня* [92] *В рук.* восторзѣ, *у Тих.* в восторзѣ [93] *У Тих.* будет нам [94] *У Тих.* бався, *в рук.* боися [95] *В рук. після першого* Ну — *цифра* 4 [96] *В рук.* естли, *у Тих.* есть ли [97] *В рук. після першого* Ну — *цифра* 4 [98] *В рук.* ксензаровати *нема, у Тих. такий рядок* — Пока ужь попоць ксензаровати [99] *В рук.* ето, *у Тих.* этого [100] *У Тих.* мене *нема* [101] *У Тих.* новаго [102] *У Тих. цей рядок пропущений* [103] *В рук. цей рядок відсутній, у Тих. є* [104] *У Тих. текст скорочено* — Поповщина, Аввакумовщина, Андрѣевщина, перекрещеванцы и неперекрещеванцы и толки [105] *В рук.* свой, *у Тих.* своей [106] *У Тих.* С Керженца, и с Поморья, с Польши [107] *У Тих.* Химана [108] *У Тих. цей рядок стоїть перед попереднім* [109] *В рук.* Жид *нема, у Тих. є* [110] *У Тих.* А отчегось тобѣ тое стало? [111] *В рук.* ступився, *у Тих.* сступився [112] *У Тих.* Аввакумова [113] *У Тих.* сама *нема* [114] *У Тих. цей рядок іде в мові еврея, в рук. — розкольника* [115] *В рук.* старовѣрец, *у Тих.* старовѣр [116] *У Тих.* позвать [117] *У Тих.* нехай вин [118] *У Тих.* искати [119] *На цьому текст рукопису уривається — загублено один листок; далі текст подаємо за Тихонравовим* [120] *У Тих.* Аять [121] *У Тих.* нечеты [122] *У Тих.* отличих [123] *У Тих.* Я осцѣ [124] *У Тих.* шаковать [125] *У Тих.* на барака.

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ТРІУМФАЛЬНОГО АКТУ «СИНОПСИС, ИЛИ КРАТКОЕ ВИДѢНІЕ ДЕКЛАМАЦИИ»

[1] *У Бадаліча* дуренъ [2] *У Бад.* цртвовати [3] *У Бад.* нене.

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО «ВОСКРЕСЕНІЕ МЕРТВЫХ»

[1] *У Петрова ремарка ширша* — Мужик хвалится о врожай пашнѣ. Посля сини его приводять бабу чаровницю, вловивши в житѣ [2] *У Петр.* як нивки зародят [3] *У Петр.* таки кажю смѣло [4] *Цього і попереднього рядка у Петр. нема* [5] *У Петр.* Треба ж и тим. щіо миркають [6] *У Петр.* Ще ж то и на правенти, тулко б з того дбати [7] *У Петр.* годовати [8] *Перед цим словом у Петр. ремарка* Сини бабу ведут [9] *У Петр.* Батко [10] *У Петр.* Син [11] *У Петр.* Але щіо? Побачиш онее! [12] *У Петр.* От сее? Щіо се за почваря? Ох, моя годино! [13] *У Петр.* От тепер же, як кажуть, думка думку пошибае [14] *У Петр.* Як ви в онум, щіо вона там робила? [15] *У Петр.* Сини [16] *Після цього слова у Петр. додаток* — Син. Крутила! [17] *У Петр.* То бо й то: угледѣли мои, як щіось там крутила [18] *У Петр. перед цим словом додано* — Вуйт. Крутила? Муж. Еге, крутила. [19] *У Петр.* Як накидаем палѣчя в паню старую [20] *У Петр.* щіо біет и котюги [21] *У Петр.* Москаль [22] *У Петр. уривок від* А от громади... *до* там еи поймали — *відсутній* [23] *У Петр. після цього слова ремарка* Москаль допрашиваеть баби [24] *У Петр.* щипочко [25] *У Петр.* напастникам [26] *У Петр.* Вріошь! Они гаварят, што тебя в житах застали [27] *В рук. перед цим рядком повторено назву дієвої особи* — баба [28] *У Петр. інтермедія скорочена і має таке закінчення, включаючи цей рядок:* Москаль. Веть я гiебіе давно гавару, што бери на плечи. (Тут мужик на козла держить бабу, а москаль кнутом біет). Моск. Да каку мніе за труда дастіе заплату? Муж. Каку? Возми еи зуздром с потрохом и к кату. (И так и всѣх москаль разгонить). [29] *В рук.* ба, ба [30] *У Петр. замість переліку дієвих осіб — ремарка* Жид жалуется о обидѣ, куторую ему пан его нанесл [31] *У Петр. тут і далі* Bandoliy [32] *У Петр.* O wey myr! Bym ia znow nie dostał sie w iego ręce [33] *У Петр. цього слова нема* [34] *У Петр. така ремарка* Здесь находить на пути Подстолій на жида [35] *У Петр. замість цього слова* iuz drugy pan [36] *Поданий у квадратних дужках текст в рукопису відсутній; наводиться за Петровим* [37] *У Петр.* Жид кричит. [38] *Ці два слова подаємо за Петровим;* у рук. Kto ma [39] *Цей і попередній рядок подаємо за Петровим; у рукопису текст скорочений і зіпсований* Podstoły. Moy! Bandoły. Nie twuy, no muy siądz arędzie! [40] *Тут у Петрова ремарка* Здесь на шаблѣ бются [41] *У Петр. останні чотири рядки зведені до таких трьох* A czy tak? Niech ze ani mou ani twoy będzie! Uczyń nam sprawe, moy chłopku kochamiy! Proße, uczyń parche, rozetni na poły! [42] *Цей рядок наводимо за Петровим; у рукопису він поданий із втратою змісту* Да ти ж такі и не так. пане Пердунивскій [43] *У Петр.* Bandoły [44] *У Петр.* Podstoły [45] *Це слово подаємо за Петровим, де додана також ремарка* И бет его: *в рукопису повторено останнє слово з попереднього рядка* karku [46] *У Петр. перед цим рядком ремарка* Сне тихо говорить [47] *У Петр.* Bandoły [48] *У Петр.* Podstoły [49] *У Петр.* мов гулѣ летали [50] *Цей відсутній у рукопису рядок подаємо за Петровим* [51] *У Петр.* не *відсутнє* [52] *У Петр.* божій [53] *У Петр.* не чювали [54] *У Петр. тут додано рядок* Тую, щіо к великодню свиннѣ рубаем [55] *Замість останніх чотирьох рядків у Петрова такий текст* Еку беду, сматри ти, ліешіонки взбудѣли, в жива-ста чюпруна душу атрубѣли! Да каво ж тіе перва в падвод взять, ей-богу, не знаю, гадятся етие плешивцы, я мало што чаю. (Ляхов береть и спрягаеть) [56] *У Петр. після цього рядка додано* Москаль. Ну, скарей поганяй! (Москаля растаскали ляхи; он винуеть мужика) [57] *У Петр. така ремарка* Так москаль, бючи, мужика и всѣх розгонить [58] *У Петр. додано після цього слова* и не ржет [59] *У Петр.* на те ж велми ласи [60] *У Петр.* салом и ковбасою [61] *У Петр. ці два слова відсутні* [62] *В рук.* очей, *у Петр.* ачей [63] *У Петр.* кожюхом египецким [64] *Після цього рядка у Петр. ремарка* Циган, виплутавшись, ловить циганку [65] *У Петр.* Нехай же преч и тебе той же забереть! [66] *У Петр. така ремарка* Циган бет циганку сергием и прогонить [67] *У Петр.* свяцѣціелю [68] *У Петр.* шулики [69] *У Петр.* незвѣстная, *в рук.* невіестная [70] *У Петр.* Ну, лишь ти, Мосѣю! [71] *В рук. цифра 2, у Петр.* Муж. 2 [72] *В рук.* чит, *у Петр.* чуть [73] *У Петр.* Прощайте! [74] *У Петр. така ремарка* Литвин сѣтку закидаеть и ворожить булавою [75] *У Петр.* А щіо ж з ним будем чинить? [76] *У Петр.* za chłopa [77] *У Петр. після цього рядка ремарка* И так ляха гонять в болото [78] *У Петр.* teraz ßukac nie wiem gdzie cie dali! [79] *У Петр.* trafunek [80] *На цьому рукопис Петрова I. 174 уривається, далі різночитання подаємо за публікацією* [81] *У Петр.* Ягниска [82] *В рук.* Ксьондз — *відсутнє, у Петр. є* [83] *В рук.* ватуем, *у Петр.* чатуем [84] *У Петр.* развязку

ИНТЕРМЕДИУМ ЖИД ИЗ РУСИНОМ

[1] *В рукоп. це слово дуже нечітке.*

ИНТЕРМЕДѢЯ НА ТРИ ПЕРСОНИ: СМЕРТЬ, ВОИН И ХЛОПЕЦЬ

[1] *У квадратних дужках подано у Тихонравова* [2] *У Тих. примітка, що це слово в рукопису пропущене* [3] *У рук.* грабль [4] *У рук.* владки [5] *У рук.* тоби [6] *У рук.* келях [7] *У рук.* наш [8] *У рук.* морская [9] *У рук.* гро [10] *У рук.* оде.

ІНТЕРМЕДІЇ З РУКОПИСУ КИЇВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

[1] *Початок інтермедії в рукопису втрачений* [2] *В копії відмічено, що в рукопису було* тогр [3] *До цього рядка в копії примітка* — В дійсності — ремарка [4] *До цього слова в копії примітка* — Дописано замість закресленого «почули» [5] *В копії до цього слова примітка* — Перероблено з «вуз» [6] *В копії тут додано* — [Перенос:] нѣ при чом; *на цьому рукопис уривався.*

ВОСКРЕСЕНСКІЕ СТИХЫ

[1] *У Перетца* въѣлася [2] *У Пер.* А вже б моя Педоря к тому [3] *У Пер.* Жоврид *нема* [4] *У Пер. ремарка подана у квадратних дужках* [5] *У Пер.* загорщившись [6] *У Пер.* Харонщину [7] *У Пер. виправлено рукописне* ще [8] *У Пер.* Онопрій *подано у квадратних дужках* [9] *У Пер.* пин

ROZMOWA MIĘDZY POLAKIEM I KOWALEM

[1] *В рук.* коло

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПРИМІТКИ

ІНТЕРМЕДІЇ ДО ДРАМИ ЯКУБА ГАВАТОВИЧА «TRAGAEDIA, ALBO WIZERUNK SMIERĆI PRZEŚWIĘTEGO IANA CHRZCICIELA, PRZESŁANCA BOŻEGO»

Найраніші відомі українські інтермедії надруковані у виданні «Tragaedia Albo Wizerunk Smierći Przeświętego Iana Chrzciciela Przesłanca Bozego. Ná pięć aktow rozdzielony. Przydáne są y Intermedia dwoie. Nápisány przez Iacoba Gawatthowica Leopolitę, Náuk Wyzwolonych y Philozophiey Bàkàlàrzà. Odpràwowány w Kámionce nà Iàrmàrk przypadáiący nà dzień tegosz Iana Swiętego Chrzćićiela Roku Pàń: 1619. Drukowány Ná przedmieśćiu Iáworowskiem v S. Mikołaia».

Нині відомі два примірники цього видання. Один з них зберігався в бібліотеці Й. Крашевського у Кракові, другий перебуває в кабінеті рідкісної книги Львівської бібліотеки АН УРСР, куди він переданий з бібліотеки графа Г. Баворовського (№ 495).

Примірник Львівської бібліотеки АН УРСР являє собою брошуру 4°, 44 стор., надруковану готичними літерами. На звороті титульного аркуша зображено герб Регіни Жолкевської — яблуко, пробите трьома мечами; на третій сторінці — вірш, який пояснює суть герба; на п'ятій і шостій сторінках надрукована присвята Регіні Жолкевській; на стор. 7—37 вміщено текст трагедії, а на останніх сторінках — 38—44 — тексти інтермедій: 1) Intermedium po Akćie wtorym, 2) Intermedium Drugie po Akćie trzećim.

Вперше інтермедії до драми Якуба Гаватовича опублікував російською транслітерацією М. Т[олмачо]въ [М. Драгоманов] в ж. «Киевская старина», 1883, грудень, стор. 652—664; вдруге з поправками і українською транслітерацією надруковані в книзі «Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство», т. I, Львів, 1899, стор. 174—184. У 1900 р. перевидав обидві інтермедії польською транслітерацією (латинкою) М. Павлик в статті «Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедій з р. 1619», що надрукована в ЗНТШ, т. XXXV—XXXVI, стор. 17—22, де подано також опис примірника книжечки з бібліотеки Й. Крашевського.

В даному виданні інтермедії друкуються за **примірником** Львівської бібліотеки АН УРСР українською транслітерацією.

ІНТЕРМЕДІЇ З ДЕРНІВСЬКОГО ЗБІРНИКА

Дернівський збірник, в якому вміщені дев'ять інтермедій, що друкуються в книзі, написаний скорописом кінця XVII — початку XVIII ст., 8°, на 144 стор., без оправи. Знаходився він у церкві с. Дернове, Кам'янсько-Бузького району, Львівської області. В 1930 р. надійшов до Національного музею у Львові (нині Державний музей українського мистецтва), де зберігається в бібліотеці під № $\frac{26876}{369Q}$ / /480519.

Збірник складається з двох частин. У першій (стор. 1—71) вміщені слово Василя Великого «о постничествѣ», цитати із Златоуста, чернечі правила, «о образѣ служебничом», уривок «душеполезного» (Скитського) патерика, «о церкви и о церковных всѣх речах» (переписано книгу вид. 1668 р., К.); на стор. 72 — проби пера; на стор. 72—73 рукопис, очевидно, колись був неправильно перегорнутий, і ці сторінки являли собою початок і кінець збірника; з стор. 73 і до кінця іде друга частина збірника; на стор. 73—81 — уривок різдвяної вірші (розпочинається мовою 12-го отрока); на стор. 81—98 — «Дияліог вократцѣ собранній на персон седм» (великодні вірші); на стор. 87, на полях діалога є напис «сіи вѣршѣ Стефана Несторовича. Писал их року божія 1714», який потім був кимось злегка закреслений; на стор. 98—144 вміщені тексти інтермедій:

1) Інътермедія на двѣ персонѣ: тато з сином (стор. 98—102),
2) Инътермедия на двѣ перъсонѣ: син с татом (стор. 102—106),
3) Инътермедия на двѣ персонѣ: нѣмец и хлуп (стор. 106—109),
4) Інтеръмедия на три перъсонѣ: хлоп, поляк и нѣмец (стор. 110—116),
5) Інтермедія на перъсон три: хлоп, жид и студент (стор. 116—122),
6) Інтермедія на перъсон штири: жид, циган, баба, диявол (стор. 122—126),
7) Інътермедія на три перъсонѣ: нищий, Юдка, Мошъко (стор. 126—131),
8) Інтеръмедия на три перъсонѣ: жид и хлоп; и другій потом виходит хлоп до жида (стор. 131—143),
9) **Інътермедия: нищих два (стор. 144, без кінця).**

Частина тексту інтермедій (назви, імена дійових осіб, ремарки) була написана червоним чорнилом, яке дуже вицвіло і читається з великим трудом; переписувач часто ставив над літерами *и* та *і* дві крапки.

Вперше інтермедії з Дернівського збірника опублікував Я. Гординський у роботі «З української драматичної літератури XVII—XVIII ст.», Львів, 1930, стор. 19—52 (Пам'ятки української мови і літератури, т. VIII); там же на стор. 1—4 подано детальний опис збірника.

В даному виданні інтермедії друкуються за Дернівським збірником.

ИГРАНИЕ СВАДБЫ — СЦЕНА З ДРАМИ «АЛЕКСІЙ ЧЕЛОВѢК БОЖІЙ»

Сцена «Играние свадбы» вміщена після третьої яви першої дії драми *«Алексій человѣк божій», на арк. 26 зв. — 35 зв. рукопису, що складається* з однієї лише п'єси і написаний московським скорописом XVII ст., 4°, на 80 арк., у шкіряній оправі. Рукопис зберігається в Ленінграді, у Державній публічній бібліотеці ім. М. Є. Салтикова-Щедріна під № Q.XIV.7 (див. опис його у роботі В. І. Резанова «Драма українська», вип. 5, Київ, 1928, стор. 124).

Вперше опублікував драму М. С. Тихонравов у виданні «Русские драматические произведения 1672—1725 гг.», т. I, СПб., 1874, стор. 3—75. Остання, точніша публікація драми зроблена у вищеназваній роботі В. І. Резанова, стор. 123—187.

В даному виданні сцена «Играние свадбы» подається за списком Державної *публічної бібліотеки* ім. М. Є. Салтикова-Щедріна.

ІНТЕРМЕДІЯ НА ТРИ ПЕРСОНѢ: БАБА, ДѢД И ЧОРТ

Інтермедія вміщена у рукописному збірнику, складеному в основному між 1670—1770 рр., 4°, 441 арк., оправа середини XVIII ст., який знаходився в Публічній бібліотеці Народного дому у Львові (див. І. С. Свєнціцький, Опис рукописів Народного дому з колекції А. С. Петрушевича, ч. II, Львів. 1911. стор. 132, № 102), а нині зберігається у Львівській бібліотеці АН УРСР, колекція А. Петрушевича, № 102.

Збірник містить оправлені в одну книгу проповіді, молитви, сентенції, *друковані тексти, список драми* Г. Кониського *«Воскресеніе мертвых»* (без інтермедій), п'єси про багача і Лазаря, різні пісні, список «Метрики» Й. Шумлянського, соборні правила та ін.; мова збірника — українська, польська, латинська.

Із записів на окремих аркушах видно, що збірник перебував у с. Тернівцях, у с. Лодині в пресвітера П. Свідзінського, далі у А. Левицького і пізніше у М. Левицького, хотинського поповича.

Інтермедія в збірнику представлена двома списками. Перший (дефектний) вміщений після віршів «Проліог на Воскресеніе Христово» (1719), на арк. 280—282, другий — на арк. 283—285.

Вперше опублікував цю інтермедію В. М. Перетц у праці «К истории польского и русского народного театра», вип. XI—XII, СПб., 1909, стор. 14—17 за першим списком, з наведенням різночитань з другого списку. Там же (на стор. 1—5) подано опис збірника.

В даному виданні текст інтермедії публікується за другим списком збірника з наведенням різночитань з першого списку.

УРИВОК ІНТЕРМЕДІЙНОЇ СЦЕНИ ІЗ ВЕЛИКОДНЬОЇ ДРАМИ

Відомості про збірник, в якому вміщений уривок інтермедійної сцени із великодньої драми, подано в примітці до «Інтермедиї на три персонѣ: баба, дѣд и чорт».

У названому збірнику ця інтермедійна сцена знаходиться на арк. 290 в дефектному списку.

Вперше опублікував уривок інтермедійної сцени із великодньої драми В. М. Перетц у праці «К истории польского и русского народного театра», вип. XI—XII, СПб., 1909, стор. 35.

В даному виданні цей уривок подається за згаданим рукописом.

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМ МИТРОФАНА ДОВГАЛЕВСЬКОГО «КОМИЧЕСКОЕ ДѢЙСТВІЕ» І «ВЛАСТОТВОРНІЙ ОБРАЗ»

Інтерлюдії вміщені у збірнику першої половини XVIII ст., 4°, 254 арк., у шкіряній оправі, який знаходився у бібліотеці Києво-Михайлівського монастиря (див. Н. И. Петров, Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве, вип. II, М., 1896, стор. 239, № 521), а нині зберігається в Державній публічній бібліотеці АН УРСР, збірка Михайлівського монастиря, № $\frac{521п}{1710}$.

Збірник містить курс піїтики М. Довгалевського «Hortus poeticus...» 1736 р., табель школи піїтики 1737 р., «Catalogus Syntacticorum...» 1736—37 рр. і згадані дві драми М. Довгалевського.

На арк. 186—194 зв. збірника вміщена драма «Комическое дѣйствіе», яка була поставлена 25 грудня 1736 року. Після 4 канта «Рождеству Христову» даної драми вміщені інтермедії:

Первая [інтерлюдія] (арк. 195—196),
2 [-а інтерлюдія] (арк. 196—198 зв.),
3-tium interludium (арк. 198 зв. — 200 зв.),
4-tum interludium (арк. 200 зв. — 201 зв.),
5-tum interludium (арк. 201 зв. — 204).

На арк. 205—217 вміщена драма «Властотворній образ», яка була виконана 10 квітня 1737 року. На арк. 218 подано «Кант благодарственній» Рафаїлу Заборовському, а далі ідуть інтермедії:

1) Interludium 1-mum (арк. 219—221 зв.),
2) Interludium 2-dum (арк. 221 зв. — 223),
3) Interludium 3-tium (арк. 223—225),
4) Interludium 4-tum (арк. 225—227),
5) [Інтерлюдія п'ята] (арк. 227—228 зв.).

Вперше вищеназвані інтерлюдії опубліковані в ж. «Киевская старина», 1897, кн. IX, стор. 91—96; кн. X, стор. 97—112; кн. XI, стор. 113—117.

В даному виданні інтерлюдії до драм М. Довгалевського подаються за рукописним збірником Державної публічної бібліотеки АН УРСР.

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ДРАМИ «СТЕФАНОТОКОС»

Інтерлюдії відомі у двох рукописних збірниках. Перший список подано у збірнику XVIII ст., 4°, 216 арк., в оправі, який зберігається в Ленінграді, у Державній публічній бібліотеці ім. М. Є. Салтикова-Щедріна, Q.XIV, № 19 (опис збірника див. П. Пекарский, Наука и литература в России при Петре Великом, т. I, СПб., 1862, стор. 444, де дано переказ змісту драми та окремих інтермедій, а також В. И. Резанов, Памятники русской драматической литературы. Школьные действия XVII—XVIII вв., Ніжин, 1907, стор. XIII—XV).

Другий список міститься у збірнику першої пол. XVIII ст., 4°, 515 арк., у шкіряній оправі, який раніше належав професору Київського університету А. М. Лободі, а нині зберігається в Державній публічній бібліотеці АН УРСР, № $\frac{1.2027}{13.176}$. Збірник має заголовок «Liber de institutione poetica roxolanae iuventuti revolutus et in Athenaeo Abrosiano Veliconowogardensi explicatus Anno Christi 1741 octobris 22» і містить промови, вірші, різні трактати, уривки з піїтики Ф. Прокоповича та ін. (опис цього збірника див. у вищеназваній роботі В. І. Резанова, стор. IV—XII).

На арк. 147—181 збірника Державної публічної бібліотеки АН УРСР вміщена драма «Стефанотокос», яка розпочинається антипрологом, а далі, на арк. 181—200, переписані інтерлюдії (тут втрачено арк. 201 — закінчення інтерлюдії, що гралася після четвертої яви п'ятої дії п'єси):

1) Дѣйствія 1, явленія 1, интерлюдія 1 (арк. 181—183 зв.),
2) Дѣйствія 2, по втором явлени интерлюдія (арк. 183 зв. — 189),
3) Дѣйствія 3, по 1-м явлени интерлюдія 3 (арк. 189—191 зв.),
4) Дѣйствія 3, по 3-м явлени интерлюдія (арк. 191 зв. — 195),
5) Дѣйствія 4, по 4-м явлени интерлюдія (арк. 195—198),
6) Дѣйствія 5, по 4-м явлени интерлюдія (арк. 198—200).

Вперше опублікував інтерлюдії до драми «Стефанотокос» М. С. Тихонравов у виданні «Летописи русской литературы и древности», т. II, М., 1859, розд. «Материалы», стор. 35—60, за списком Публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна. В. І. Резанов у вищеназваній роботі в 1907 р. опублікував драму «Стефанотокос» за списком проф. А. М. Лободи (тепер Державної публічної бібліотеки АН УРСР), вмістивши з інтерлюдій (стор. 291—300) тільки варіанти до публікації Тихонравова.

В даному виданні за списком Державної публічної бібліотеки АН УРСР друкуються чотири інтермедії, які належать до української літератури: друга половина першої інтермедії, яка виконувалася після першої яви першої дії п'єси (ця друга половина є самостійною інтермедією); третя інтерлюдія, що гралася після першої яви третьої дії; інтерлюдія, яку ставили після четвертої яви четвертої дії; інтерлюдія, що виконувалася після четвертої яви п'ятої дії п'єси (закінчення цієї інтермедії, втрачене у списку Державної публічної бібліотеки, подається за публікацією М. Тихонравова).

ІЗ ІНТЕРЛЮДІЙ ДО ТРІУМФАЛЬНОГО АКТУ «СИНОПСИС, ИЛИ КРАТКОЕ ВИДѢНІЕ ДЕКЛАМАЦИИ»

У празькому науковому часописі «Slavia» за 1925 р., зошит 3, стор. 523—537, Осип М. Бадаліч опублікував з рукописного збірника російських драматичних пам'яток першої половини XVIII ст., знайденого в Загребській бібліотеці, сім невеличких інтермедій разом з своєю вступною статтею «Русские интерлюдии первой половины XVIII века». Чотири російські інтерлюдії були включені в драматичний твір під назвою «Опера об Александрѣ Македонском». Три інші інтерлюдії були додані до тріумфального акту під заголовком «Синопсис, или краткое видѣніе Высочайшему дню рожденія Ея Императорского Величества восписанной 1745 году мѣсяца февраля... дня в присудствіи преосвященнаго митрополита архіепископа Тверскаго и Кашинскаго от семинаріи Тверской в двоих дѣйствіях изображенной». Перша з цих трьох інтерлюдій написана українською мовою. Друкується вона в даному виданні за публікацією Бадаліча.

ІНТЕРЛЮДІЇ ДО ДРАМИ ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО «ВОСКРЕСЕНІЕ МЕРТВЫХ»

Списки інтерлюдій виявлено в трьох збірниках:

1. «Рукописный сборник южнорусского письма XVIII века», в 4-ку, на 85 арк. (див. Н. И. Петров, Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной Академии, вип. III, Київ, 1879, стор. 672, № 659); де цей збірник перебуває нині, невідомо.

II. «Богословско-литературный сборник, писанный в 1748 году Димитрием Михайловым Александровичем, в 4-ку на 49 + 40 + 48 листках и поступивший в академическую библиотеку от учителя Черниговской семинарии Ф. И. Дмитриевского» (див. Н. И. Петров, Описание.., вип. III, стор. 677, № 664). Нині збірник знаходиться в рукописному відділі Державної публічної бібліотеки АН УРСР у Києві під № I. 174; останні аркуші 47—48 тут уже відсутні. Інтермедії вміщені між актами драми Кониського, що має назву «Комедіа яже трактует о обыдах», на таких аркушах:

1) *Інтерлюдія первая* — арк. *30* зв. — *32*,
2) Інтерлюдия вторая — арк. 34—36,
3) Interludium 3-tium — арк. 37—38 зв.,
4) Interludium четвертое — арк. 41 зв. — 43,
5) Інтерлюдия пята — арк. 46—46 зв. (без кінця).

III. Недавно В. Д. Кузьміною знайдений новий список інтерлюдій до драми Г. Кониського «Воскресеніе мертвых» у збірнику середини XVIII ст., написаному латинською і українською мовами, 4°, на 103 арк., в оправі; він зберігається в Центральному державному архіві літератури і мистецтва у Москві, ф. 1338, оп. I, № 200.

У збірнику Центрального державного архіву літератури і мистецтва є дати: на арк. 59— 1758, на арк. 62— 1753; він містить «Compendium logicum» (арк. 2—58); «Varia cantilena» (арк. 59—61 зв.); «История об. . . . . » (арк. 62—83 зв.),

На арк. 84—101 вміщена «Траэдия». Інтерлюдії в тексті «Траэдии» знаходяться на таких аркушах:

1) Interludium 1-mum — арк. 85—86 зв.,
2) Interludium 2-dum — арк. 88 зв. — 90,
3) Interludium 3-tium — арк. 91 зв. — 93,
4) Interludium 4-tum — арк. 95 зв. — 97,
5) Interludium 5-tum — арк. 99 зв. — 101.

Вперше опублікував інтерлюдії до драми Г. Кониського «Воскресеніе мертвых» за списком Державної публічної бібліотеки АН УРСР, № I. 174, М. І. Петров у ж. «Древняя и новая Россия», СПб., 1878, т. III, стор. 245—256.

В даному виданні ці інтерлюдії публікуються за списком Центрального архіву літератури і мистецтва, який є повнішим, з наведенням різночитань за рукописом Державної публічної бібліотеки АН УРСР (під позначкою Петр.), а кінець п'ятої інтерлюдії — з різночитаннями за публікацією М. І. Петрова.

ИНТЕРМЕДИУМ ЖИД ИЗ РУСИНОМ

Список «Интермедиум жид из русином» вміщений в збірнику, написаному українською, польською і латинською мовами, скорописом XVII—XVIII ст., 8°, на 129 арк., без оправи.

Збірник знаходився в Публічній бібліотеці Народного дому у Львові (див. И. С. Свенцицкий, Церковно- и русскославянские рукописи Публичной библиотеки Народного дома во Львове, СПб., 1904, стор. 56—57, № 164); тепер він зберігається у Львівській бібліотеці АН УРСР, опис Свенціцького, № 164.

Збірник містить проповіді, орації, «повѣншования» і вірші. На початку збірника вміщена «Сцена пятая, албо исхождение пятое» і «Сцена шестая» містерії «Рождество Христово», а далі йде «Интермедиум жид из русином» (арк. 7 зв. — 10).

Вперше опублікував «Интермедиум жид из русином» В. М. Перетц у роботі «К истории польского и русского народного театра», вип. XIII—XIV, СПб., 1908, стор. 28—33. Там же (на стор. 13—14) подано опис збірника. І. Франко опублікував цю інтермедію (як видно, незалежно від Перетца) у «Сборнике Харьковского историко-филологического общества, т. XVIII, Издан в честь проф. Н. Ф. Сумцова», Харків, 1909, стор. 93—97. В 1913 р. Франко надрукував інтермедію з вступною статтею у виданні: «Котра віра ліпша? Інтермедія жида з русином», Львів, «Міжнародна бібліотека», ч. 12, зробивши в тексті кілька доповнень і поправок для кращого розуміння інтермедії рядовими читачами.

В даному виданні ця інтермедія публікується за рукописним збірником Львівської бібліотеки АН УРСР.

ІНТЕРМЕДІЇ З РУКОПИСУ КИЇВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

У Київському історичному музеї зберігався список уривків з трьох інтермедій, який пізніше був переданий до відділу рукописів Державної публічної бібліотеки АН УРСР. В інвентарній книзі № 5 під № 6704 зазначено: «Exe... ones ex Prosodia» (Поетика). Уривок, поч.: «Що з дощем з неба уже давно спали...» Інтермедія; уривок відм.: «Мужик (Хвилоон) з дочкою на торг. (Sic!) иде, пришли старости, литвин прийшов...» Скоропис 2 пол. XVIII ст., 4°, 2 лл. (пошкоджені). Пізніше цей список загубився, але в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР збереглася рукописна копія з нього, виготовлена в 1939 р. колишнім співробітником цього інституту М. В. Геппенером, за якою і публікуються названі інтермедії.

ИНТЕРМЕДѢЯ НА ТРИ ПЕРСОНИ: СМЕРТЬ, ВОИН И ХЛОПЕЦЬ

Інтермедія вміщена у рукописному збірнику різних творів (на арк. 29—30 звор.), що був складений на Україні в 1788 році і зберігався в особистій бібліотеці М. С. Тихонравова (подарований йому А. А. Камковим), а нині знаходиться в Російському історичному музеї в Москві, ГИМ 3788.

Вперше інтермедію опублікував М. С. Тихонравов у збірнику «Летописи русской литературы и древности», т. III, М., 1861, стор. 78—80 (материалы), де подано й короткий опис рукопису.

В даному виданні інтермедія друкується за списком Російського історичного музею; для контролю використано публікацію М. Тихонравова, бо нині рукопис у значно гіршому стані, ніж сто років тому.

ВОСКРЕСЕНСКІЕ СТИХЫ

Копія інтермедії була зроблена П. Г. Житецьким і зберігалася у Полтавському губернському музеї. На копії була замітка: «Рукопис. сборник, принадлежавший в 1817 г. какому-то семинаристу. Из Лубенского архива Е. Н. Скаржинской, № Хр. кат. 2346», далі дописка олівцем: «Автограф П. И. Житецкого» (опис копії див. В. Н. Перетц, К истории польского и русского народного театра, XV—XX, СПб., 1912, стор. 25—28). Де ділася пізніше ця копія, невідомо.

Вперше опублікував інтермедію В. М. Перетц у вищеназваній роботі (стор. 28—34) за копією П. Г. Житецького; в цій книзі твір подається за першодруком.

ROZMOWA MIĘDZY POLAKIEM I KOWALEM

Інтермедія вміщена у рукописному збірнику «Пѣсни свѣтовыи, зебранніи чрез іерея Іоанна Дронжевского, пароха Бѣлобѣжницкого дня 14 августа, 1830 року, списанніи чрез Францѣшка Скѣбѣнского в Могилницы дня 25 juniu 1857 року», 4°, 252 стор., в оправі, що знаходиться в Публічній бібліотеці Народного дому у Львові (див. О. О. Марков, Описание рукопи-

сей XIX в. собрания А. С. Петрушевича, надруковане в «Вестнике Народного дома», 1912, № 2, стор. 27—30), а нині зберігається у Львівській бібліотеці АН УРСР, колекція А. Петрушевича, № 107.

Збірник містить 209 українських, російських і польських пісень релігійного і світського змісту; відкривається він інтермедіями:

1) Rozmowa między polakiem i kowalem (стор. 1—14),
2) Rozmowa między żołnierzem i żydem (стор. 14—25),

з яких перша належить до української літератури, друга — до польської.

Вперше опублікував інтермедію «Rozmowa między polakiem i kowalem» Ів. Франко в роботі «До історії українського вертепа XVIII в.», вміщеній в ЗНТШ, т. XXIII, 1906, стор. 6—13.

В цій книзі інтермедія друкується за рукописом Львівської бібліотеки АН УРСР.

* * *

Головні правила публікації текстів у цьому збірнику такі. Текст кожної пам'ятки друкується за одним списком чи виданням. Різночитання з інших списків чи редакцій подаються не всі, а лише ті, що мають змістове значення; явно помилкові читання списків чи редакцій не подаються; безсумнівні помилки основного списка виправляються, про що попереджено в різночитаннях. Пропуски і правильні читання відновлюються на підставі інших списків, коли це можливо, і про це теж сказано в різночитаннях. Розбивка тексту на слова, вживання малих і великих літер та пунктуація подані за сучасним правописом. Тексти друкуються із збереженням особливостей оригіналу; титла розкриваються, виносні надрядкові літери вносяться в рядок. Літера ъ в кінці слів опускається; коли знак ъ вживається також для позначення ь (в словах типу *плюнь, кликать, ось*) і коли неможливо розрізнити в рукопису, чи даний знак є ъ, чи ь (що дуже характерно для багатьох рукописів XVIII ст.), або коли вони входять до складу виносних лігатур, то, опускаючи цей знак у кінці слова при значенні ъ, зберігаємо в значенні ь відповідно до норм загальнонародної української мови, яка є найхарактернішою рисою цих пам'яток. Зберігаються, однак, такі форми, як *ходят, носят* (не ставимо тут ь), в текстах західноукраїнського походження, бо вони, ці форми, є діалектними. Паєрки опускаються, коли вони означають ъ, і заміняються на ь, коли означають пом'якшення приголосних. Всі надрядкові знаки опускаються. Юс малий і йотоване *а* замінюються літерою *я*; юс великий, *оу* і 8 — літерою *у*; омега — літерою *о*; фіта — літерою *ф*; псі і ксі — літерами *пс* і *кс*; іжиця — літерами *в* чи *и*, залежно від слова; літера *g*, яка зустрічається в російських словах, — літерою *г*. Технічне оформлення текстів уніфікується: імена дійових осіб, які в рукописах часто скорочені і подані на полях, друкуються повністю посередині сторінки; розбивка на рядки зроблена відповідно до римування; ремарки набрані курсивом і подані окремо від діалогічного тексту. Літерні виноски стосуються до пояснень окремих слів, тлумачень незрозумілих виразів (які пояснити пощастило не всі), перекладів іншомовних текстів; цей матеріал для зручності користування поданий внизу сторінки. У квадратних дужках подані тексти від упорядника; в такі ж дужки беруться значні уривки з інших списків (про що попереджено в різночитаннях); окремі слова, які наводяться з інших списків, в квадратні дужки не беруться, але супроводяться цифровими виносками до різночитань. Курсивом у виносках і різночитанні набрано все, що не є текстом пам'ятки і належить дослідникам. Цифри в тексті означають виноски різночитань.

Це видання розраховане на дослідників історії літератури, але не на лінгвістів.

СЛОВНИК

албо — або, чи.
ачей — хоч, якщо.
аще — коли, якщо.

бавиться — баритися.
базник — бузина.
барбара — батіг, нагай, канчук.
барзо — дуже.
бахмат — їздовий кінь.
бестелюга — собака (від бестія).
боржей — скоріш.
борці — вулики.
бредити — брехати.
бречка — брага.
будчати — бувати, бути.
буй, буий — сміливий; зухвалий, дурний.
бумбер — імбир

валечний — хоробрий, сміливий, завзятий.
ванацеї — навчання, грамота.
вандровать — мандрувати.
варовать — забезпечувати.
вацок — торба.
вашмосць, вашець — ваша милість.
вегера — палка, кий.
ведлуг — згідно з чим; за, по.
велце — дуже, сильно, вельми.
венат — мисливець.
веремію крутити — вигадувати.
веремя — час.
виншовать — бажати.
вичакнути — вихилитися, відійти.
вишток — увесь.
віденя — обличчя.
внет — одразу, вмить.
волати — кричати, кликати.
воловод — налигач.
вререпати — в розумінні: вдарити.
всовтатися — всунутися.
вшак — адже, хіба, проте.
вшелкій, вшелякій — всякий.
вшок — ачей, може.
вят — тож.

габати, — вхопити.
гди — коли.
гдиби — коли б, якби.
гинтяк — мішанина, збовтана рідина.
го — його.
гречи — гарно, вдало.
гулити — вабити, спокушати, дурити обіцянками.

длух — борг.

жаданчата — бажані гості.
жеби — щоб.
жегнатися — прощатися; хреститися.
живот — життя; майно, добро.
жолнѣр — вояк.

залецати — рекомендувати, радити, ухвалювати.
зане — бо, тому що.
зась — же, але.
зацний — благородний, значний.
зацуптрикувати — затягнути.
збанок — кувшин.
звитяжить — перемагати.
звягати — лаятись, уїдати.
здрайца — зрадник.
земко, зьомочок — земляк.
зѣло — дуже.
злицати — доручати.

іо, ійон — бачиш.
калантурити — базікати, говорити.
калія — синя фарба.

камо — куди.
капарник — зла людина, злодій; збіднілий чоловік.
кармазин — сукно малинового кольору.
кмітувати — пильнувати, доглядати.
коберец — килим.
колвек (частка) — небудь.
кондиція — договір, служба, посада.
костур — посох.
криличествовати — співати в крилосі.
куна — залізна скоба в притворі церкви, куди вкладали і замикали руку жінки, що порушувала правила моралі, взагалі — місце арешту.
куншт — малюнок, картина.
курман — лахміття.
курчитися — стягатися, корчитись.

либой — либонь.
литвин — білорус.
лудан — рід блискучої матерії.
лямент — плач, голосіння.

малженство — шлюб.
мармуза — обличчя.
мнимати — думати, міркувати, гадати.

наброїти — накоїти.
нагавиці — штани.
нашинець — один з наших, свій.

обори — загони для скоту.
обфитий — достатній, багатий.
овож — ось.
одгетуль — звідси.
оле — о, ох.
онагрик — ослик.
оранда — шинок, корчма.
остилий — осоружний.
оферовати — жартувати.
оцаплений — здурнілий.

пенкний — добрий, гарний.
пиворізи — мандровані дяки.
пінязі — гроші.
плюндра — штани.
поклон — подарунок.
покуй — мир, спокій.
посовтати — полізти, посунути.
пофукати — накричати, сердитись.
предця — однак.
пригрунцювати — прикрутити, прив'язати, впакувати.
прикорхнути — задрімати.

рачити — зволити, хотіти, погоджуватися.
розписто — густо (зварені).
роковщина — річний збір попа з парафіян.
ропуха — жаба.

сабруватися — товаришувати.
сак — мішок.
сергій — нагай.
скарити — скаржитись.
слебезовати — читати по складах.
спектива — астрономічна підзорна труба.
суплика — прохання, скарга.

фест — свято.
фліс — лісосплав.
фрасуватися — журитися, засмучуватися.
фрасунок — сум, скорбота, туга.
фрибра — пропасниця.

хванд — вус.
хлудина — лозина.

чачей — ачей.
чванець — дзбанок.
черець — червона фарба.
човпти — плести язиком.

шалверувати — шахрувати, обдурювати.
шанцовать — оцінити.
шванковать — страждати, помилятись, хитатись.
шевлюга — крутій, дурисвіт.
шидити — знущатися, глузувати.
шпирки — шкварки.

юж — вже.

ярига — п'яниця, безпутна людина.

ЗМІСТ

ТЕКСТИ

ДОДАТКИ

Украинские интермедии XVII—XVIII ст
(на украинском языке)

*

Редактор видавництва *В. Л. Шикан.*
Художній редактор *В. М. Тепляков.*
Оформлення художника *В. Ф. Морозова.*
Технічний редактор *Є. Н. Розенцвейг.*
Коректори *М. І. Сахарова, А. М. Власова.*

*

БФ 26214. Зам. № 622. Вид. № 110. Тираж 2000. Формат паперу $60 \times 92^1/_{16}$. Друк. аркушів 15. Обліково-видавн. аркушів 11,89. Підписано до друку 4.X 1960 р. Ціна 5 крб. 80 коп. З 1. I 1961 р. — 58 коп.

Друкарня Видавництва АН УРСР, Львів, Стефаника, 11